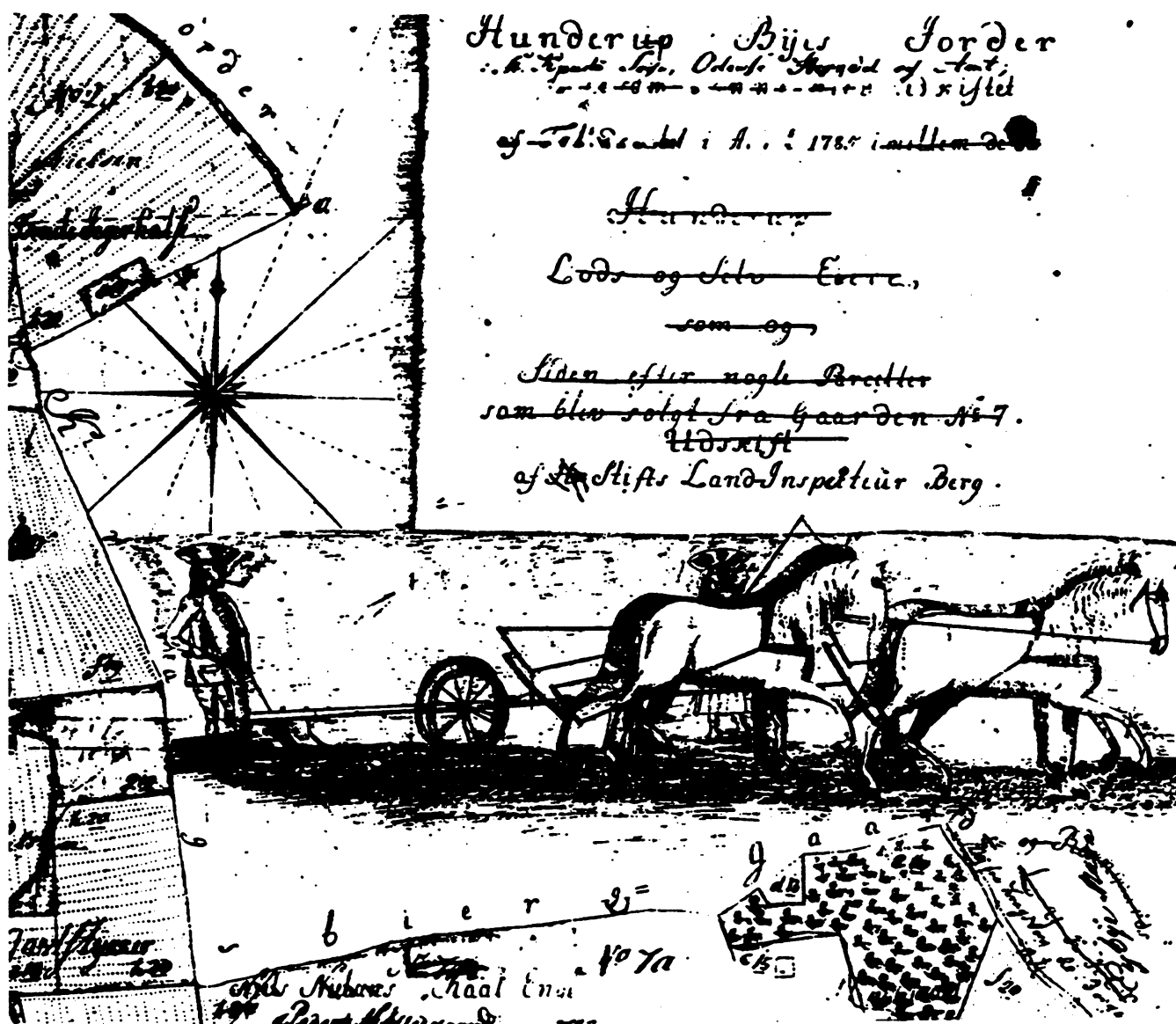

LANDSBYREGISTRERING I FYNS AMT

Historiske forhold

SYDLANGELAND KOMMUNE

FYNS AMTSKOMMUNE

Udvalget for teknik og miljø

1983

2. oplag, sept. 1992

Indhold

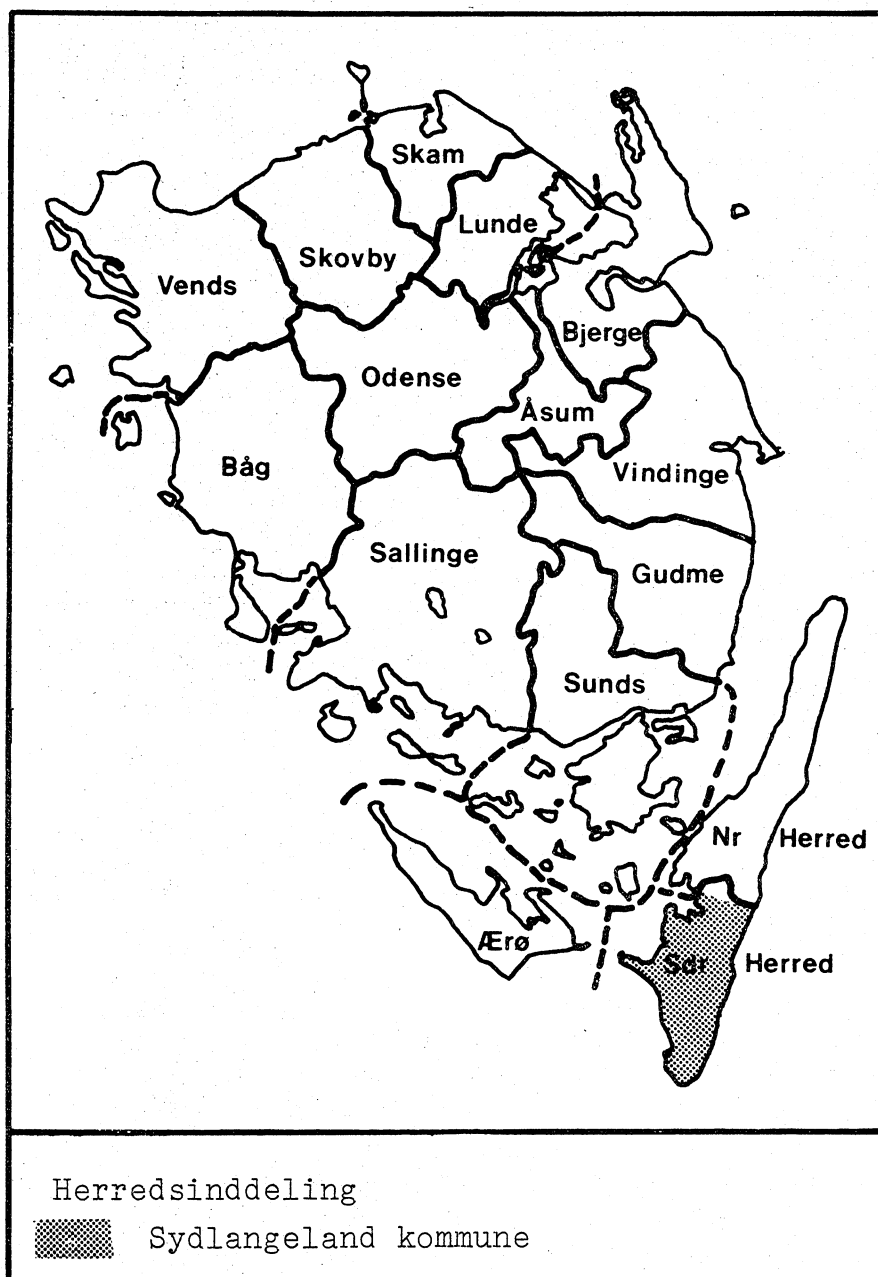

	Side
Indledning	2
Herredsbeskrivelse	3
<u>Fodslette sogn</u>	
Fodslette	9
Ore	23
<u>Humble sogn</u>	
Brandsby	35
Havbølle	47
Helsned	59
Hesselbjerg	71
Humble	83
Hverkenby	97
Kædeby	109
Ristinge	121
<u>Lindelse sogn</u>	
Hennetved	133
Herslev	145
Illebølle	157
Lindelse	169
Vindeby	181
<u>Magleby sogn</u>	
Nordenbro	193
Søndenbro	211
<u>Tryggelev sogn</u>	
Kinderballe	227
Nørreballe	239
Tryggelev	251

INDLEDNING

Denne rapport indeholder en undersøgelse og vurdering af de kulturhistoriske interesser i landsbyerne i Sydlangeland kommune.

For så vidt angår en nærmere beskrivelse af undersøgelsens baggrund og tilrettelæggelse samt forklaringer til de anvendte skemaer og kort, henvises til rapporten LANDSBYREGISTRERING I FYNS AMT - FORELØBIG ORIENTERING, 1983.

LANGELAND - bebyggelsesudvikling 1500 - 1900.

For at kunne sammenligne de enkelte landsbyers ressourcemæssige og udviklingsmæssige forhold bringes i det følgende en beskrivelse af bebyggelsesudviklingen på Langeland fra år 1500 til år 1900.

LANGELAND.

Af den omkring år 1900 28.076 ha store ø var i 1688 opdyrket 40%, hvilket er forholdsvis lidt, øens generelle frugtbarhed taget i betragtning. Medvirkende til den lave opdyrkningsprocent er de talrige små hatformede bakker af lagdelt sand og grus, der hæver sig skarpt over de lerede moræneflader. Sydlangeland er i det hele mere frugtbar og har mere jævne jorder end den nordlige del, der på grund af bakkerne har et stærkt skovpræg.

I Tranekær sogn var opdyrkningsprocenten i 1688 således kun 22%, og Langelands nordspids dækkedes langt op i tiden af den vældige Hovskov. Det er ligeledes karakteristisk for øens østkyst, at kystskovbæltet forblev intakt langt op i tiden. Som følge heraf grupperedes øens landsbyer tæt langs øens midterlinie, hvorfra bymarkerne strakte sig ud mod kysten.

På vestkysten er kystskovbæltet tidligere ryddet, og de talrige nor og vige her blev for en stor del inddæmmet i 1800-1900-tallet. Dyrkningssystemerne på øen var ret varierede i 1688. Den nordlige del var præget af trevangsbrug, idet det skovrige Tranekær sogn dog havde alsædebrug.

Den sydlige del af øen prægedes af "Lillebæltssystemet" - en særlig variant af tovangsbruget, hvor den enkelte mark dyrkedes i 4 år og hvilede i 4 år. Bønderne på Langeland havde ret til selv at drive søhandel, og især synes hestehandelen at have haft betydning. I 1500-tallet var skipper- og fiskerlejerne Bagenkop og Sandhagen på øens sydlige del blomstrende samfund, men de sygnede hen i 1600-tallet. Omkring år 1800 hedder det om beboerne på nordspidsen af øen, at de ernærer sig ved frugtavl og fiskeri. Fiskeriet var da et almindeligt bierhverv på øen, og Langeland berømmes for sin frugtbarhed, folkerigdom, velstand og maleriske udsigter. På det tæt befolkede Langeland "haves ikke fuldt 5 tønder land til hvert menneske, i Fyn derimod 6 tønder". På grund

af folkerigdommen var prisen på jord og forpagtning meget dyr. Bøndergårdene havde ret små bygninger, da en del af høsten sattes i hæs ved gården. Øen karakteriseredes omkring år 1800 af, at der kun få steder var rigtig hegn mellem de enkelte byer, til gengæld var vejene gode. Langeland takseredes i 1688 til 4381 tdr.htk. og i 1844 tilsvarende til 4459 tdr.htk. Landgildehartkornet var i 1644 på 5646 tdr.htk., hvilket betyder at Langelandske gårde i gennemsnit var skyldsats lige så højt som de fynske i forhold til deres resourcer.

Der findes kun ret få senmiddelalderlige landsbynedlæggelser på øen. I 1500-tallet var hovedgårdene talrige, men til gengæld små, og hovedgårdseksponering kom først sent igang. Fra ca. 1580-1800 forsvandt 70-80 gårde under hovedgårdene, herunder landsbyerne Bøgelund, Brøndsløtte, Korsebølle, Biskoptorp, Søvertorp, Leggebølle, Hagenby, Ormstrup og Krogager.

Langeland havde i middelalderen sit eget landsting (omtalt fra 1328). Det blev i 1681 lagt sammen med Fynbo landsting. Øen var allerede i 1200-tallet delt i 2 herreder, Nørre og Sønder herred. Administrativt udgjorde øen kronlenet Tranekær, fra 1660 Tranekær Amt.

De første udskiftninger på Langeland skete i 1788, og i 1803 var der kun 4 sogne i den nordlige del, der ikke var færdige med udskiftningen. I forbindelse hermed borthuggedes en del skov på øens nordlige del.

Ved middelalderens slutning fandtes på Langeland en sand vrimmel af små væbnergårde, omkring 35 ialt. Inden 1660 reduceredes antallet af adelige hovedgårde som følge af godssamling til 14. Kun ganske få af de middelalderlige hovedgårde synes at have haft godsmæssig betydning. Først og fremmest Fårvejele, der ved et skifte i 1472 optræder med 59 gårde på Langeland (svarende til omkring 8% af øens gårde). I 1414 pantsattes Blegholm med 18 gårde. Eggert Frille havde i midten af 1400-tallet samlet sig 26 gårde på øen. Kronen var dog dominerende besidder i senmiddelalderen.

I 1510 hørte under Tranekær len 85 selvejergårde og 162 fæstegårde eller 1/3 af samtlige gårde. Selvejergårdene fandtes næsten udelukkende i Sønder herred, hvor alene Magleby sogn talte 33 selvejergårde. Under kronen hørte endvidere smålenet Krogagergård-

Brobjerggård med 12 fæstegårde. Med reformationen kom kronen i besiddelse af det gejstlige gods, der på trods af fraværet af klostre o.l. var ret omfattende. Under bispestolen hørte 39 gårde. Til sognekirker og -præster lå omtrent 70 gårde.

Dalum Kloster havde 14 gårde, og hertil kom lignende andele til Skt. Knuds Kloster i Odense og Maribo Kloster. Det gejstlige gods har således udgjort omkring 150 gårde, og reformationen har bragt kronens totale godsandel op på godt halvdelen. Antallet af selvejere faldt jævnt, idet selvejerne blev kronfæstere og i 1661 var der kun halvdelen tilbage i forhold til 1510. Af større godshandler kan nævnes, at kronen i 1577 afhændede Krogagergård (senere Stensgård) med 16 gårde. I 1604 erhvervede kronen ved mageskifte 28 gårde på Langeland, men i 1633 afhændedes ved et nyt mageskifte en snes gårde på øen. I 1664 var kronens godsandel således stort set urokket fra reformationstiden og udgjorde omkring 60% af øens gårde.

Kronens gods var jævnt fordelt, og kun i 3 af de 14 sogne (Snøde, Skrøbelev og Fodslette) havde adelen over 50%. Under disse omstændigheder måtte de 13 adelige hovedgårde nødvendigvis være små, og kun 4 (Stensgård, Fårevejle, Hjortholm og Brolykke) havde en hovedgårdsmark større end 1 læst hartkorn (36 tdr.). Tilliggendet af fæstegods var ligeledes yderst beskedent. Kun 5 hovedgårde havde over 20 fæstegårde (Møllegård, Hjortholm, Skovsgård, Nedergård og Fårevejle), og højdepunktet var 57 gårde. På ejendommelig vis synes den middelalderlige hovedgårdsstruktur således at have overlevet på Langeland helt til denne tid, hvilket de få landsbynedlæggelser og -egaliseringer ligeledes peger på. I 1672 afhændede kronen Tranekær len, der samtidig oprettedes som grevskab, med ialt 2538 tdr. htk. Kronen var herefter stort set ude af billedet som besidder på øen.

Grevskabet Langeland var omkring år 1800 "måske den første (d.v.s. bedste) private ejendom i Danmark". Der var da oprettet 14 hoved- og forpagtergårde på Langeland under grevskabet (Søgård, Nordenbrogård, Knepholm, Bjergbygård, Blegholm, Pæregård, Tranekær, Korsebølle, Nygård, Holmegård, Brolykke, Lykkesholm, Vestergård og Møllegård). Flere af disse var i øvrigt oprindeligt middelalderlige væbnergårde. Fire af godserne (Vestergård, Holmegård, Lykkesholm og Brolykke) udgjorde stamhuset Ahlefeldt, der fulgte grevskabet. Under grevskabet hørte da 447

fæstegårde og 688 huse svarende til omtrent 3/5 af Langeland. Udover grevskabet fandtes omkring år 1800 7 hovedgårde på Langeland. Heraf var Stensgård og Egelykke samlet i et stamhus med omkring 250 tdr.htk. bøndergårde. Nedergård, Fårevejle og Hjortholm havde hver 50-60 tdr.htk. hovedgårdstakst og 200-300 tdr. htk. bøndergods. Skovsgård og Skovsbo havde kun hver omkring 20 tdr.htk. hovedgårdstakst og bøndergodset var stort set afhændet. I Fuglsbølle og Lindelse sogn var der derfor 34 selvejergårde allerede i 1801. Overgangen til selveje skete i øvrigt særdeles langsomt. I 1850 var 3 ud af 4 gårde stadig i fæste. Omkring 1860 bortsolgtes halvdelen af grevskabets bøndergods, men endnu i 1928 var der 149 tdr.htk. bøndergods tilbage.

Antallet af gårde på Langeland synes som helhed at have været stabilt i 1500-1600-tallet, idet nyanlæggelser i kystskovbæltet (især på Hov) har opvejet nedlæggelser under hovedgårdene. I 1700-tallet sætter en ret markant nedgang ind (omend gårdtallet 1805 givetvis er for lavt sat), som følge af dels egaliseringer og dels avlsgårdsoprettelser. Omkring år 1800 sad øens hoved- og avlsgårde på 1/5 af hartkornet, hvilket er usædvanlig meget. I 1688 var det blot 11%. Som følge af den sene overgang til selveje steg gårdtallet kun beskedent i det 19. årh., således at niveauet fra 1664 blev genoprettet. Antallet af huse i 1664 er misvisende lavt, for som det fremgår af besiddelsesforhold-tabellen, er det kun kronens huse, der er medtaget. På krongodset udgjorde husene i 1664 42% af gårdtallet, medens hustallet i 1688 var 57% af gårdtallet. Hustallet synes i øvrigt, som typisk for kystegne, at have været højt allerede i 1500-tallet. I 1610 udgjorde husene 40% af gårdtallet blandt de skattepligtige enheder (ialt 903) under Tranekær len. I forhold til gårdtallet udgjorde husene i 1805 159%, hvilket er et usædvanlig højt tal. I 1903 var der 3 gange så mange huse som gårde. Som følge af den som helhed moderate bebyggelsesekspansion steg befolkningen på Langeland fra 1787 til 1901 kun med 67%, medens den i naboherredet, Sunds herred, i samme periode steg med 126%.

Gårdene var i 1688 forholdsvis små, som det er typisk for kystegne. På grund af den lave udstykningsgrad forblev det gennemsnitlige gårdhartkorn på et ret højt niveau i 1800-tallet. Som følge af den løse godsstruktur var egaliserede landsbyer sjældne i 1600-tallet. I løbet af 1700-tallet og særligt i forbindelse med udskiftningen foretoges dog en del egaliseringer.

Besiddelsesforhold:	Selvejere:		Kronen:		Indensogns hovedgårde:		Udensogns hovedgårde:	
	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse
1664			478 ¹	199	137	1	172	1
1850	190	402	fæstere		564	1186		
1895	346	1612	fæstere		440 ²	708		

1) Incl. selvejergårde. 2) heraf 244 arvefæstegårde.

STATISTIK

Areal: (1907): 28.076 ha, heraf opdyrket 1688: 40%							
Tønder hartkorn	1664	1688	1844	1903			
	5646	4381	4459				
Bebyggelsesenheder:							
		1572	1664	1688 ¹⁾	1805	1844	1903
Gårde:	Nr. her. Sdr. her.	365	384 403	766	644	754	786
Huse:			201		1027		
Huse m/ jord:				199		1049	1296
Huse u/ jord:				238		539	1024
I alt:			988	1203	1671	2342	3106
Størrelsesfordeling i tønder hartkorn: bøndergårde							
	1-4 tdr. htk.	5-8 tdr. htk.	8- tdr. htk.	Gennemsnit			
1664				6,6			
1688 ¹⁾	303	343	103	5,1			
1850	297	404	27	4,3			
1895	436	279	45	4,0			
Folketal:							
		1787	1845	1901			
	Voksne:						
	Børn:						
	I alt:	9277	14891	15533			

1) Tallene hentet fra "De danske landbrug" (1928).

FODSLETTE

FYNS AMT	Herred: Langeland, Sdr.	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Fodslette
-----------------	-----------------------------------	---------------------------------	---------------------------

Navn: Fodslette	Navnetype: -slet
-------------------------------	--------------------------------

Bemærkninger: Fodslette er nævnt første gang 1339 i formen Foslæth. Forleddet er navneordet, glda. fo, som betyder ræv. Efterleddet er slet, som er afledt af verbet slå og menes at betyde "rydning, omhugning af skov, fældning."

Anlægstype: Adelby m. kirke	Anlæggelsestidspunkt: Omkring overgangen mellem vikingetid og middelalder.
---	--

Bemærkninger: En adelby er en landsby, som i modsætning til torperne, ikke er anlagt ved udflytning.
--

Historiske tildragelser:

FYNS AMT	Herred: Langeland Sdr. herred	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Fodslette
----------	-------------------------------------	--------------------------	--------------------

BY- OG EJERLAVSTYPE

a. By-tomten Slynget vejby.

Byens gårde og huse ligger uregelmæssigt spredt, men tæt op til den rundbuede slyngede vej gennem byen fra nordøst over vest mod sydøst. Kirken ligger i den sydøstlige ende. En gård ligger lidt isoleret syd for byen.

b. Placering i forhold til by-marken

- centralby   agerorientering   skovorientering   åorientering
 randby   engorientering   kystorientering
 Engområder vest for byen.

c. Udskiftning

år: 1786   figur: Blokudskiftning, uregelmæssige blokke i figur og størrelse.

d. Udflytning

- ved udskiftningen 6 gårde.
 efter udskiftningen 3 gårde.
 Flyttet øst for byen (evt. nedlagt i dette årh.).

ØKONOMI

a. Vangesystem

driftssystem: 3-vangsbrug   rotation: 2/1
 vangeantal: 3 + 1 sås årligt.

b. Ressourceområdets sammensætning

landskabsform: G. Langeland. Moræneflade med terrænskrænter og hatformede bakker.

jordbund: Moræneler med mindre områder med smeltevandssand, -grus og ferskvandsdynd. Saltvandsler og -grus ved kysten.

naturlig afgrænsning: Mod Ø og delvis mod NV (N for byen) og midt i sydgrænsen.

overvejende

overvejende med større indhold af

blandingsøkonomi med ager, eng, skov og kyst.

Eng N for byen samt i Ø-del ned mod stranden og ellers spredt i ejerlavet - skov i 2 store områder i den Ø-del.

FYNS AMT	Herred: Langeland, Sdr.	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Fodslette
----------	----------------------------	--------------------------	--------------------

RELIKT-VURDERING

a. By-tomten

 velbevaret opløst delvis bevaret opløst og nybebygget

Knap halvdelen af byens gårde ligger tilbage i byen (resten udflyttet eller nedlagt). Der er ikke sket væsentlig nybebyggelse på de gamle tomter eller i byen i øvrigt. Derved fremstår den som en noget usammenhængende slynget vejby. Vejnettet er stort set velbevaret. Tofteskellene er opløst med bebyggelsens opløsning.

b. Skelsystem

 vangesystemets hegn udskiftningshegnene intet af betydning

En del af udskiftningshegnene

c. Ressourceområde

 større engareal større skovareal uopdyrkede bakker med mere end 12 % fald større overdrevarsareal størsteparten opdyrket

Engareal nord for byen
3 store skovområder i østdel

FYNS AMT	Herred: Langeland, Sdr.	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Fodslette
----------	----------------------------	--------------------------	--------------------

STATISTIK

Areal: 474 ha, deraf opdyrket i 1688: 47%

Tønder hartkorn	1664	1688	1844	1903
		91	86	

Bebyggelsesenheder:

		1610 ³⁾	1664	1688	1787	1844	1903 ¹⁾
Gårde:		12	19	18	15	17	17
Huse:		10	1		27		
Huse m/ jord:				4		25	24
Huse u/ jord:				6		6	11
I alt:			20	28	42	48	52

Størrelsesfordeling i tønder hartkorn:

		1-4 tdr. htk.	5-8 tdr. htk.	8- tdr. htk.	Gennemsnit
(66%)	1664 ²⁾	4		2	5,3
(56%)	1688	10	8		5,0
	1844	13	4		4,4
	1903	15	1	1	4,3

Folketal:

	1787	1845	1901
Voksne:	112	190	177
Børn:	95	107	96
I alt:	207	297	273

1) Incl. Rødby Havn

2) Af de 6 kendte

3) Excl. ugedagstjenere

FYNS AMT	Herred: Langeland Sdr. Herred	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Fodslette
-----------------	-------------------------------------	------------------------------	------------------------

	Selvejere:		Kronen:		Indensogns hovedgårde:		Udensogns hovedgårde:	
	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse
1664			6	1	13			
1844	2	9			15	22		
1903	14	18			3	17		

Udviklingsbeskrivelse:

Af det 474 ha store ejerlav var i 1688 opdyrket 47%. Byen havde da trevangsbrug og takseredes til 91 tdr.htk. og tilsvarende til 86 tdr.htk. i 1844. Af det oprindelige ejerlav er udskilt udflytterbyen Ore samt hovedgården Hjortholm, der muligvis oprindelig lå i Fodslette. Den skal være udflyttet o. 1600, hvorefter landsbyen Leggebølle i Humble sogn lagdes under hovedgården, der i 1664 var på 79 tdr.htk. En Gammeltofte i Overlundevang (1682) vidner om forgængerbebyggelsens placering.

Fodslette blokudskiftedes i 1768 og siden er 9 gårde udflyttet.

Under kronen (Tranekær len) hørte i 1510 2 selvejergårde og 2 fæstegårde. Bispnen havde da 1 enkelt gård, medens sognekirken havde 3 gårde. Hertil kom 1 gård under kronens smålen Krogagergård (afhændet 1577) samt 1 præstegård og 1 degnebol. Den resterende (?) del af byen hørte i 1472 under Fårevejle, der havde 7 gårde (heraf 3 øde). I 1583 var Fårevejles andel 2 gårde, men endnu i 1610 kan Hjortholm have ejet en mindre del af byen (at dømme efter antallet af skattepligtige bønder i mandtallet 1610 - ugedagstjenere til indensogns hovedgården var skattefri). I 1634 mageskiftede kronen imidlertid 7 gårde og 1 hus til Hjortholm, og i 1664 havde Hjortholm ialt 13 gårde i byen. Da kronen i 1672 afhændede Tranekær medfulgte 1 gård og 2 huse i Fodslette, medens sognepræsten, kirken og de fattige gårde forblev ved disse institutioner. I 1755 havde Hjortholm fortsat 13 gårde og 16 huse, medens Tranekær havde 1 enkeltgård og 1 hus. I 1844 var langt hovedparten af byen stadig fæstegods under Hjortholm og i 1903 var der stadig adskillige fæsteenheder tilbage.

Antallet af gårde daler fra 19 i 1664 til 17 i 1903. I 1847 blev avlsgården Rødbjerghavn oprettet af Hjortholm ved sammenlægning af 4 bøndergårde.

Antallet af huse var allerede højt i 1700-tallet som følge af nabohovedgårdens hoveribehov. Til gengæld blev ekspansionen i det 19. årh. meget moderat.

Gårdene var i 1688 lidt under normalstørrelse. Hjortholms gårde synes egaliseret ved udskiftningen, hvorved byen som helhed fik et egaliseret præg.

I 1478 omtales det, at en mølle i Fodslette er blevet ødelagt ved en påsat brand.

FYNS AMT	Herred: Langeland Sdr. Herred	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Fodslette
-----------------	-------------------------------------	--------------------------	--------------------

Sammenfattende vurdering: Ingen
interesse: Interesse: Stor
interesse: Særlig
interesse: **Landsbytypologisk vurdering:** Stor interesse.

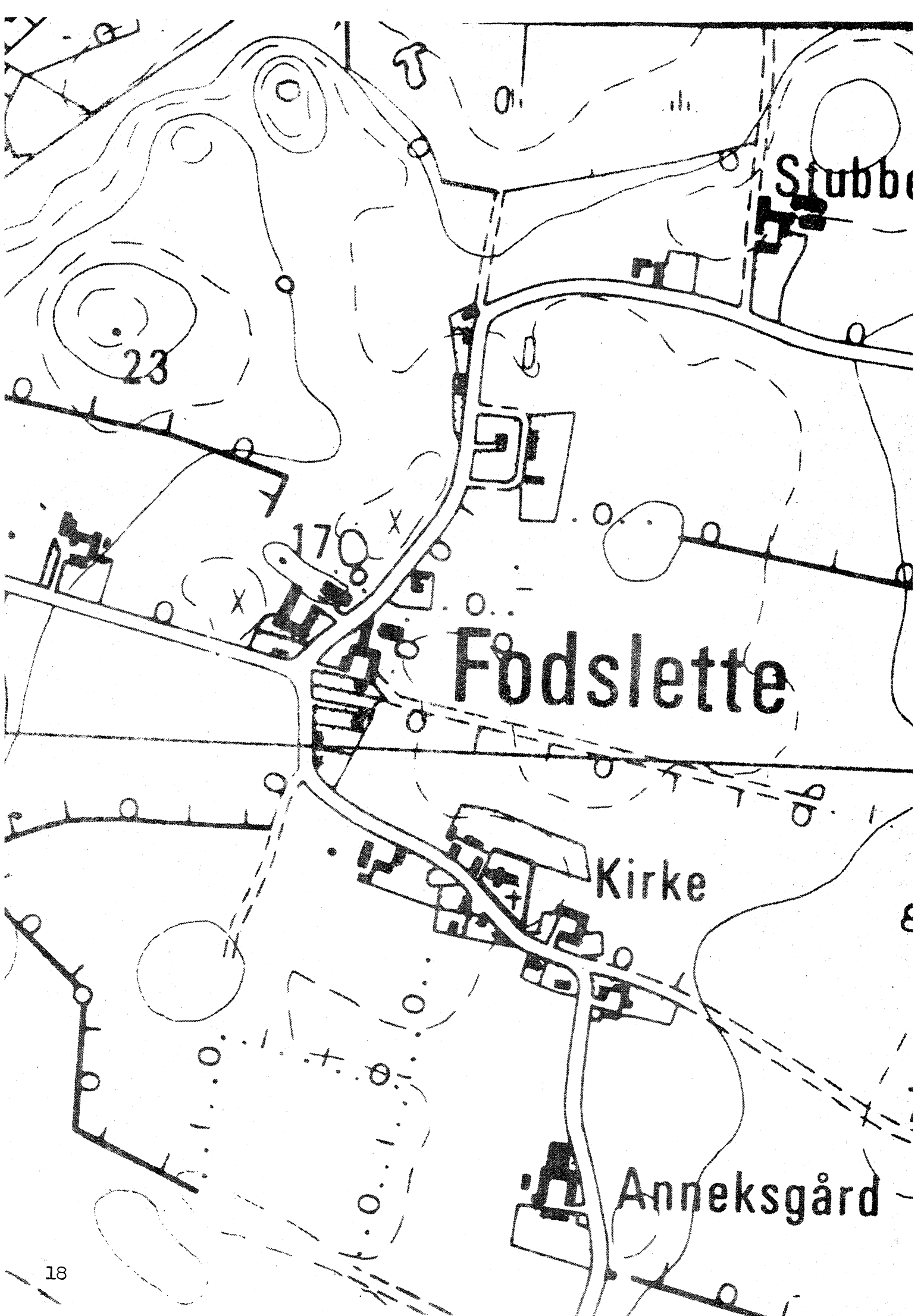
1. Anlægstype. Den middelstore kirke-adelby er som typisk for kyst-ejerlav placeret i et indre hjørne af ejerlavet og har agerorientering. Byformen er den almindeligt forekommende slynget vejbytype. Af det oprindelige ejerlav er udparcelleret udflytterbyen Ore samt o. 1600 hovedgården Hjortholm.
2. Udviklingstype. Byen domineredes i sanmiddelalder af krongods og Fårevejle hovedgård. I løbet af 1600-tallet blev nabohovedgården Hjortholm dominerende besidder, hvilket resulterede i en egalisering og anlæggelsen af mange ugedagstjenerhuse. Overgangen til selveje skete sent og bebyggelsen ekspanderede kun moderat i det 19. årh.

Sammenfattende drejer det sig om en almindelig og typeren anlægstype med flere udviklingsmæssige karakteristika.

Relikt-vurdering: Interesse.

- 1) Bytomten er delvis opløst.
- 2) Kulturlandskabet har bevaret en del udskiftningshegn samt større eng- og skovarealer.
- 3) Særlige relikter: kirke.
- 4) Arkæologiske interesser: en Gammeltofte, 4 frilagte gårdtomter.

Stubb

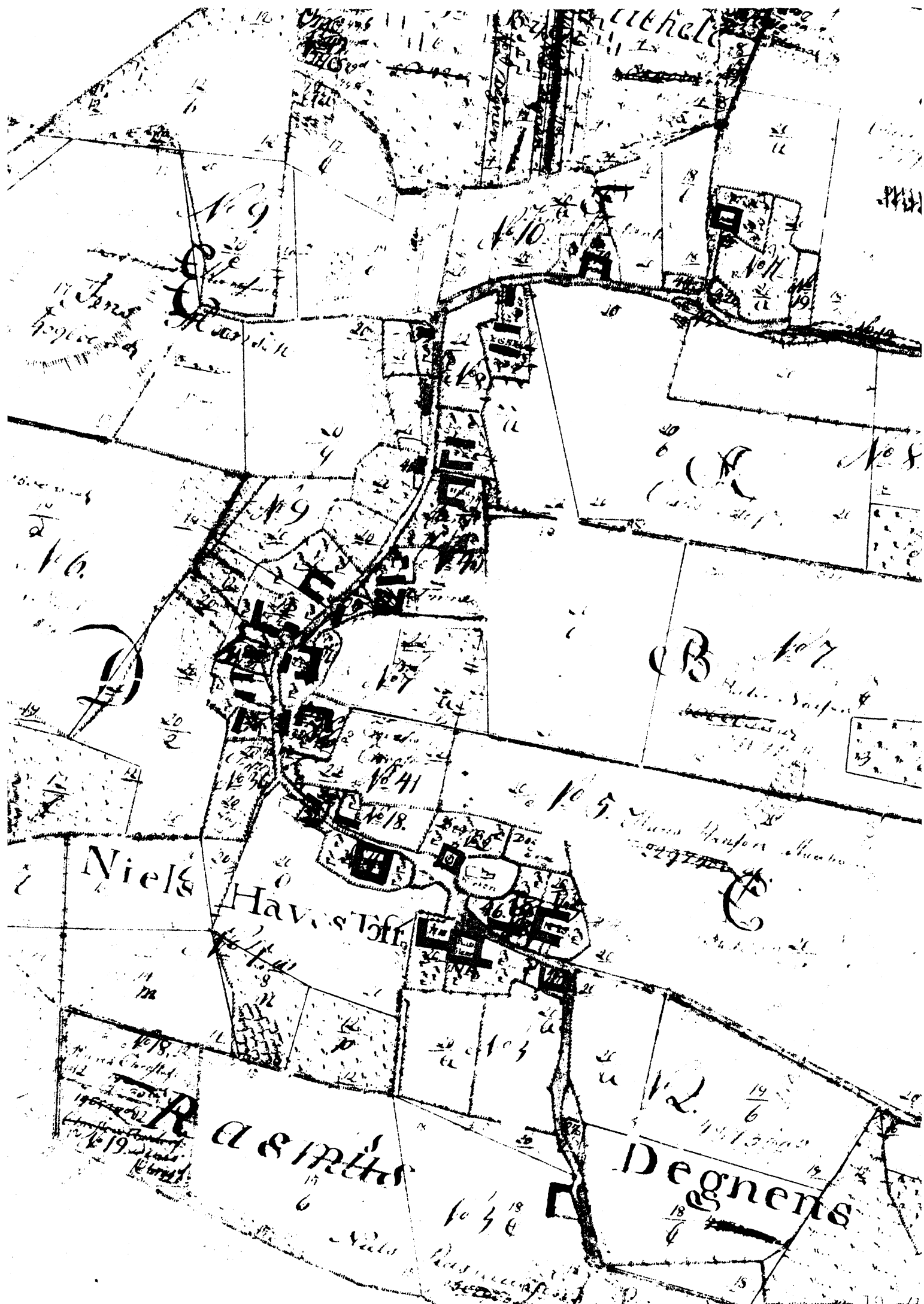
23

170

Fødslette

Kirke

Anneksgård

No. 9
H. van der
H. van der

No. 10

No. 11

No. 8

No. 7
H. van der

No. 5
H. van der

No. 18
Niels
Havestoff

No. 19
R. & M. J. Smit

No. 12
Deghens

ORE

FYNS AMT	Herred: Langeland, Sdr.	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Ore
-----------------	-----------------------------------	---------------------------------	---------------------

Navn: Ore	Navnetype: -wara
-------------------------	--------------------------------

<p>Bemærkninger:</p> <p>Ore er nævnt første gang 1231 i formen Nørreworæ, Syndræworæ. Navnet tolkes som værende et navneord, glda. wara, som betyder "udyrket areal".</p>
--

Anlægstype: Udflytterbebyggelse	Anlæggelsestidspunkt: Middelalder
---	---

<p>Bemærkninger:</p> <p>En udflytterbebyggelse er en landsby, som er anlagt ved udflytning fra en adelby. Sidstnævnte er i dette tilfælde Fodslette.</p>

<p>Historiske tildragelser:</p>
--

FYNS AMT	Herred: Langeland Sdr. Herred	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Fodslette
----------	-------------------------------------	------------------------------	------------------------

BY- OG EJERLAVSTYPE

a. By-tomten Slynget vejby.

Byens 4 gårde og 3 af husene ligger langs den slyngede vej, der går fra sydvest mod øst. Alle ligger på den nordlige side af vejen, som er grænsen til Lykkesholm. To huse ligger lidt isoleret ad vejen mod syd.

b. Placering i forhold til by-marken

- centralby   agerorientering   skovorientering   åorientering
 randby   engorientering   kystorientering
 Ejerlavet er langstrakt, idet det går ud til kysten.

c. Udskiftning

år: figur: Blokudskiftning, store men uregelmæssige blokke.

d. Udflytning

- ved udskiftningen 1 gård.
 efter udskiftningen
 Flyttet N for byen (nedlagt igen).

ØKONOMI

a. Vangesystem

driftssystem: Alsædebrug

rotation:

vangeantal: 2 + 1 i uregelmæssig rotation (2/3).

b. Ressourceområdets sammensætning

landskabsform: G. Langeland. Moræneflade med hatformede bakker og terrænskrænter.

jordbund: Overvejende moræneler. Ferskvandstørv og -dynd ved kysten.

naturlig afgrænsning: Mod Ø, ellers ikke.

overvejende

overvejende ager med større indhold af eng, skov og kyst.

blandingsøkonomi med

Eng i området ved kysten - skov mellem byen og kysten.

FYNS AMT	Herred: Langeland, Sdr.	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Fodslette
----------	----------------------------	--------------------------	--------------------

RELIKT-VURDERING

a. By-tomten

 velbevaret opløst delvis bevaret opløst og nybebygget

75% af gårdene er bevaret i byen, idet 2 af gårdene ligger på omtrent samme sted som ved udskiftningen. 1 er flyttet lidt øst for byen. Der er intet nybyggeri sket i byen, som virker ret løst opbygget. Vejnettet er stort set uforandret. Tofteskellene er delvis bevaret.

b. Skelsystem

 vangesystemets hegn udskiftningshegnene intet af betydning

kun få udskiftningshegn

c. Ressourceområde

 større engareal større skovareal uopdyrkede bakker med mere end 12 % fald større overdrevarsareal størsteparten opdyrket

skov mellem byen og kysten

FYNS AMT	Herred: Langeland, Sdr.	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Fodslette
-----------------	----------------------------	--------------------------	--------------------

STATISTIK

Areal: 131 ha, heraf opdyrket i 1688: 65%							
Tønder hartkorn	1664	1688	1844	1903			
		30	20				
Bebyggelsesenheder:							
			1664	1688	1787	1844	1903
Gårde:			5	6	4	4	4
Huse:					7		
Huse m/ jord:				1		6	6
Huse u/ jord:			3	5		2	1
I alt:			8	12	11	12	11
Størrelsesfordeling i tønder hartkorn:							
		1-4 tdr. htk.	5-8 tdr. htk.	8- tdr. htk.	Gennemsnit		
	1664		2				
(50%)	1688	3	2	1	5,0		
(100%)	1844	4			4,3		
	1903	3	1		4,0		
Folketal:							
		1787	1845	1901			
	Voksne:	30	45	45			
	Børn:	33	26	16			
	I alt:	63	71	61			

FYNS AMT	Herred: Langeland Sdr. Herred	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Fodslette
-----------------	-------------------------------------	--------------------------	--------------------

	Selvejere:		Kronen:		Indensogns hovedgårde:		Udensogns hovedgårde:	
	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse
1664			2	3	3			
1844							5	8
1903	4							7

Udviklingsbeskrivelse:

Af det o. 1800 131 ha store ejerlav var i 1688 tilsyneladende opdyrket 65%. Tallet er dog givetvis fejlagtigt eftersom hovedgården Lykkesholm er udvidet på landsbyens bekostning i den mellemliggende periode, hvorfor byens hartkorn falder fra 30 tdr. i 1688 til 20 tdr. i 1844, ligesom byen har fået en ejendommelig randplacering.

Ore er blokudskiftet og 1 gård er udflyttet.

Kongen havde i 1231 besiddelser i Nr. og Sdr. Ore (måske byens 2 van-ge). I 1459 fulgte et bol i Ore med Lykkesholm hovedgård ved et skifte, medens Fårevejle i 1472 havde 1 enkelt gård. Ved midten af 1500-tallet var der en væbnergård i Ore, måske den Oregård (med 3 huse) der i 1664 tilhørte kronen. Vestergård i Humble sogn (hvortil Ore undertiden regnes) havde da 3 gårde i byen. Da kronen i 1672 afhændede Tranekær len medfulgte Oregård. I 1700-tallet lå byen samlet under Lykkesholm og efter udvidelse af hovedgårdsmarken bestod den af 4 gårde a 4-7-3-2 tdr.htk. og 8 hse. Endnu i 1844 lå byen samlet som fæstegods, men i 1903 var overgangen til selveje afsluttet for gårdernes vedkommende.

Antallet af gårde faldt fra 5-6 i 1600-tallet til 4 i 1700-1800-tallet i forbindelse med Lykkesholms ekspansion. Antallet af huse var allerede højt i 1700-tallet som følge af hovedgårdens hoveribehov. Som følge af den sene overgang til selveje stagnerede bebyggelse og befolkning i det 19. årh.

Gårdene var i 1688 af normal størrelse. Byen egaliseredes i 1700-tallet.

FYNS AMT	Herred: Langeland Sdr. Herred	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Fodslette
----------	-------------------------------------	--------------------------	--------------------

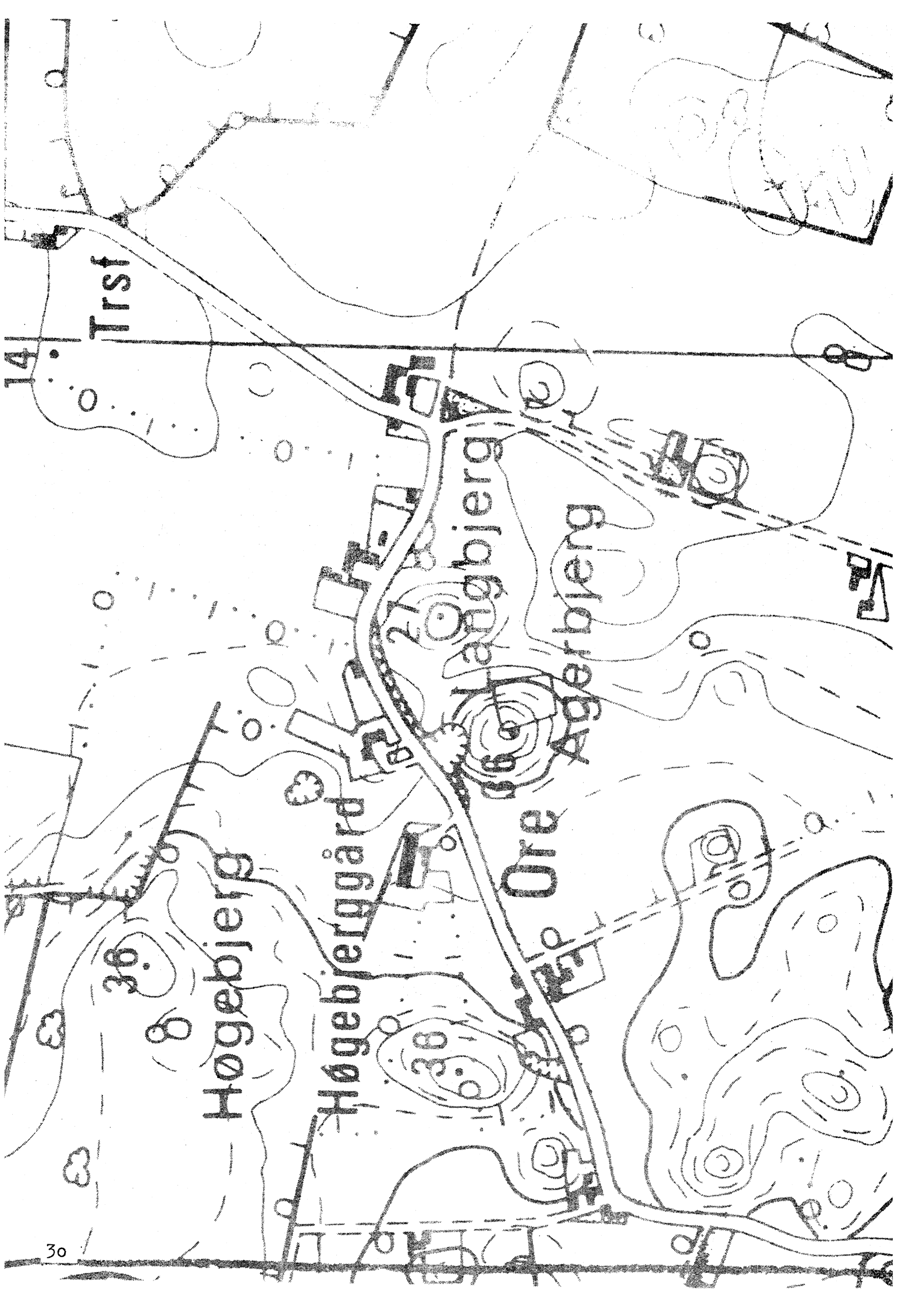
Sammenfattende vurdering: Ingen
interesse: Interesse: Stor
interesse: Særlig
interesse: **Landsbytypologisk vurdering: Stor interesse.**

1. Anlægstype. Den lille udflytterby er som typisk for kystejerlav placeret i et indre hjørne og har agerorientering. På grund af hovedgården Lykkesholms ekspansion fremstår byen nu som ekstremt randplaceret. Byformen er en løst opbygget udgave af slynget-vejby typen.
2. Udviklingstype. Byen husede i 1500-tallet en væbnergård, der senere kom under Tranekær. I 1700-tallet samledes byen under nabohovedgården Lykkesholm, der foretog en egalisering og anlagde et stort antal ugedagshuse, samtidig med at en del af landsbyens jord indtoges som hovedgårdsmark, hvorved 2 gårde nedlagdes. Den senere overgang til selveje indebar, at bebyggelsen stagnerede i det 19. årh.

Sammenfattende drejer det sig om en almindelig og typeren anlægstype med flere udviklingsmæssige karakteristika.

Relikt-vurdering: Interesse.

- 1) Bytomten er delvis bevaret, men det løse præg forstærket.
- 2) Kulturlandskabet har kun bevaret få udskiftningshegn samt et større skovareal.
- 3) Særlige relikter:
- 4) Arkæologiske interesser: 1 frilagt gårdtomt.

Trst

14

Høgebjerg

Høgebjerggård

Ore

Højbjerg

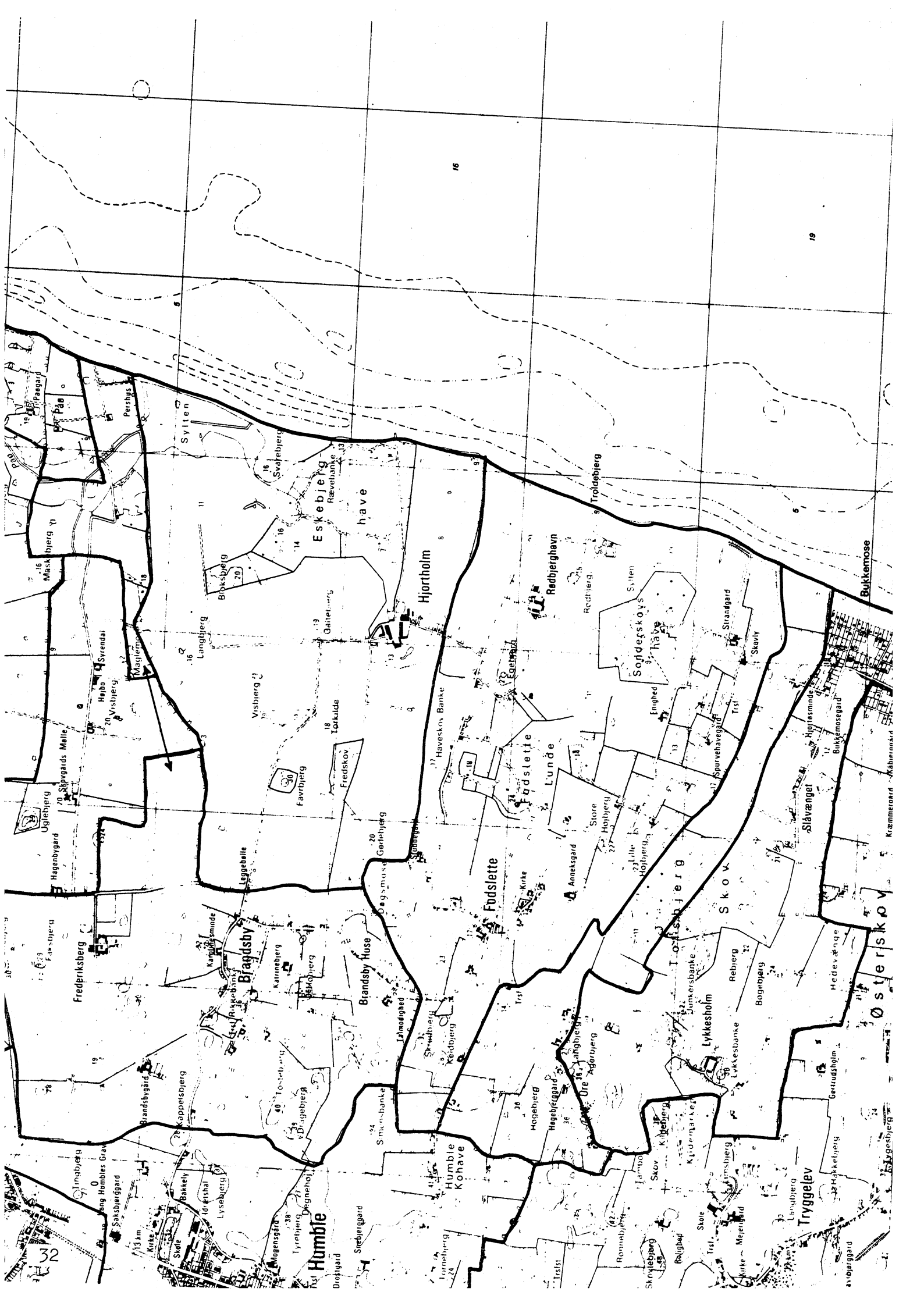
Agerbjerg

30

30

16

18

32

Frederiksberg

Bragtshy

Humble

Humble Kohave

Fodslette

Hjørrholm

Eskebjerg

Fodslette

Radbjerghevn

Skov

Tryggevle

Østerskov

Bukkemose

have

Sofdeskovs have

Slåvænget

Bukkemosegaard

Måskbjerg

Herbo

Visbjerg

Favrbjerg

Fredskov

Dragmose

Egebrød

Store Højbjerg

Engled

Spurvehavegaard

Strandgaard

Højtesmøse

Kammergaard

Lang Homles Grav

Saksbjerggaard

Lysbæjers

Snebjergerd

Snekshøj

Høgebjerg

Høgebjerggaard

Skov Kirke

Skov Kirke

Skov Kirke

13 km

13 km

13 km

13 km

13 km

13 km

13 km

13 km

13 km

13 km

BRANDSBY

FYNS AMT	Herred: Langeland, Sdr.	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Humble
-----------------	-----------------------------------	---------------------------------	------------------------

Navn: Brandsby	Navnetype: -by
--------------------------	--------------------------

<p>Bemærkninger:</p> <p>Brandsby er nævnt første gang ca. 1231 i formen Bramsby. Forleddet er en form af mandsnavnet, glda. Bram. Efterleddet er by, glda. by, som i de fleste tilfælde betyder landsby.</p>

Anlægstype: Udflytterbebyggelse	Anlæggelsestidspunkt: Middelalder
---	---

<p>Bemærkninger:</p> <p>En udflytterbebyggelse er en landsby, som er anlagt ved udflytning fra en adelby. Sidstnævnte er i dette tilfælde Humble.</p>
--

Historiske tildragelser:

FYNS AMT	Herred: Langeland Sdr. herred	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Humble
----------	-------------------------------------	--------------------------	-----------------

BY- OG EJERLAVSTYPE

a. By-tomten Slynget vejby

Byens gårde ligger langs den retvinklede fra nord mod øst gående vej. De 4 tilbageblevne gårde ligger ret tæt omkring vejknækket. Der er ingen huse aftegnet. Byen ligger for foden af en bakke mod øst.

b. Placering i forhold til by-marken

centralby   agerorientering   skovorientering   åorientering
 randby   engorientering   kystorientering

c. Udskiftning
år: 1786   figur: Blokudskiftning, mange mindre blokke rundt om i by-marken.

d. Udflytning
 ved udskiftningen 2 gårde.
 efter udskiftningen 1 gårde.
Flyttet S og N for byen.

ØKONOMI

a. Vangesystem   driftssystem: 2-vangsbrug   rotation: 2/2
vangeantal: 2+2 sås årligt. Dyrkningsfællesskab med Hverkenby og Hagenby.

b. Ressourceområdets sammensætning

landskabsform: G. Langeland. Moræneflade med hatformede bakker og terræn-skrænter.

jordbund: Moræneler med områder med ferskvandssand og -ler mod SV og Ø.

naturlig afgrænsning: Mod SV og SØ, ellers ikke.

overvejende
 overvejende ager med større indhold af eng og skov.
 blandingsøkonomi med
Eng og skov i området syd for byen - mose mod SØ.

FYNS AMT	Herred: Langeland, Sdr.	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Humble
-----------------	----------------------------	--------------------------	-----------------

RELIKT-VURDERING**a. By-tomten** velbevaret opløst delvis bevaret opløst og nybebygget

Kun 33% af gårdene tilbage i byen (3 flyttet, 1 nedlagt). Der er ikke sket nogen nybebyggelse i byen, som derved fremstår meget løst og glider over i det gamle Hverkenby. Vejnettet er uforandret, mens tofteskellene er bevaret omkring de resterende gårde.

b. Skelsystem vangesystemets hegn udskiftningshegnene intet af betydning

en del af udskiftningshegnene

c. Ressourceområde større engareal større skovareal uopdyrkede bakker med mere end 12 % fald større overdrevarsareal størsteparten opdyrket

mose mod sydøst

skovområder syd for byen

Der er opstået en husbebyggelse (Brandsby kuse) omkring den sydlige udflyttergård.

FYNS AMT	Herred: Langeland, Sdr.	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Humble
----------	----------------------------	--------------------------	-----------------

STATISTIK

Brandsby, Hagenby, Hverkenby Areal: 398 ha, heraf opdyrket i 1682: 48%							
Tønder hartkorn	1664	1688	1844	1903			
		32	30				
Bebyggelsesenheder:							
			1664	1688	1787 ²⁾	1844	1903
Gårde:			6	6	8	6	7
Huse:					16		
Huse m/ jord:						10	10
Huse u/ jord:						3	6
I alt:			6	6	24	19	23
Størrelsesfordeling i tønder hartkorn:							
		1-4 tdr. htk.	5-8 tdr. htk.	8- tdr. htk.	Gennemsnit		
(50%)	1664 1)		1	3	9,3		
(50%)	1688	4	1	1	4,8		
(50%)	1844	4	1	1	4,0		
(57%)	1903	5	2	-	4,1		
Folketal:							
		1787 ²⁾	1845 ²⁾	1901			
	Voksne:	74	108	78			
	Børn:	58	73	41			
	I alt:	132	181	119			

1) Af de 4 kendte

2) Incl. Hverkenby

FYNS AMT	Herred: Langeland Sdr. herred	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Humble
----------	-------------------------------------	--------------------------	-----------------

	Selvejere:		Kronen:		Indensogns hovedgårde:		Udensogns hovedgårde:	
	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse
1664			4				2	
1844							6	13
1903	7	16						

Udviklingsbeskrivelse:

Af det 398 ha store fælles ejerlav for byerne Brandsby, Hagenby og Hverkenby var i 1682 opdyrket 48%. Byerne havde da dyrkningsfællesskab og tovangsbrug. Byerne er løst opbyggede med glidende overgang. Hagenby forsvandt i første halvdel af 1800-tallet ved gården Frederiksbergs oprettelse. I 1664 bestod Hagenby af 6 gårde, men den synes senere reduceret til 3 gårde. Øst for Brandsby lå landsbyen Leggebølle der med sine 10 gårde blev lagt under hovedgården Hjortholm i 1600-tallet. Hele ejerlavet må formentlig opfattes som udparcelleret af Humble.

Brandsby blokudskiftedes i 1786 og siden er 3 gårde udflyttet.

Kronen havde allerede i 1200-tallet besiddelser i Brandsby. I 1490 erhvervede kronen yderligere 1 gård, og i 1510 fandtes under kronenet Tranekær 2 selvejergårde og 1 fæstegård i Brandsby. I 1664 var kronens andel 4 gårde, medens Skovsbo ejede de sidste 2 gårde.

Da kronen afhændede Tranekær i 1672 medfulgte de 4 gårde i Brandsby. I 1766 var Tranekærs andel nede på 2 gårde, medens nabohovedgården Hjortholm havde 3 gårde og Lykkesholm 1 gård. Endnu i 1844 var hele byen i fæste, men i 1903 var overgangen til selveje afsluttet.

Antallet af gårde holdt sig fra 1600-tallet - 1800-tallet stabilt omkring 6, ligesom der kun i beskedent omfang kom nye huse til, hvorfor befolkningen stagnerede i det 19. årh.

Gårdene var i 1688 lidt under normal størrelse. Byen synes aldrig egaliseret.

FYNS AMT	Herred: Langeland Sdr. herred	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Humble
----------	-------------------------------------	--------------------------	-----------------

Sammenfattende vurdering: Ingen
interesse: Interesse: Stor
interesse: Særlig
interesse: **Landsbytypologisk vurdering: Interesse.**

1. Anlægstype. Den lille udflytterby er centralplaceret i ejerlavet, der var fælles for tre småbyer, og har agerorientering. Byformen er den almindeligt forekommende slynget-vejby type.
2. Udviklingstype. Den lille landsby domineredes i senmiddelalderen af krongods, herunder selvejergårde. I 1700-tallet samledes nabo-hovedgården Hjortholm 3 af byens gårde. Byen synes aldrig egaliseret. Overgangen til selveje skete sent og bebyggelsen stagnerede i det 19. årh.

Sammenfattende drejer det sig om en almindelig og typeren anlægstype med få udviklingsmæssige karakteristika.

Relikt-vurdering: Interesse.

- 1) Bytomten er opløst.
- 2) Kulturlandskabet har bevaret en del af udskiftningshegnene samt større eng- og skovarealer.
- 3) Særlige relikter: -
- 4) Arkæologiske interesser: 3 frilagte gårdtomter.

Oppebjerg

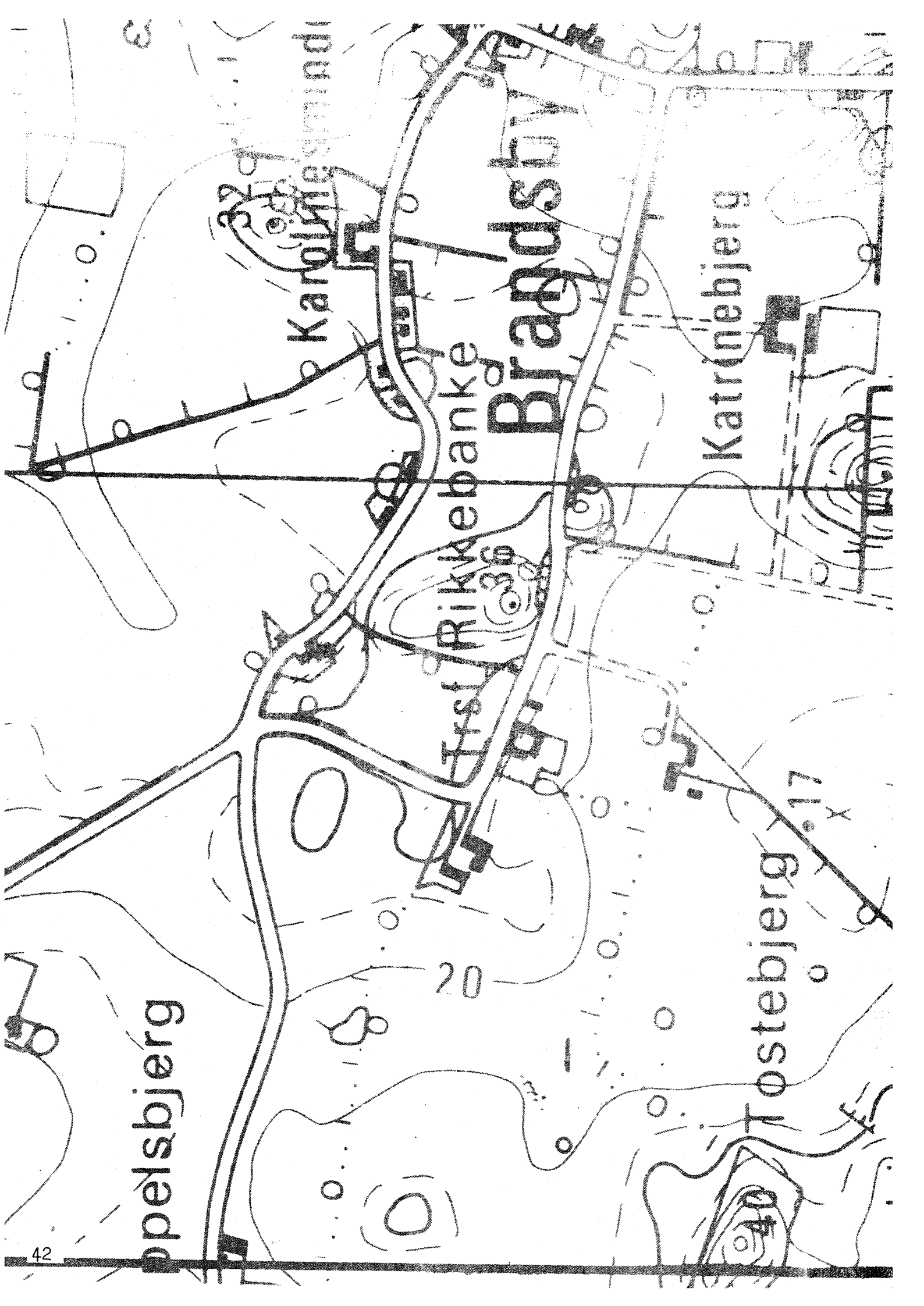
Karolinska

Trst. Riksbanken

Brändstom

Katrinebjerg

Tostebjerg 17

HAVBØLLE

FYNS AMT	Herred: Langeland, Sdr.	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Humble
-----------------	-----------------------------------	---------------------------------	------------------------

Navn: Havbølle	Navnetype: -bølle
--------------------------	-----------------------------

Bemærkninger:

Havbølle er nævnt første gang ca. 1231 i formen hakæbølæ. Forleddet kan være mandsmavnet, glða. Haki eller navneordet, glða. haki, som betyder "hage", anvendes undertiden i stednavne om noget der springer frem eller op i terrænet. Efterleddet er bølle, glða. bōli, som nok betyder "helgård".

Anlægstype: Udflytterbebyggelse	Anlæggelsestidspunkt: Middelalder
---	---

Bemærkninger:

En udflytterbebyggelse er en landsby, der er opstået ved udflytning fra en adelby. Sidstnævnte er i dette tilfælde Kædeby.

Historiske tildragelser:

FYNS AMT	Herred: Langeland Sdr. herred	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Humble
----------	-------------------------------------	--------------------------	-----------------

BY- OG EJERLAVSTYPER

a. By-tomten Slynget vejby.

Byens gårde og huse ligger uregelmæssigt, men tæt langs den øst-vest-gående vej, der går helt op til Vestergårds mark.

b. Placering i forhold til by-marken

- centralby   agerorientering   skovorientering   åorientering
 randby   engorientering   kystorientering

c. Udskiftning

år: 1790   figur: Blokudskiftning, mange mindre ret uregelmæssige blokke.

d. Udflytning

- ved udskiftningen
 efter udskiftningen 10 gårde.
 Flyttet ud i hele ejerlavet.

ØKONOMI

a. Vangesystem

driftssystem: 2-vangsbrug   rotation: 2/2
 vangeantal: 1 + 2 sås årligt.

b. Ressourceområdets sammensætning

landskabsform: G. Langeland. Moræneflade med hatformede bakker og terrænskrænter.

jordbund: Overvejende moræneler.

naturlig afgrænsning: Mod N, Ø og SV.

- overvejende
 overvejende ager med større indhold af eng og skov.
 blandingsøkonomi med
 Eng N for byen, mose mod SV - skov i de NØ, SV og SØ hjørner.

FYNS AMT	Herred: Langeland, Sdr.	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Humble
----------	----------------------------	--------------------------	-----------------

RELIKT-VURDERING

a. By-tomten

velbevaret opløst

delvis bevaret opløst og nybebygget

Ca. 33% af gårdene er tilbage i byen sammen med nogle af husene, men der er ikke sket nybyggeri i større omfang. Derved er byen blevet meget løst opbygget. Vejnettet er stort set velbevaret, mens toftesystemet er opløst med bebyggelsen.

---

b. Skelsystem

vangesystemets hegn udskiftningshegnene intet af betydning

en del af udskiftningshegnene

---

c. Ressourceområde

større engareal større skovareal uopdyrkede bakker med mere end 12 % fald

større overdrevarsareal størsteparten opdyrket

skov mod sydvest
ejerlavet blevet udvidet mod nord med det inddæmmede Lindelse Nor.

FYNS AMT	Herred: Langeland, Sdr.	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Humble
-----------------	----------------------------	--------------------------	-----------------

STATISTIK

Areal: 335 ha, deraf opdyrket i 1682: 37%.							
Tønder hartkorn	1664	1688	1844	1903			
		68	59				
Bebyggelsesenheder:							
			1662	1688	1787	1844	1903
Gårde:			15	17	15	14	14
Huse:					23		
Huse m/ jord:				5		24	37
Huse u/ jord:				7		1	26
I alt:			15	29	38	39	77
Størrelsesfordeling i tønder hartkorn:							
	1-4 tdr. htk.	5-8 tdr. htk.	8- tdr. htk.	Gennemsnit			
1664 1)	1	3		6,8			
(82%) 1688	14	2	1	3,9			
(93%) 1844	14			3,4			
(64%) 1903	11	2	1	4,1			
Folketal:							
	1787	1845 ²⁾	1901				
Voksne:	108	171	200				
Børn:	71	138	125				
I alt:	179	309	325				

1) af de 4 kendte

2) incl. Brohagen

FYNS AMT	Herred: Langeland Sdr. herred	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Humble
-----------------	-------------------------------------	--------------------------	-----------------

	Selvejere:		Kronen:		Indensogns hovedgårde:		Udensogns hovedgårde:	
	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse
1664			7		6		2	
1844					2	1	12	24
1903	14	55						8

Udviklingsbeskrivelse:

Af det 335 ha store ejerlav var i 1688 opdyrket 37%. Byen havde da trevangsbrug og takseredes til 68 tdr.htk. mod 59 tdr. i 1844. Byen har oprindelig været kystejerlav, men dette er sløret ved inddæmningen af Lindelse Nor (1868). Syd for Havbølle ligger en 100 ha stor mose. Havbølle synes udflyttet og udparcelleret fra Kædeby. Senere er hovedgården Vestergård udskilt af Havbølle ejerlav. Vestergård kendes som sædegård fra 1639. I 1664 var den på 36 tdr.htk.

Havbølle blokudskiftedes i 1790 og siden er 10 gårde udflyttet.

Kronen havde i 1200-tallet mindre besiddelse i Havbølle. I 1472 ejede Fårevejle 14 gårde (heraf 4 øde bol), formentlig næsten hele byen. Dette gods kom senere til Odense-bispen, der ved reformationen havde 10 egaliserede gårde, der overgik til kronen.

I 1573 erhvervede kronen yderligere en gård, medens Fårevejle i 1583 havde 2 gårde. I 1664 havde Vestergård samlet 6 gårde, medens de tilbageblevne 7 krongårde fungerede som et embedslen for de skiftende landsdommere på Langeland. Omkring 1760 var Hjortholm dominerende besidder med 8 gårde a 5-0-0-2 $\frac{1}{16}$ tdr.htk. samt 5 huse.

Grevskabet Tranekær havde 4 gårde, Skovsgård 2 gårde og 1 hus, Lykesholm 1 gård, medens Vestergård havde 12 huse i byen. Endnu i 1844 var hele byen i fæste, men i 1903 var overgangen til selveje stort set fuldført.

Antallet af gårde lå fra 1662 til 1903 ret stabilt omkring 15. Antallet af huse var allerede højt i 1700-tallet som følge af nabohovedgårdens hoveribehov. I det 19. årh. ekspanderede hus- og befolkningstal i normalt omfang. Gårdene var i 1688 forholdsvis små og byen havde allerede da et egaliseret præg, som følge af den store lodsejerdel der blev egaliseret i senmiddelalderen. Byen er dog aldrig egaliseret i sin helhed.

FYNS AMT	Herred: Langeland Sdr. herred	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Humble
----------	-------------------------------------	--------------------------	-----------------

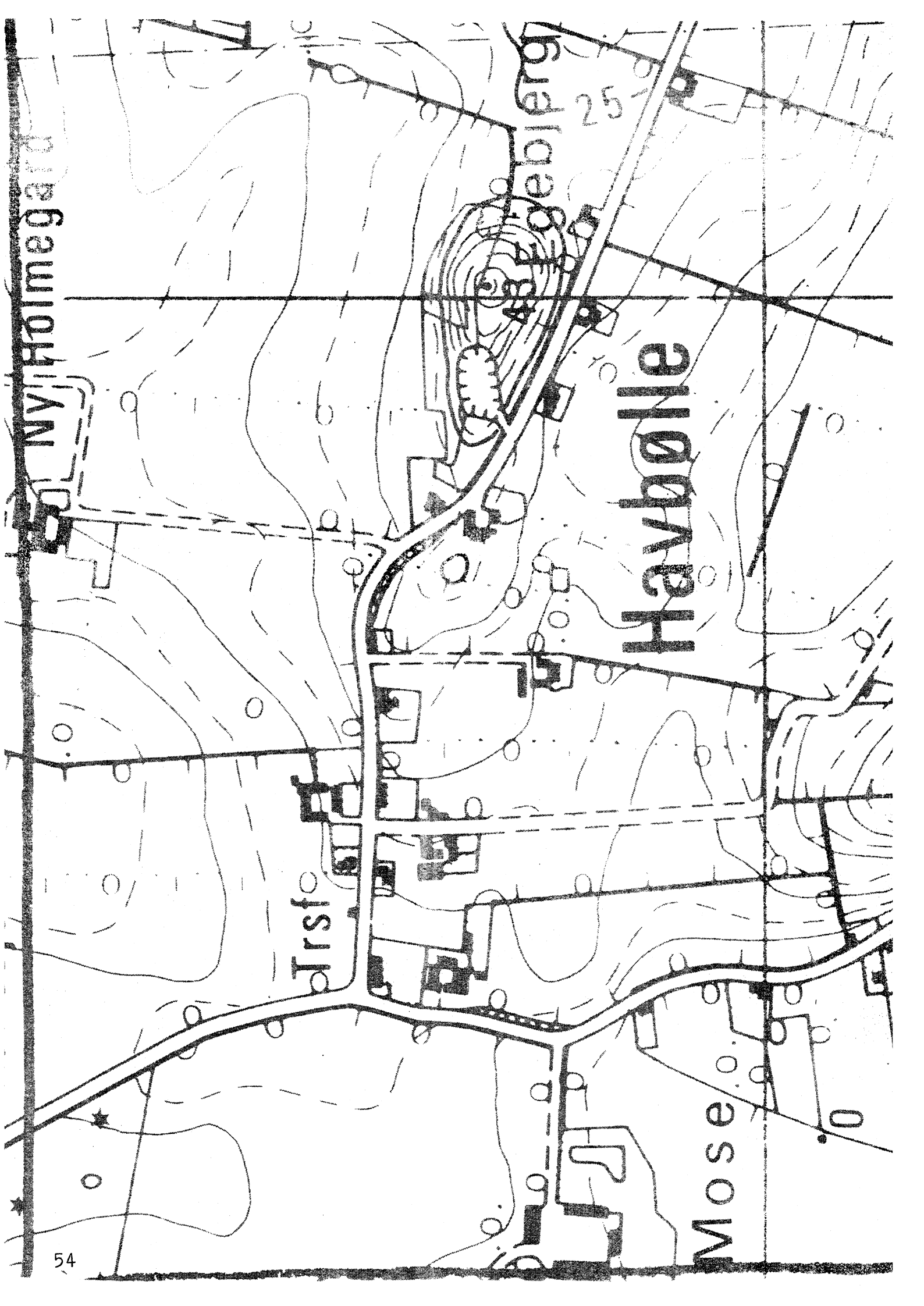
Sammenfattende vurdering: Ingen
interesse: Interesse: Stor
interesse: Særlig
interesse: **Landsbytypologisk vurdering: Stor interesse.**

1. Anlægstype. Den store udflytterby af vikingetids-middelalder navnetypen -bølle er centralplaceret i sit ejerlav og har agerorientering. Byformen er den almindeligt forekommende slynget-vejby type. Af ejerlavet er senere udparcelleret hovedgården Vestergård (f. 1639). Ejerlavets kystorientering er sløret ved en inddæmning.
2. Udviklingstype. Hovedparten af byen hørte i senmiddelalder under Fårevejle og kom herfra til Odense-bispen, der foretog en egalisering, og herfra til kronen der brugte byen som landsdommerlen. Hovedgården Vestergård kom kun til at spille en mindre rolle. I 1700-tallet foretog Hjortholm en ny egalisering af sin lodsejerdel. Overgangen til selveje ledsagedes af ekspansion i normalt omfang.

Sammenfattende drejer det sig om en almindelig og typeren anlægstype med flere udviklingsmæssige karakteristika.

Relikt-vurdering: Interesse.

- 1) Bytomten er opløst.
- 2) Kulturlandskabet har bevaret en del udskiftningshegn samt noget skov.
- 3) Særlige relikter: -
- 4) Arkæologiske interesser: o. 7 frilagte gårdtomter.

NY Holmegard

Trsf

Havbølle

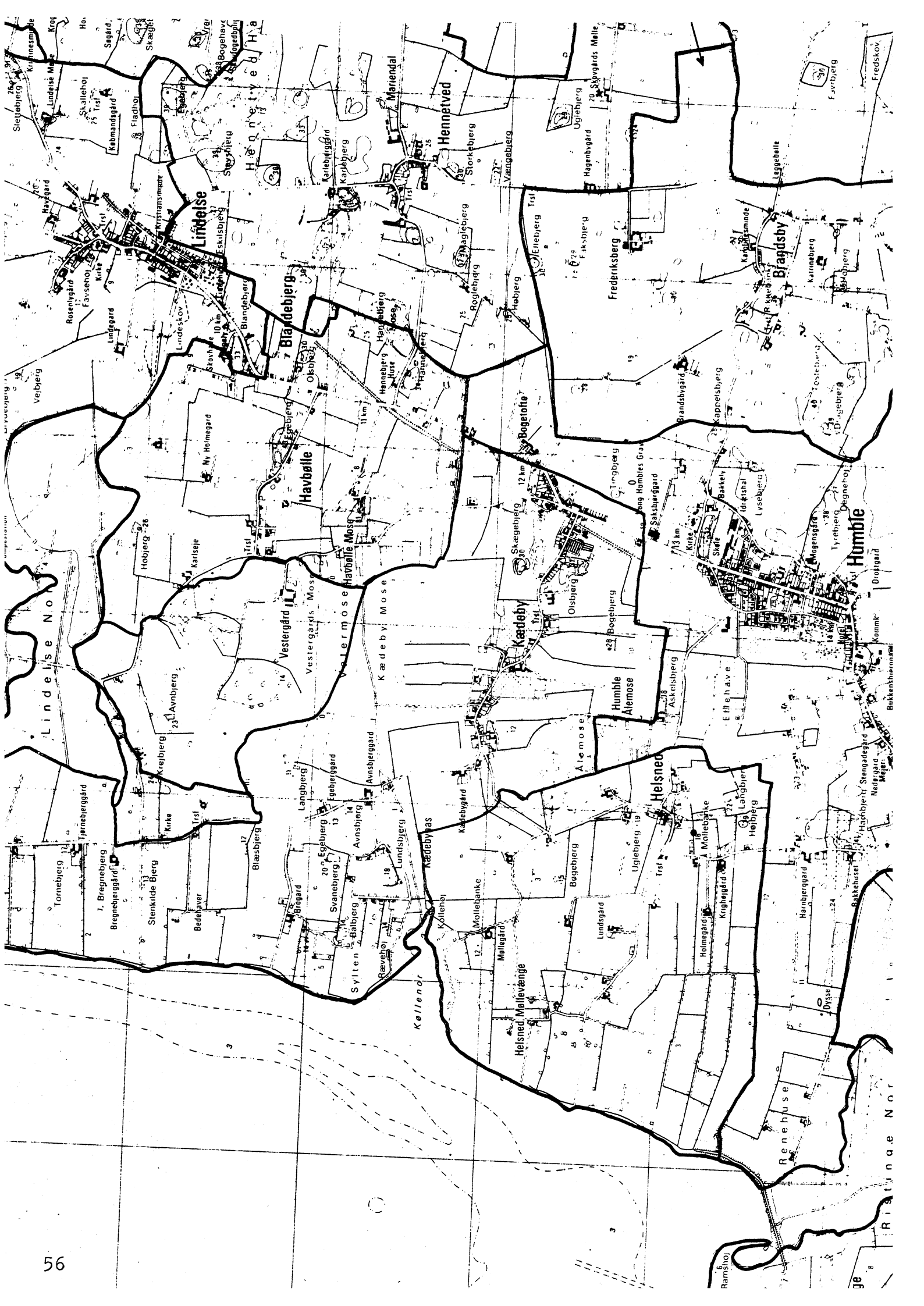
A. Gejlerg

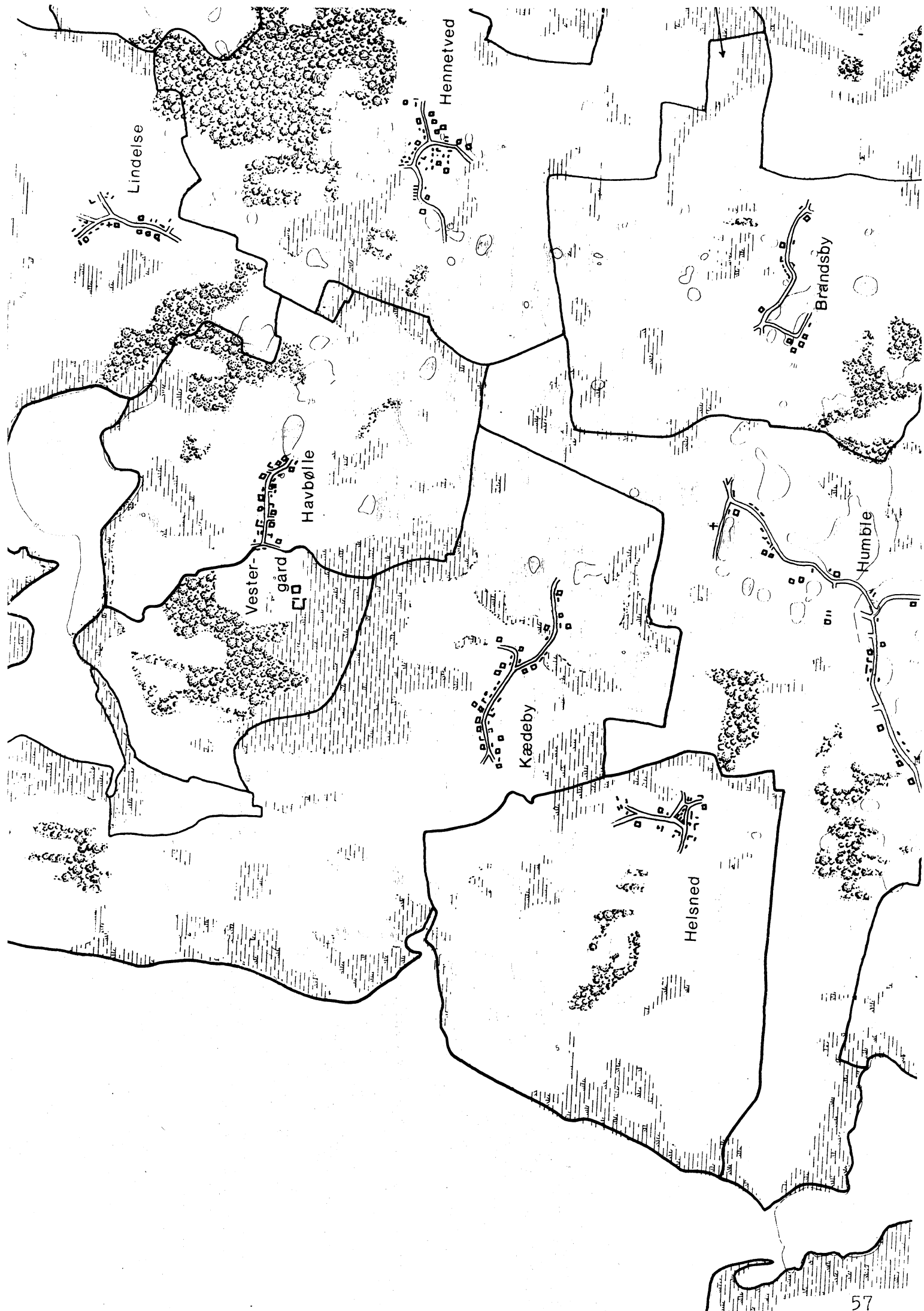
Mose

25

Lindelse

Hennetved

Vester-gård
Havbølle

Kædeby

Helsned

Brandsby

Humble

HELSNED

FYNS AMT	Herred: Langeland, Sdr.	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Humble
-----------------	-----------------------------------	---------------------------------	------------------------

Navn: Helsned	Navnetype: ?
-------------------------	------------------------

<p>Bemærkninger:</p> <p>Helsned er nævnt første gang i 1404 i formen Helsnæt. Forleddet kan være mandsnavnet, gl. Hælf. Efterleddet er måske en sammensætning af gl. snøth, som betyder "ringe, elendig", og gl. with, som betyder "skov". Sætningsdelen skulle så betyde "skov med stynede træer".</p>
--

Anlægstype: Udflytterbebyggelse	Anlæggelsestidspunkt: Middelalder
---	---

<p>Bemærkninger:</p> <p>En udflytterbebyggelse er en landsby, som er anlagt ved udflytning fra en adelby. Sidstnævnte er i dette tilfælde Humble.</p>
--

<p>Historiske tildragelser:</p> <p>Nord for Helsned ved Ålemose og Navnegården skal være fundet fundamenter af en "Sørøverborg".</p>

FYNS AMT	Herred: Langeland Sdr. herred	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Humble
----------	-------------------------------------	--------------------------	-----------------

BY- OG EJERLAVSTYPER

a. By-tomten Uregelmæssig vejforteby. (!)

Byens gårde og huse ligger meget tæt omkring den nord-syd-vendte vejforte som forgrener sig mod øst og nord. Langs en nordgående vej fra fortens ligger 3 gårde og enkelte huse. I den nordligste del af byen ligger 2 dobbeltgårde (12 og 13).

b. Placering i forhold til by-marken

centralby   agerorientering   skovorientering   åorientering
 randby   engorientering   kystorientering

Eng på østsiden af byen.

c. Udskiftning

år: 1790   figur: Blokudskiftning, forskellige blokke, både i størrelse og figur. Tendens til strimmeludskiftning V for byen.

d. Udflytning

ved udskiftningen 2 gårde.
 efter udskiftningen 7 gårde.
 Flyttet ud i hele ejerlavet.

ØKONOMI

a. Vangesystem   driftssystem: 2-vangsbrug   rotation: 2/2

vangeantal: 2 + 1 sås årligt.

b. Ressourceområdets sammensætning

landskabsform: G. Langeland/Sydfyn. Moræneflade med hatformede bakker mod NØ.

jordbund: Overvejende moræneler.

naturlig afgrænsning: Mod V, N og delvis mod Ø.

overvejende
 overvejende ager med større indhold af eng og skov.
 blandingsøkonomi med

Eng langs kysten mod V og N, samt i flere områder nord for byen. Skov midt i ejerlavet.

FYNS AMT	Herred: Langeland, Sdr.	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Humble
----------	----------------------------	--------------------------	-----------------

RELIKT-VURDERING

a. By-tomten

velbevaret opløst

delvis bevaret opløst og nybebygget

40% af gårdene ligger tilbage i byen sammen med enkelte huse. Men der er ikke sket nybebyggelse af betydning, heller ikke på de gamle tomter, hvorved byen er kommet til at virke usammenhængende. Vejnettet er stort set bevaret bortset fra vejforten (gadekæret eksisterer dog endnu) og vejen op til dobbeltgårdene.

---

b. Skelsystem

vangesystemets hegn udskiftningshegnene intet af betydning

en stor del af udskiftningshegnene

---

c. Ressourceområde

større engareal større skovareal uopdyrkede bakker med mere end 12 % fald

større overdrevarsareal størsteparten opdyrket

større engområde nord for byen samt et mindre ved kysten

FYNS AMT	Herred: Langeland, Sdr.	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Humble
-----------------	----------------------------	--------------------------	-----------------

STATISTIK

Areal: 331 ha, heraf opdyrket i 1682: 53%							
Tønder hartkorn	1664	1688	1844	1903			
		75	68				
Bebyggelsesenheder:							
			1664	1688	1787	1844	1903
Gårde:			16	16	14	14	17
Huse:					17		
Huse m/ jord:			1	1		11	17
Huse u/ jord:				2		5	6
I alt:			17	19	31	30	40
Størrelsesfordeling i tønder hartkorn:							
		1-4 tdr. htk.	5-8 tdr. htk.	8- tdr. htk.	Gennemsnit		
1664							
(56%)	1688	7	9		4,6		
(92%)	1844	10	4		4,6		
(65%)	1903	13	4		3,6		
Folketal:							
		1787	1845	1901			
	Voksne:	98	116	131			
	Børn:	56	76	74			
	I alt:	154	192	205			

FYNS AMT	Herred: Langeland Sdr. herred	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Humble
-----------------	-------------------------------------	--------------------------	-----------------

Besiddelsesforhold:	Selvejere:		Kronen:		Indensogns hovedgårde:		Udensogns hovedgårde:	
	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse
1664			5	1	6		5	
1844					2	1	12	15
1903	15	18			1		1	5

Udviklingsbeskrivelse:

Af det 331 ha store ejerlav var i 1688 opdyrket 53%. Byen havde da tovangsbrug og takseredes til 75 tdr.htk. Mod 68 tdr. i 1844. Helsned er udflyttet og udparcelleret fra Humble. Umiddelbart vest for Helsned vidner marknavne på "Torp" om en nedlagt middelalderbebyggelse. I 1500-tallet omtales Helsned vejrmølle med en skyld på 15 tdr. mel.

Helsned blokudskiftedes i 1790 og siden er 9 gårde udflyttet.

En hovedgård i Helsned er belagt fra 1404 til 1552. I 1479 skænkedes en af væbnergodsets gårde til Humble Kirke. Formentlig er væbnergården opkøbt af Fårevejle, der i 1583 havde en gård på 22 tdr.htk, hvortil yderligere hørte 1 gård, 1 hus og 1 vejrmølle. Under kronlen Tranekær hørte i 1510 4 fæstegårde. Endnu i 1664 var kronens andel 5 gårde (incl. kirke-gården), medens den indensogns hovedgård Vestergård havde 6 gårde. Da kronen afhændede Tranekær i 1672 medfulgte de 5 gårde i Helsned. I 1766 havde grevskabet 11 egaliserede gårde a 5-5-0-0 tdr. htk. samt 12 huse. Den indensogns hovedgård Skovsgård havde da 2 gårde og 1 hus, medens Hjortholm havde 3 gårde og Lykkesholm 1 gård.

Endnu i 1844 var fæstegodset intakt, men i 1903 var overgangen til selveje stort set fuldført.

Antallet af gårde i byen var i 1600-tallet 16. Det faldt i 1700-tallet til 14 - muligvis i forbindelse med egaliseringen, men steg atter til 17 i 1903 i forbindelse med overgangen til selveje. Hus- og befolkningstallets vækst i det 19. årh. er ret beskeden.

Gårdene var i 1688 i gennemsnit lidt under normalstørrelse. Den betydelige lodsejerdel der blev egaliseret i 1700-tallet, gav som helhed byen et egaliseret præg i 1844.

FYNS AMT	Herred: Langeland Sdr. herred	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Humble
----------	-------------------------------------	--------------------------	-----------------

Sammenfattende vurdering: Ingen
interesse: Interesse: Stor
interesse: Særlig
interesse: **Landsbytypologisk vurdering: Stor interesse.**

1. Anlægstype. Den store udflytterby er som typisk for kystejervlav placeret i et indre hjørne af ejerlavet og har agerorientering. Byformen er uregelmæssig vejforteby. Marknavne på "Torpe" (1682) vidner om en nedlagt middelalder bebyggelse.
2. Udviklingstype. Byen husede i senmiddelalder et væbnergods, der synes opkøbt af Fårevejle. I 1664 ejede den indensogns hovedgård Vestergård 6 gårde. I 1700-tallet var Tranekær grevskab dominerende besidder og gennemførte en egalisering af sine gårde, hvorved byen som helhed fik et egaliseret præg. Overgangen til selveje skete sent og ledsagedes af begrænset ekspansion.

Sammenfattende drejer det sig om en almindelig og typeren anlægstype med flere udviklingsmæssige karakteristika.

Relikt-vurdering: Interesse.

- 1) Bytomten er opløst.
- 2) Kulturlandskabet har bevaret en stor del af udskiftningshegnene samt et større engareal.
- 3) Særlige relikter: -
- 4) Arkæologiske interesser: tomten af "Torpe", o. 5 frilagte gårdtomter.

Jård

Uglebjerg 19

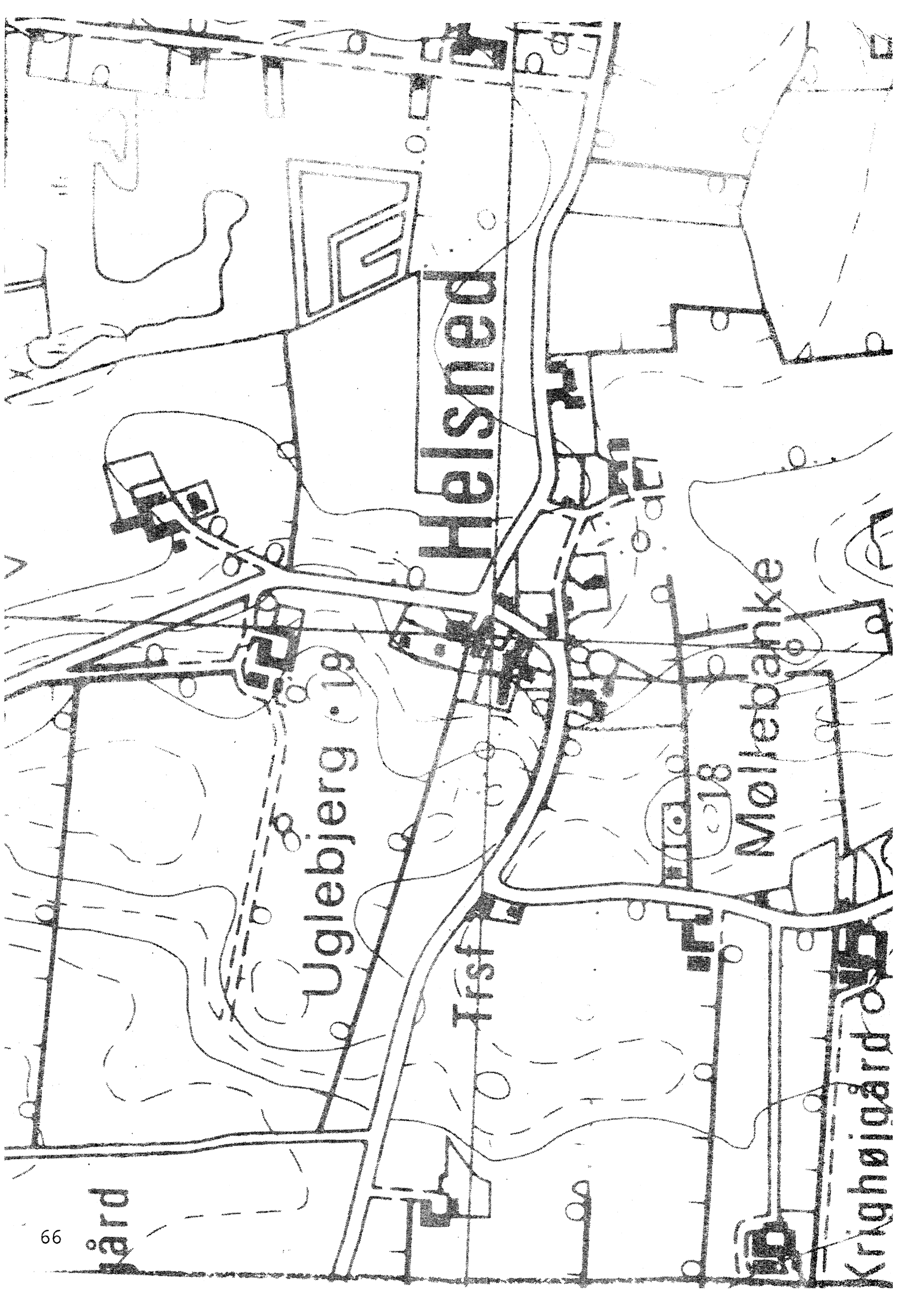
Trst

Halsned

18

Møllebanke

Krighøjgård

No 10 - 1999
 Hans Johan Jacobsen
 Hans Christensen

No 11 - 1970
 Hans Thomassen

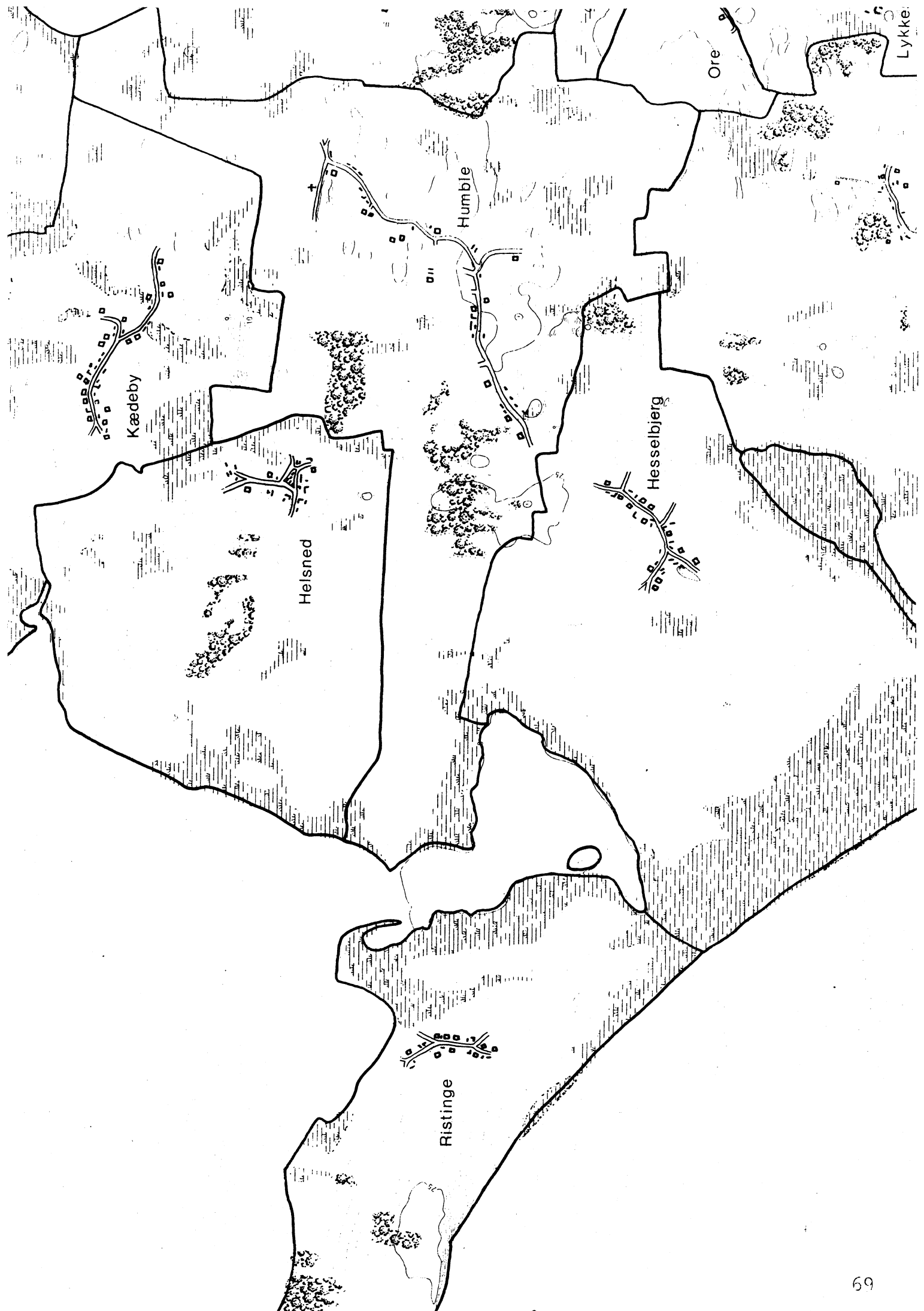
No 12 - 1970
 Hans Thomsen

No 13 - 1970
 Hans Thomsen

No 14 - 1970
 Hans Thomsen

1890
 1450
 9000
 27000
 100000

HESSELBJERG

FYNS AMT	Herred: Langeland, Sdr.	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Humble
-----------------	-----------------------------------	---------------------------------	------------------------

Navn: Hesselbjerg	Navnetype: -bjerg
-----------------------------	-----------------------------

<p>Bemærkninger:</p> <p>Hesselbjerg er nævnt første gang 1461 i formen Hesleberg. Forleddet er navneordet, glda. hæsli, som betyder "hasselbevoksning". Efterleddet er bjerg, glda. biargh, som betyder "en naturlig, ikke opkastet, større, relativ stejl bakke med fald til alle sider", i modsætning til banke.</p>

Anlægstype: Udflytterbebyggelse	Anlæggelsestidspunkt: Middelalder
---	---

<p>Bemærkninger:</p> <p>En udflytterbebyggelse er en landsby, som er opstået ved udflytning fra en adelby. Sidstnævnte er i dette tilfælde Humble.</p>

<p>Historiske tildragelser:</p>
--

FYNS AMT	Herred: Langeland, Sdr.	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Humble
----------	----------------------------	--------------------------	-----------------

RELIKT-VURDERING

a. By-tomten

 velbevaret opløst delvis bevaret opløst og nybebygget

Kun ca. 12% af gårdene er flyttet ud - de øvrige ligger på samme sted i byen som på udskiftningstiden. Der er kun i begrænset omfang sket nybyggeri. Derved fremstår byen stadig som en ægte slynget vejby. Vejnettet er stort set uforandret og ligeså tofteskellene.

b. Skelsystem

 vangesystemets hegn udskiftningshegnene intet af betydning

en stor del af udskiftningshegnene

c. Ressourceområde

 større engareal større skovareal uopdyrkede bakker med mere end 12 % fald større overdrevarsareal størsteparten opdyrket

engområde i den sydvestlige del samt i den sydlige spids
feriehusområde i den sydvestlige del

FYNS AMT	Herred: Langeland, Sdr.	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Humble
----------	----------------------------	--------------------------	-----------------

STATISTIK

Areal: 544 ha, heraf opdyrket 1682: 42%							
Tønder hartkorn	1664	1688	1844	1903			
		114	83				
Bebyggelsesenheder:							
		1610	1664	1688	1787	1844	1903
Gårde:		16	16	17	17	18	21
Huse:		8			26		
Huse m/ jord:			1	2		13	14
Huse u/ jord:			5	3ml		9	16
I alt:		24	22	22	43	40	51
Størrelsesfordeling i tønder hartkorn:							
		1-4 tdr. htk.	5-8 tdr. htk.	8- tdr. htk.	Gennemsnit		
(31%)	1664 ¹⁾	4	6	3	6,7		
(82%)	1688	1	16		6,6		
(94%)	1844	18			4,1		
(53%)	1903	16	5		3,8		
Folketal:							
		1787	1845	1901			
	Voksne:	125	167	163			
	Børn:	91	85	77			
	I alt:	216	252	240			

1) Af de 13 kendte

FYNS AMT	Herred: Langeland Sdr. herred	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Humble
----------	-------------------------------------	------------------------------	---------------------

	Selvejere:		Kronen:		Indensogns hovedgårde:		Udensogns hovedgårde:	
	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse
1664			13	6			3	
1844							18	22
1903	16	23					5	7

Udviklingsbeskrivelse:

Af det 544 ha store ejerlav var i 1682 opdyrket 42%. Byen havde da tovangsbrug og takseredes til 114 tdr.htk., hvilket ejendommeligt nok sattes ned til 83 tdr.htk. i 1844. Hesselbjerg by er udparcelleret af Humble ejerlav. Byen ligger på et "næs" omgivet af 2 norer, der nu begge er inddigede, hvorved kystpræget er gået delvis tabt.

Hesselbjerg blokudskiftedes i 1790 og udskiftningen blev i 1806 karakteriseret som dårlig, da ingen af de 16 gårde og 8 bol i første omgang udflyttedes. Byen bevarede endog fælles ævredsgræsning. Siden er 2 gårde flyttet ud.

Under kronlenet Tranekær hørte i 1510 10 fæstegårde i Hesselbjerg, hvortil kom 1 gård til Humble kirke. I 1664 var kronen fortsat dominerende besidder. Med afhændelsen af Tranekær i 1672 fulgte 12 gårde, 4 huse og 1 møllested i Hesselbjerg. Senere synes grevskabet Tranekær at være kommet i besiddelse af hele byen. I 1766 havde grevskabet 16 gårde a 7 tdr.htk., 9 bol a 1 td. (i 1844 åbenbart regnet for huse) og 9 huse. Endnu i 1844 var hele byen i fæste og i 1903 var overgangen til selveje stadig ikke fuldført.

Antallet af gårde lå fra 1610 til 1787 på 16-17, men steg herefter til 21 i forbindelse med overgangen til selveje. På grund af den sene overgang til selveje udeblev husvæksten i det 19. årh. stort set og befolkningen stagnerede.

Gårdene var i 1688 ret store og bebyggelsen havde et egaliseret præg. I 1700-tallet gennemførte Tranekær en egentlig egalisering, hvorved anlagdes en ny bolklasse.

FYNS AMT	Herred: Langeland Sdr. herred	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Humble
----------	-------------------------------------	------------------------------	---------------------

Sammenfattende vurdering: Ingen
interesse: Interesse: Stor
interesse: Særlig
interesse: **Landsbytypologisk vurdering: Stor interesse.**

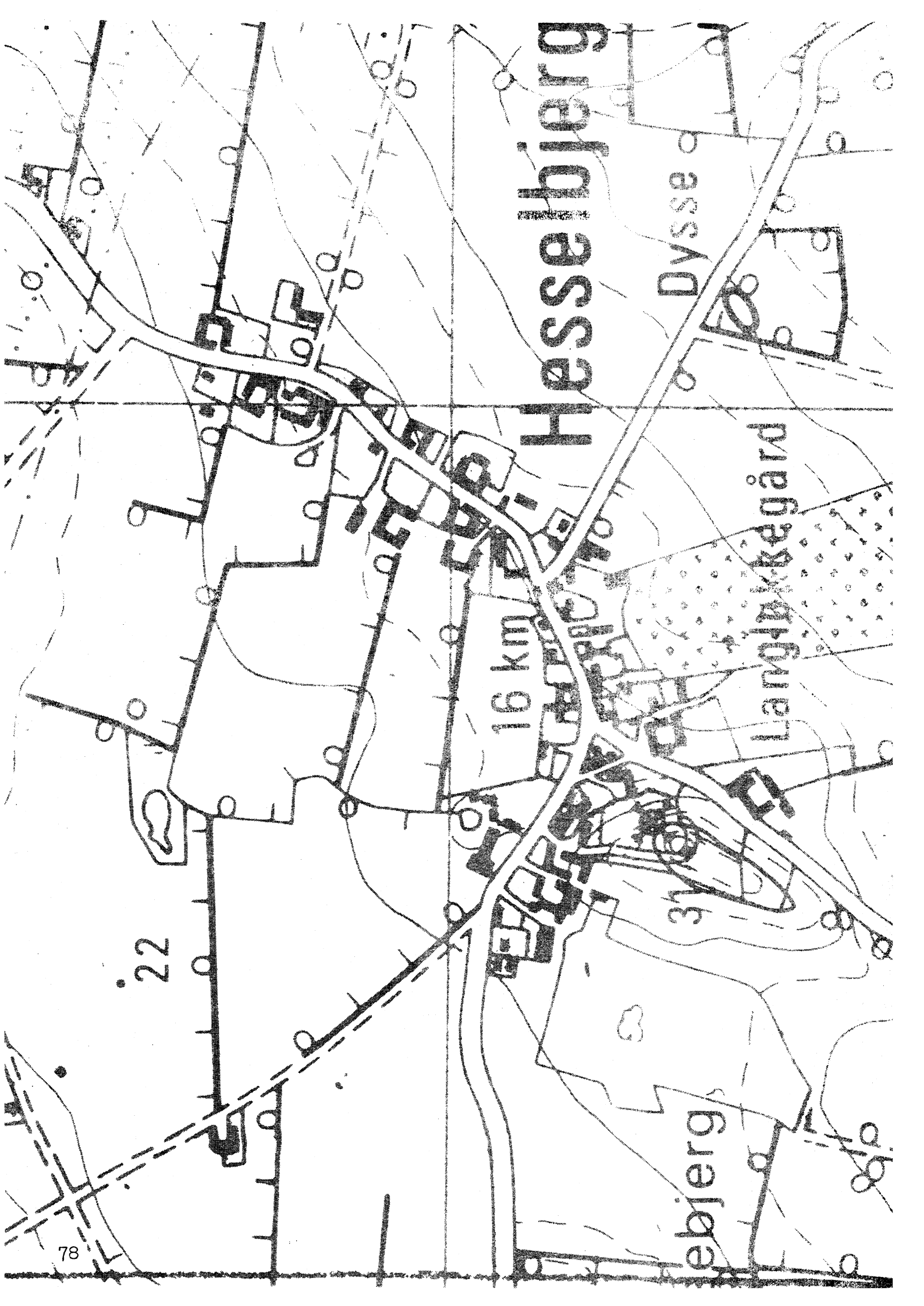
1. Anlægstype. Den store udflytterby er som typisk for kystejerlav placeret i et indre hjørne af ejerlavet. Kystpræget er dog gået delvis tabt ved inddæmningsarbejder. Byen har agerorientering og byformen er en sluttet udgave af den almindelige slynget-vejby type.

2. Udviklingstype. Byen domineredes i sanmiddelalder af krongods, Tranekær len. Efter afhændelsen af dette fortsatte byen under grevskabet Tranekær, der gennemførte en egalisering i 1700-tallet. En sen overgang til selveje og en dårlig gennemført udskiftning har efterladt byen med en velbevaret struktur.

Sammenfattende drejer det sig om en almindelig og typeren anlægstype med en velbevaret struktur.

Relikt-vurdering: Stor interesse.

- 1) Bytomten er velbevaret.
- 2) Kulturlandskabet har bevaret en stor del af udskiftningshegnene samt et større engareal. Der er en del feriehusbebyggelse.
- 3) Særlige relikter: en vejrmølle.
- 4) Arkæologiske interesser: 1 frilagt gårdtomt.

Hessebjerg

Dysselbjerg

Langdækkegård

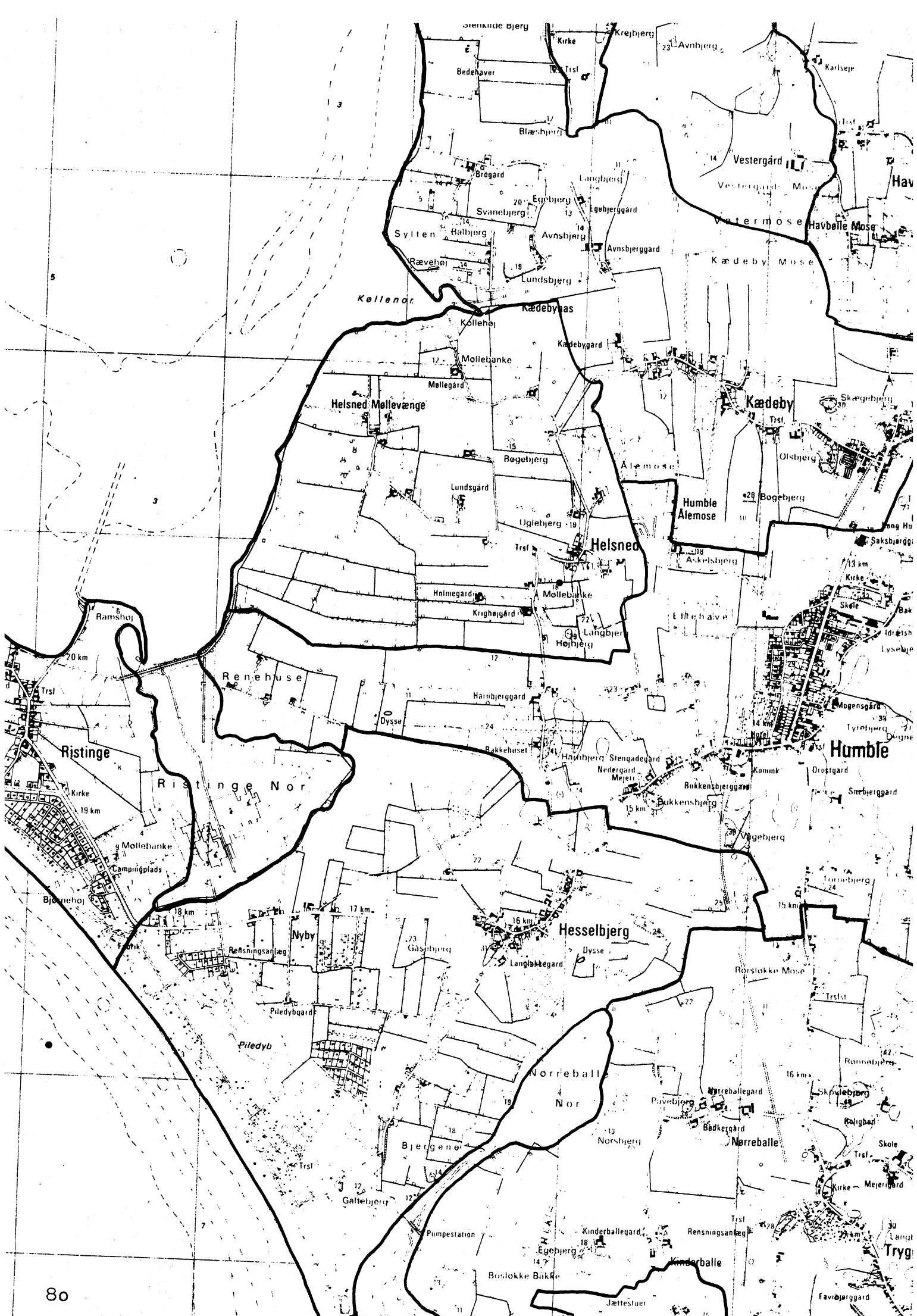
ebjerg

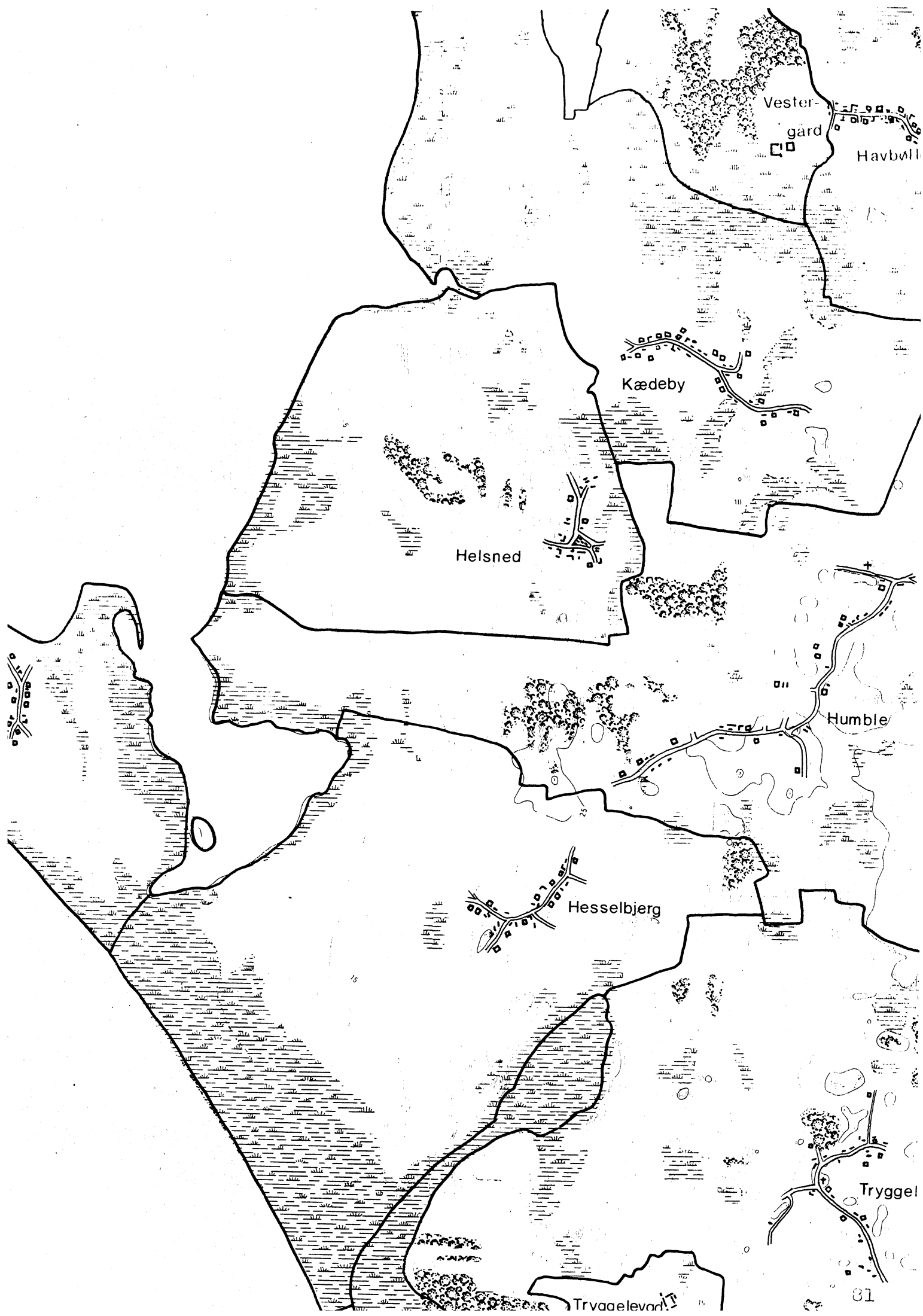
16 km

22

Vester-gård
Havbøll

Kædeby

Helsned

Humble

Hesselbjerg

Trygget

Trvæelevarde

HUMBLE

FYNS AMT	Herred: Langeland, Sdr.	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Humble
-----------------	-----------------------------------	---------------------------------	------------------------

Navn: Humble	Navnetype: -tved
------------------------	----------------------------

<p>Bemærkninger:</p> <p>Humble er nævnt første gang 1231 i formen humlæthwet. Forleddet er plantenavnet humle. Efterleddet er tved, glda. thwet, som betyder "rydning, fældet skov".</p>

Anlægstype: Adelby med kirke	Anlæggelsestidspunkt: omkring overgangen mellem vikingetid og middelalder
--	---

<p>Bemærkninger:</p> <p>En adelby er en landsby, som i modsætning til torperne, ikke er anlagt ved udflytning.</p>

<p>Historiske tildragelser:</p> <p>I Humble har der været en hellig kilde, kaldet "Saræ Brønd". I Humble sogn fødtes 1762 kancellideputeret Michael Hansen, 1826 arkivembedsmanden C. Plesner, 1861 præsten og kirkehistorikeren H. G. A. Jørgensen, 1865 forfatteren Alb. Gnudtzmann og præsten Chr. Winther.</p>

FYNS AMT	Herred: Langeland, Sdr.	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Humble
----------	----------------------------	--------------------------	-----------------

RELIKT-VURDERING

a. By-tomten

 velbevaret opløst delvis bevaret opløst og nybebygget

Ca. halvdelen af byens gårde ligger tilbage i byen, hvor der er sket et større nybyggeri. Der er både bygget langs gamle bygade, men især omkring den nye vej, der er skåret midt gennem byen fra nord til syd. Toftesystemet er opløst.

b. Skelsystem

 vangesystemets hegn udskiftningshegnene intet af betydning

en del af udskiftningshegnene

c. Ressourceområde

 større engareal større skovareal uopdyrkede bakker med mere end 12 % fald større overdrevarsareal størsteparten opdyrket

eng øst for byen, skov vest for byen

FYNS AMT	Herred: Langeland, Sdr.	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Humble
-----------------	----------------------------	--------------------------	-----------------

STATISTIK

Areal: 590 ha, heraf opdyrket i 1682: 55%							
Tønder hartkorn	1664	1688	1844	1903			
		139	122				
Bebyggelsesenheder:							
			1664	1688	1787	1844	1903
Gårde:			18	24	15	20	23
Huse:					28		
Huse m/ jord:			4	5		33	26
Huse u/ jord:			1	2		10	38
I alt:			23	31	43	63	87
Størrelsesfordeling i tønder hartkorn:							
		1-4 tdr. htk.	5-8 tdr. htk.	8- tdr. htk.		Gennemsnit	
(38%)	1664 ²⁾	7	3	6		8,7	
(42%)	1688	10	11	3		5,6	
(65%)	1844	6	13	1		5,6	
(48%)	1903	9	13	1		5,0	
Folketal:							
		1787	1845 ¹⁾	1901			
	Voksne:	159	249	295			
	Børn:	93	149	125			
	I alt:	252	398	420			

1) Incl. Rene Huse

2) De 16 kendte

FYNS AMT	Herred: Langeland Sdr. herred	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Humble
----------	-------------------------------------	------------------------------	---------------------

Besiddelsesforhold:	Selvejere:		Kronen:		Indensogns hovedgårde:		Udensogns hovedgårde:	
	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse
1664			18	5				
1844	4	12					16	31
1903	20	56					3	8

Udviklingsbeskrivelse:

Af det 590 ha store ejerlav var i 1688 opdyrket 55%. Byen havde da det for Langeland karakteristiske tovangsbrug og takseredes til 139 tdr.htk. mod 122 tdr. i 1844. Byen er som typisk for kystejervlav placeret i et indre hjørne af ejerlavet. Af det oprindelige ejerlav er udparcelleret Hesselbjerg og Helsned. På Kappelsbjerg øst for Humble kirke er fundet bygningsfundamenter.

Byen blokudskiftedes i 1790 og siden er 8 gårde udflyttet.

Allerede i 1200-tallet havde kronen besiddelser i Humble. I 1510 hørte under Tranekær len 1 selvejergård og 10 fæstegårde, hvortil kom mindst 3 kirkegårde og præstegården. I 1664 var hele byen fortsat på kronens hænder. Præstegården udgjorde i 1690 et lille godskompleks med 5 mensalgårde og 6 ugedagshuse. Med afhændelse af Tranekær i 1672 fulgte 14 gårde. I 1765 havde grevskabet Tranekær fortsat 14 gårde (heraf 9 a 7-8 tdr.) og 18 huse.

Endnu i 1844 var langt hovedparten af byen i fæste, men i 1903 var overgangen til selveje vidt fremskredet .

Antallet af gårde varierer ret meget i 1600-1700-tallet, delvis som følge af et antal småbol (1-2 tdr.htk.) der snart regnes for gårde snart for huse. Antallet af huse var allerede højt i 1700-tallet. Overgangen til selveje ledsagedes af hus- og befolkningsvækst i normalt omfang. I de 20. årh. har Humble som stationsby udviklet sig til bymæssig bebyggelse.

Gårdene var i 1688 i gennemsnit af normal størrelse, men fordelte sig i øvrigt meget spredt. Byen synes aldrig egaliseret.

I Humble har der været en hellig kilde, kaldet "Saræ Brønd".

FYNS AMT	Herred: Langeland Sdr. herred	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Humble
-----------------	-------------------------------------	--------------------------	-----------------

Sammenfattende vurdering: Ingen
interesse: Interesse: Stor
interesse: Særlig
interesse: **Landsbytypologisk vurdering: Interesse.**

1. Anlægstype. Den store kirke-adelby af vikingetids-middelalder navnetypen -tved er centralplaceret i sit ejerlav og har agerorientering. Byformen er en meget langstrakt og løst opbygget udgave af slynget-vejby type. Af det oprindelige ejerlav er udparcelleret Helsned og Hesselbjerg.
2. Udviklingstype. Størstedelen af byen tilhørte i senmiddelalder kronen, medens den resterende del var sognegods til kirke, præst og fattige. I 1672 fulgte størstedelen af byen med ved afhændelsen af Tranekær len. Byen synes aldrig egaliseret. I det 19.-20. årh. har byen udviklet sig til bymæssig bebyggelse.

Sammenfattende drejer det sig om en almindelig og typeren anlægstype med få udviklingsmæssige karakteristika.

Relikt-vurdering: Interesse.

- 1) Bytomten er opløst og nybebygget.
- 2) Kulturlandskabet har bevaret en del af udskiftningshegnene samt større eng- og skovarealer.
- 3) Særlige relikter: kirke.
- 4) Arkæologiske interesser: en kapelruin.

Kong Hundes Grav

Saksbjerggård

13 km

Kirke

Skole

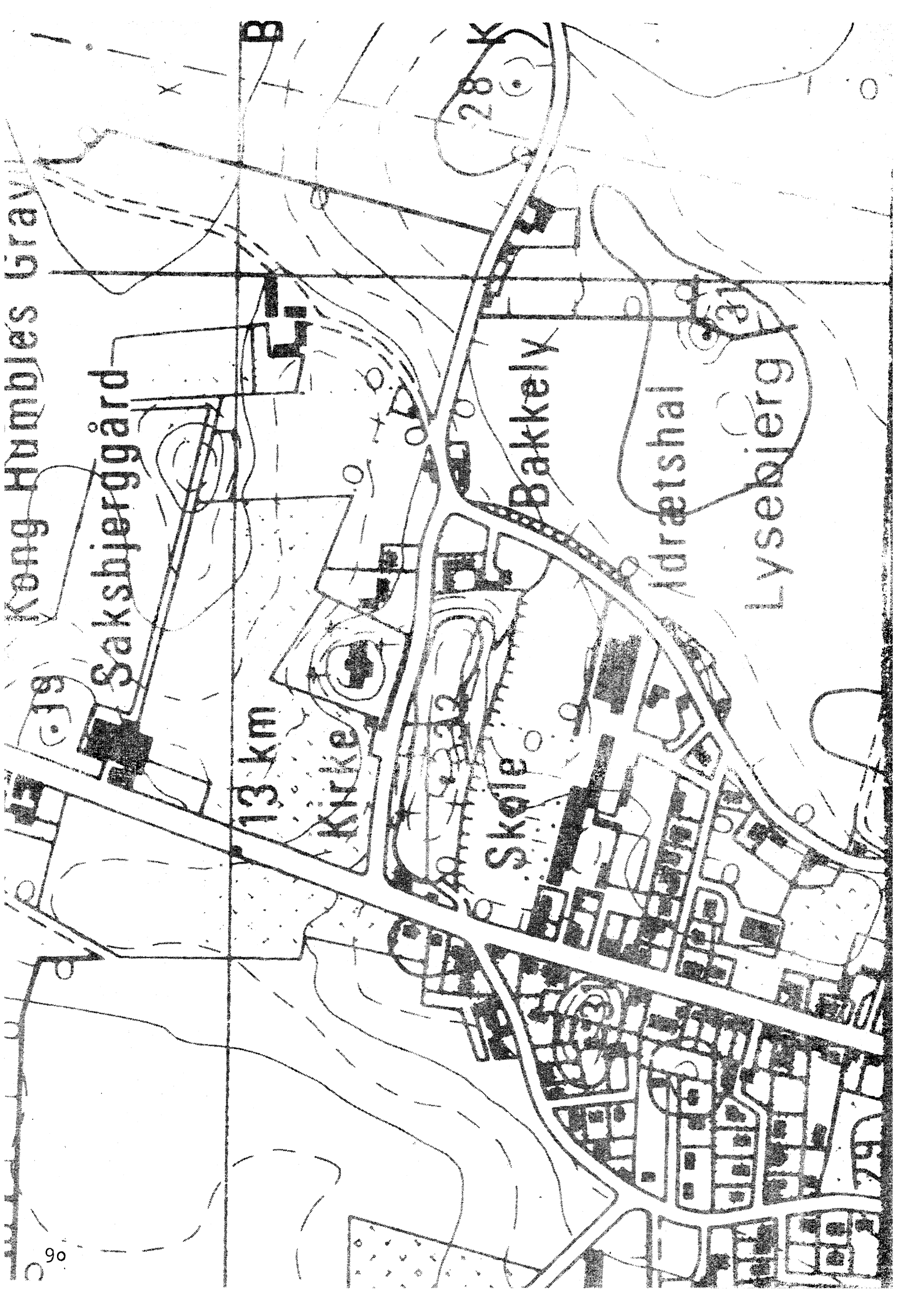
Bakkely

Idrætshal

Lysebjerg

28 X

B

Mogensgård

Tyreboje

Øst Humb

Drostgård

Sredje

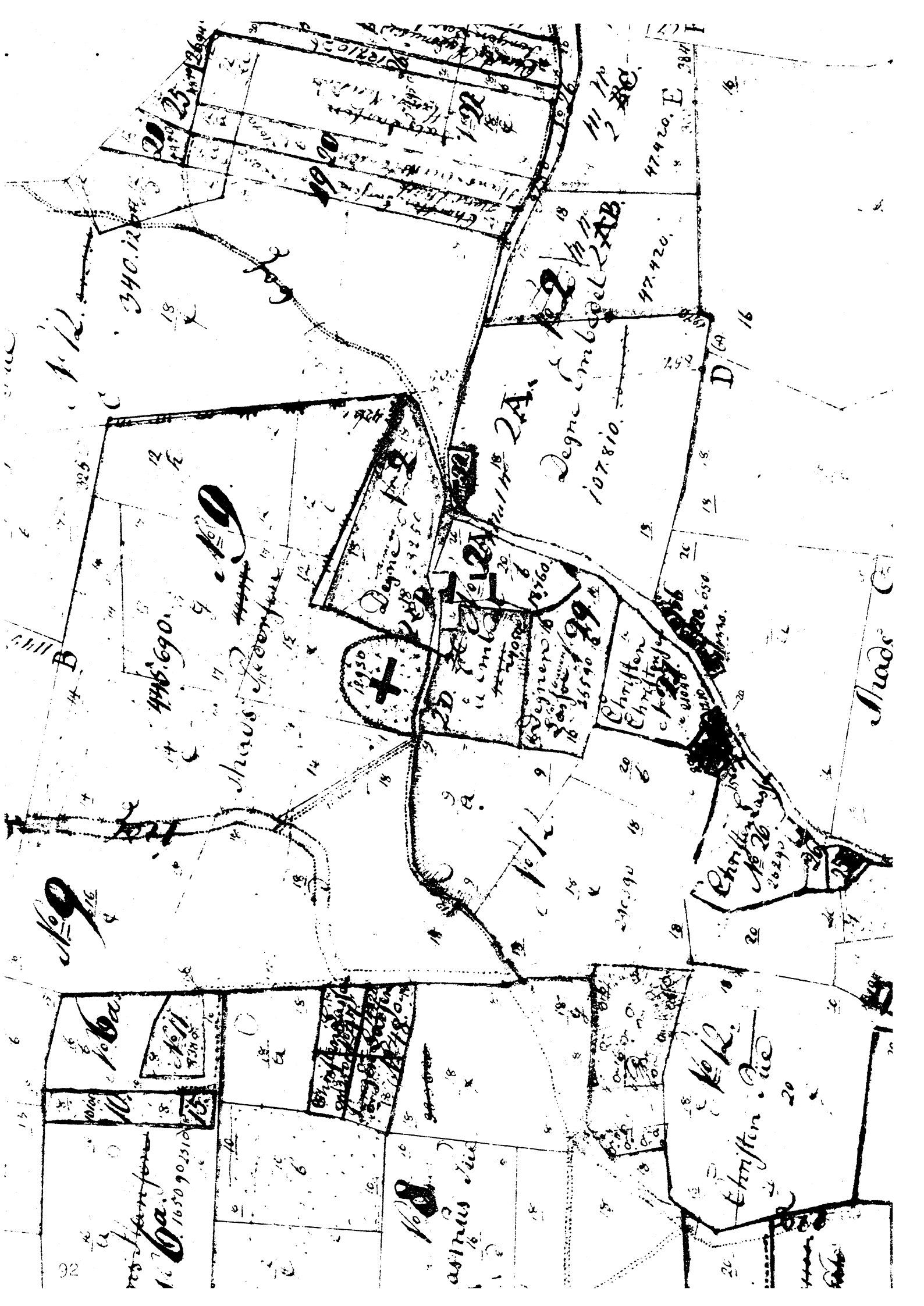
Hotel

Komink

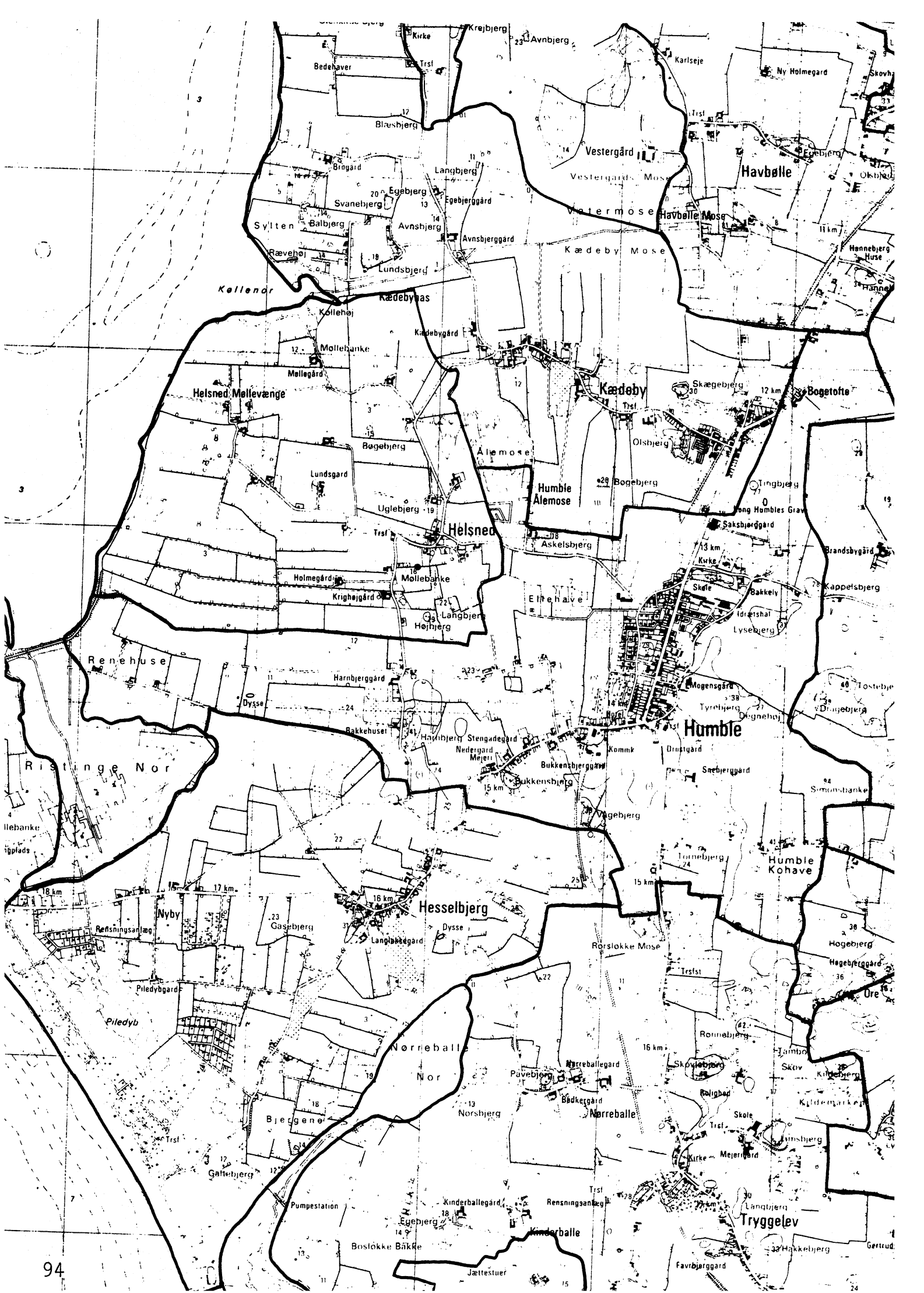
Bukkensbjerggård

Bukkensbjerg

8

Køllendor

Helsned Møllevænge

Kædebyhas

Havbølle

Havbølle Mose

Kædeby Mose

Kædeby

Helsned

Humble

Humble

Hesselbjerg

Nørreballe

Nørreballe

Humble Kohave

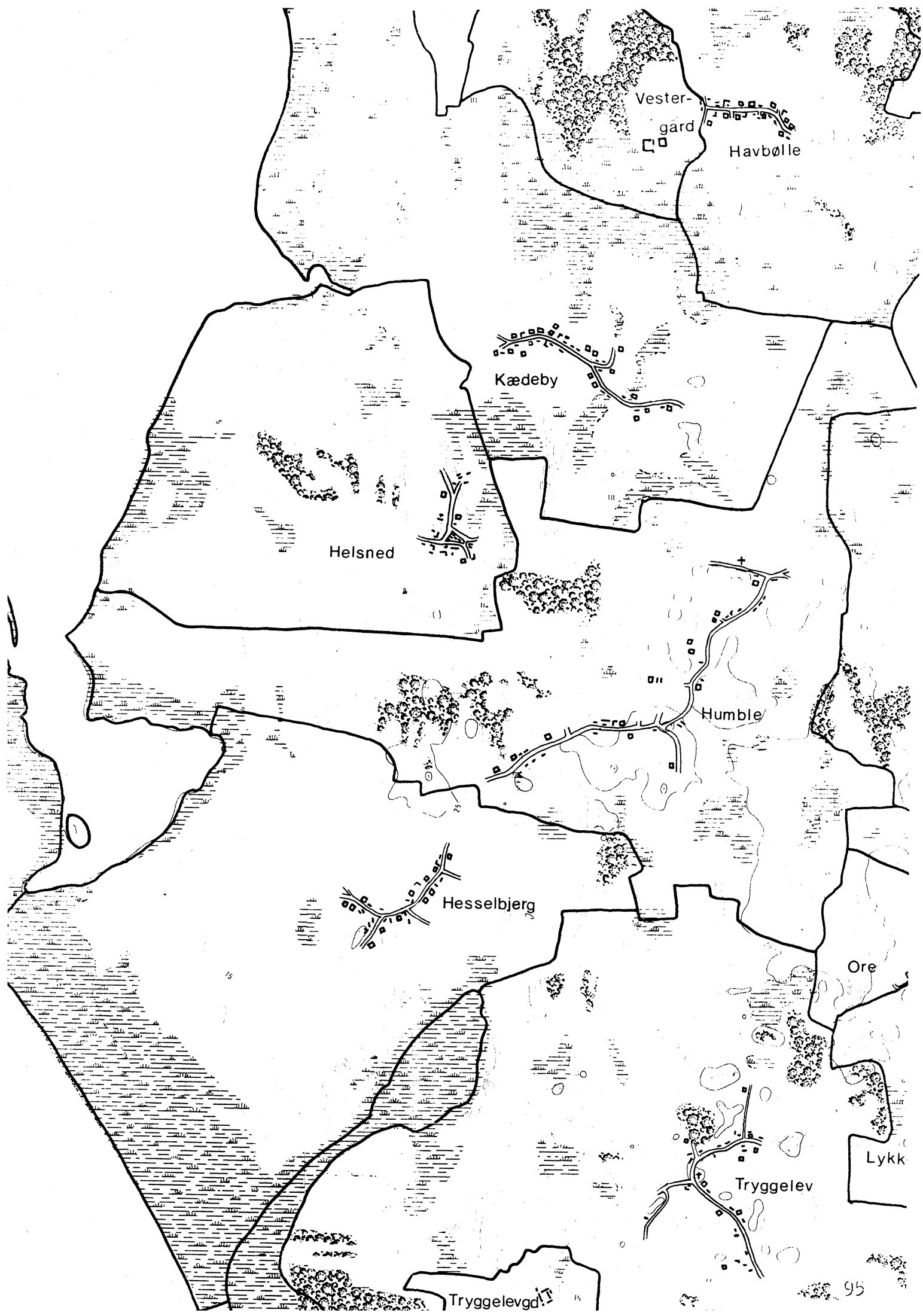
Høgebjerg

Høgebjerggård

Ure

Tryggelev

Tryggelev

Vester-gard

Havbølle

Kædeby

Helsned

Humble

Hesselbjerg

Ore

Lykk

Tryggelev

Tryggelevgd

HVERKENBY

FYNS AMT	Hered: Langeland, Sdr.	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Humble
-----------------	----------------------------------	---------------------------------	------------------------

Navn: Hverkenby	Navnetype: "kinn"
---------------------------	-----------------------------

<p>Bemærkninger:</p> <p>Hverkenby er nævnt første gang 1531 i formen Huærken. Forleddet er usikkert, måske er det navneordet, glda. hwærf, som betyder drejning, vending. Efterleddet kan være navneordet, glda. kinn, som betyder kind, stejl skråning. Efterleddet by er en senere tilføjelse.</p>

Anlægstype: Udflytterbebyggelse	Anlæggelsestidspunkt: Middelalder
---	---

<p>Bemærkninger:</p> <p>En udflytterbebyggelse, er en landsby, som er anlagt ved udflytning fra en adelby. Sidstnævnte er i dette tilfælde Brandsby.</p>

<p>Historiske tildragelser:</p>
--

FYNS AMT	Hered: Langeland Sdr. herred	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Humble
----------	------------------------------------	--------------------------	-----------------

BY- OG EJERLAVSTYPE

a. By-tomten Slyngget vejby.

Byens 3 gårde ligger meget spredt langs den øst-vest-gående slyngede vej (den vestligste gård kan dog evt. være flyttet ud). I bymidten ligger en række huse på begge sider af vejen.

b. Placering i forhold til by-marken

- centralby   agerorientering   skovorientering   åorientering
 randby   engorientering   kystorientering

I den nordlige del af ejerlavet ligger Hagenby (idag proprietærgården Frederiksberg).

c. Udskiftning

år: 1786   figur: Blokudskiftning, uregelmæssige blokke i figur og størrelse.

d. Udflytning

- ved udskiftningen
 efter udskiftningen

ØKONOMI

a. Vangesystem

driftssystem: 2-vangsbrug   rotation: 2/2

vangeantal: 2+2 sås årligt. Dyrkningsfællesskab med Brandsby og Hagenby.

b. Ressourceområdets sammensætning

landskabsform: G. Langeland. Moræneflade med hatformede bakker og terrænskrænter.

jordbund: Overvejende moræneler.

naturlig afgrænsning: Mod SV og SØ, ellers ikke.

- overvejende
 overvejende ager med større indhold af eng.

blandingsøkonomi med Engområde både N og SV for byen.

FYNS AMT	Herred: Langeland, Sdr.	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Humble
----------	----------------------------	--------------------------	-----------------

RELIKT-VURDERING

a. By-tomten

 velbevaret opløst delvis bevaret opløst og nybebygget

Kun 1 gård er tilbage i byen sammen med nogle huse. Der er ikke sket nybebyggelse af betydning. Byen er i dag nærmest at opfatte som en enhed med Brandsby under dennes navn. Vejforløbet er uforandret, mens tofteskellene er opløst med bebyggelsen.

b. Skelsystem

 vangesystemets hegn udskiftningshegnene intet af betydning

enkelte af udskiftningshegnene

c. Ressourceområde

 større engareal større skovareal uopdyrkede bakker med mere end 12 % fald større overdrevsareal størsteparten opdyrket

FYNS AMT	Herred: Langeland, Sdr.	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Humble
----------	----------------------------	--------------------------	-----------------

STATISTIK

Areal: Kan ikke udskilles fra Hverkenby og Brandsby og Hagenby.

Tønder hartkorn	1664	1688	1844	1903
		13	20	

Bebyggelsesenheder:

			1664	1688	1787 ³⁾	1844	1903
Gårde:			2	3	8	4	2
Huse:					16		
Huse m/ jord:				2		5	-
Huse u/ jord:				3		6	9
I alt:			2	8	24	15	11

Størrelsesfordeling i tønder hartkorn:

	1-4 tdr. htk.	5-8 tdr. htk.	8- tdr. htk.	Gennemsnit
1664			-	
(100%-1:3)1688	2	1		3,3
(75%) 1844	1	3	-	4,5
- 1903	1	1	-	3,0

Folketal:

	1787 ³⁾	1845 ³⁾	1901
Voksne:	74	108	31
Børn:	58	73	18
I alt:	132	181	49

2) Af de 4 kendte

3) Incl. Brandsby

FYNS AMT	Herred: Langeland Sdr. herred	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Humble
-----------------	-------------------------------------	------------------------------	---------------------

Besiddelsesforhold:	Selvejere:		Kronen:		Indensogns hovedgårde:		Udensogns hovedgårde:	
	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse
1664							2	
1844							4	11
1903	2	9						

Udviklingsbeskrivelse:

Af det 398 ha store fælles ejerlav for byerne Brandsby, Hagenby og Hverkenby var i 1682 opdyrket 48%. Byerne havde da dyrkningsfællesskab og tovangsbrug. Byerne er løst opbyggede med glidende overgang. Hagenby nedlagdes i første halvdel af 1800-tallet ved gården Frederiksbergs oprettelse. Hverken (el. Hverkenby) må snarest opfattes om en bydel af Brandsby og er formentlig udflyttet fra denne. Byen takseredes i 1688 for 13 tdr.htk. og i 1844 for 20 tdr. htk.

Hverkenby blokudskiftedes i 1786.

I 1542 var der 2 kirke-gårde i Hverken. Disse afhændedes i 1642 til nabohovedgården Hjortholm, der endnu besad dem i 1664. I 1755 havde Hjortholm fortsat 2 gårde, hvortil kom 9 huse, medens Lykkesholm havde 1 gård. Endnu i 1844 var byen helt i fæste, men i 1903 var overgangen til selveje afsluttet.

Antallet af gårde er vanskeligt at følge på grund af den glidende overgang til Brandsby, men antallet lå fra 1664 til 1903 på 2-4. Antallet af huse var allerede højt i 1700-tallet som følge af nabohovedgårdens hoveribehov, men i det 19. årh. stagnerede bebyggelsen.

Gårdene var i 1688 meget små og bebyggelsen havde et egaliseret præg. Byen synes dog aldrig at have gennemløbet en egentlig egalisering.

FYNS AMT	Herred: Langeland Sdr. herred	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Humble
----------	-------------------------------------	------------------------------	---------------------

Sammenfattende vurdering: Ingen
interesse: Interesse: Stor
interesse: Særlig
interesse: **Landsbytypologisk vurdering: Interesse.**

1. Anlægstype. Den lille udflytterby er centralplaceret i sit ejerlav, der var fælles for tre småbyer. Bytomten er meget langstrakt og løst opbygget med glidende overgang til moderbyen Brandsby. Byen har agerorientering.
2. Udviklingstype. Byen domineredes fra 1600-tallet af nabohovedgården Hjortholm, der anlagde et stort antal hoverihuse i 1700-tallet. Den sene overgang til selveje indebar stagnation i det 19. årh.

Sammenfattende drejer det sig om en almindelig og typeren anlægstype med få udviklingsmæssige karakteristika.

Relikt-vurdering: Interesse.

- 1) Bytomten er opløst.
- 2) Kulturlandskabet har kun bevaret enkelte udskiftningshegn.
- 3) Særlige relikter: -
- 4) Arkæologiske interesser: 1 frilagt gårdtomt.

pelsbjerg

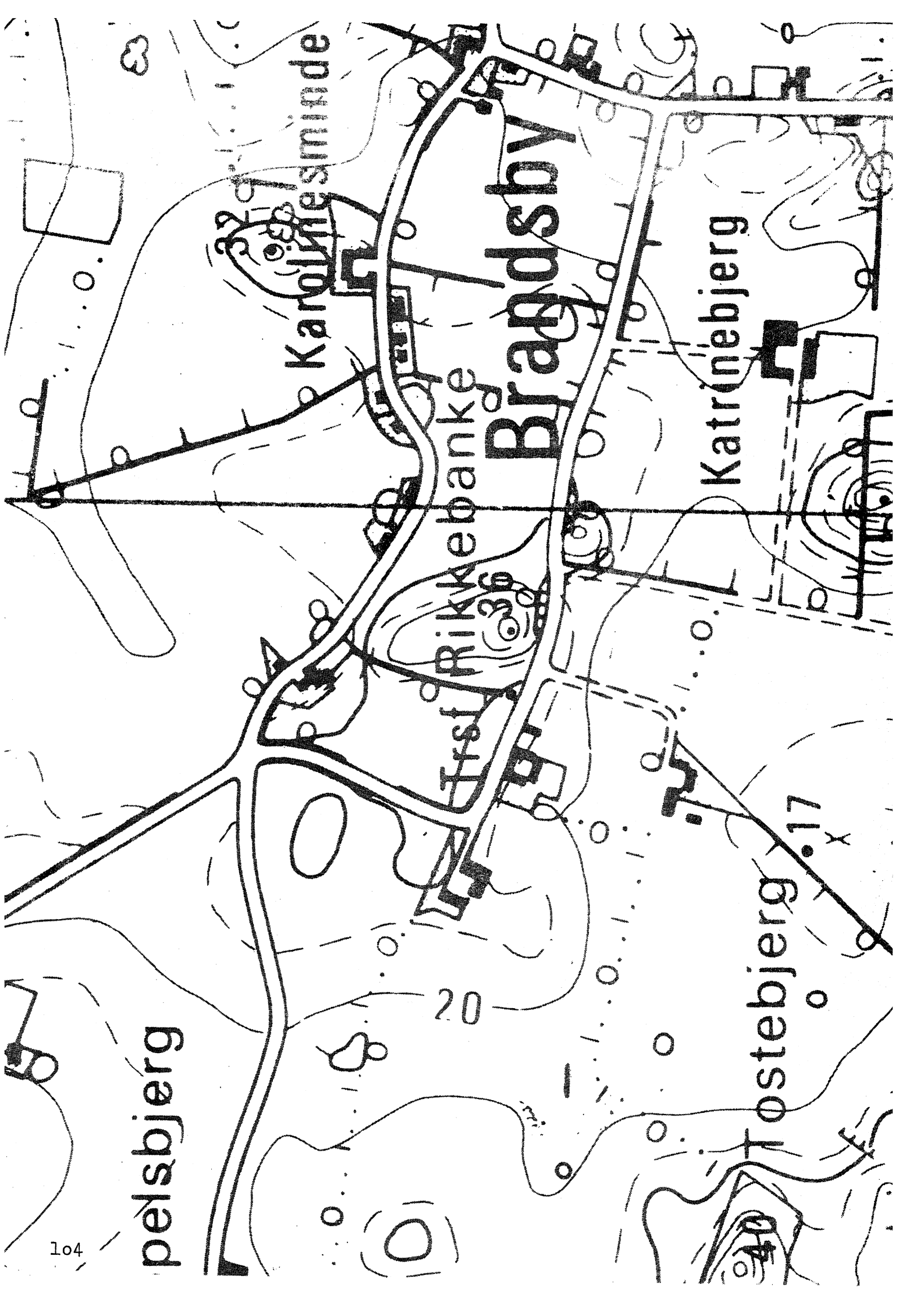
Karolinesminde

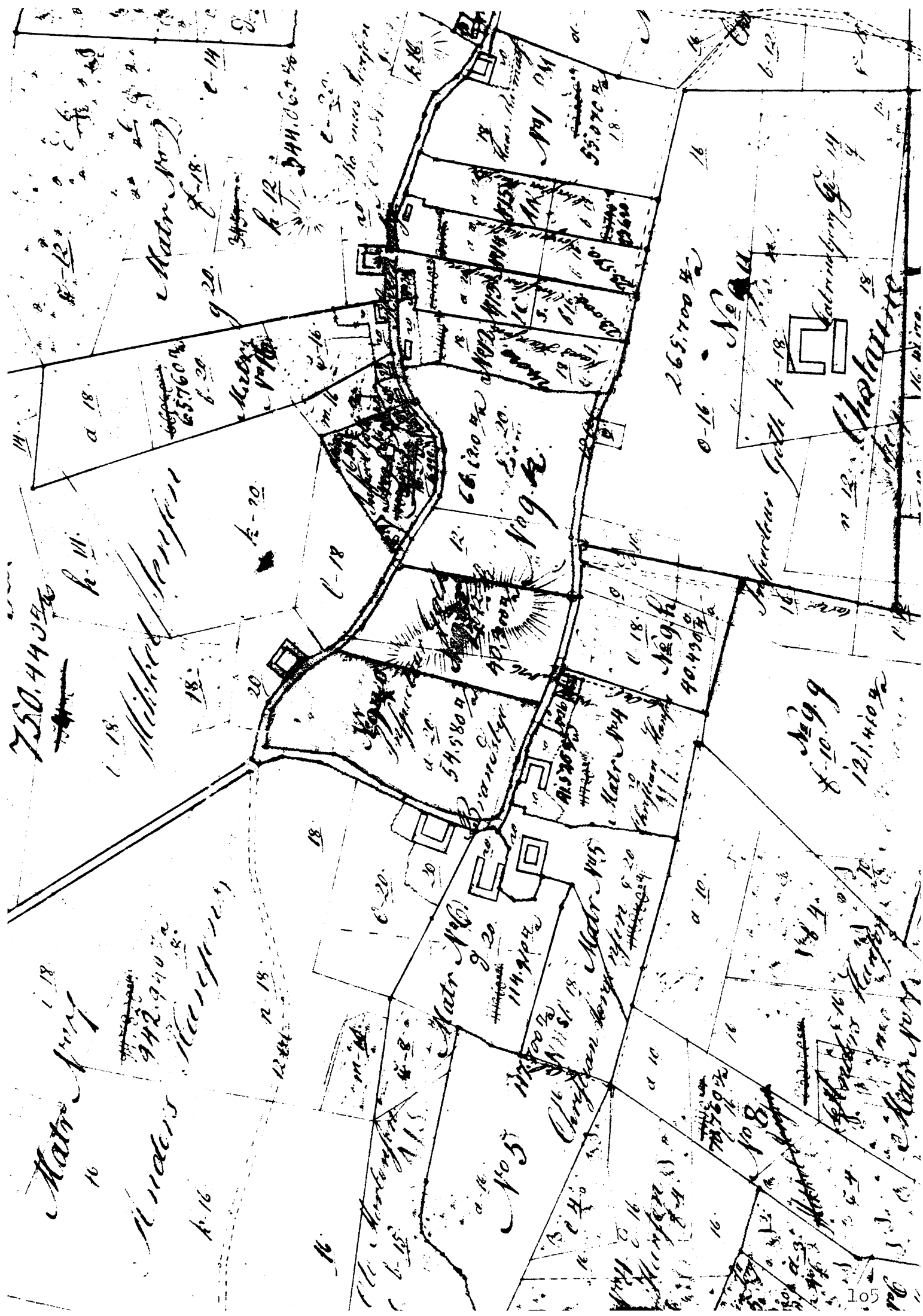
Første Rikkebanke

Brandsby

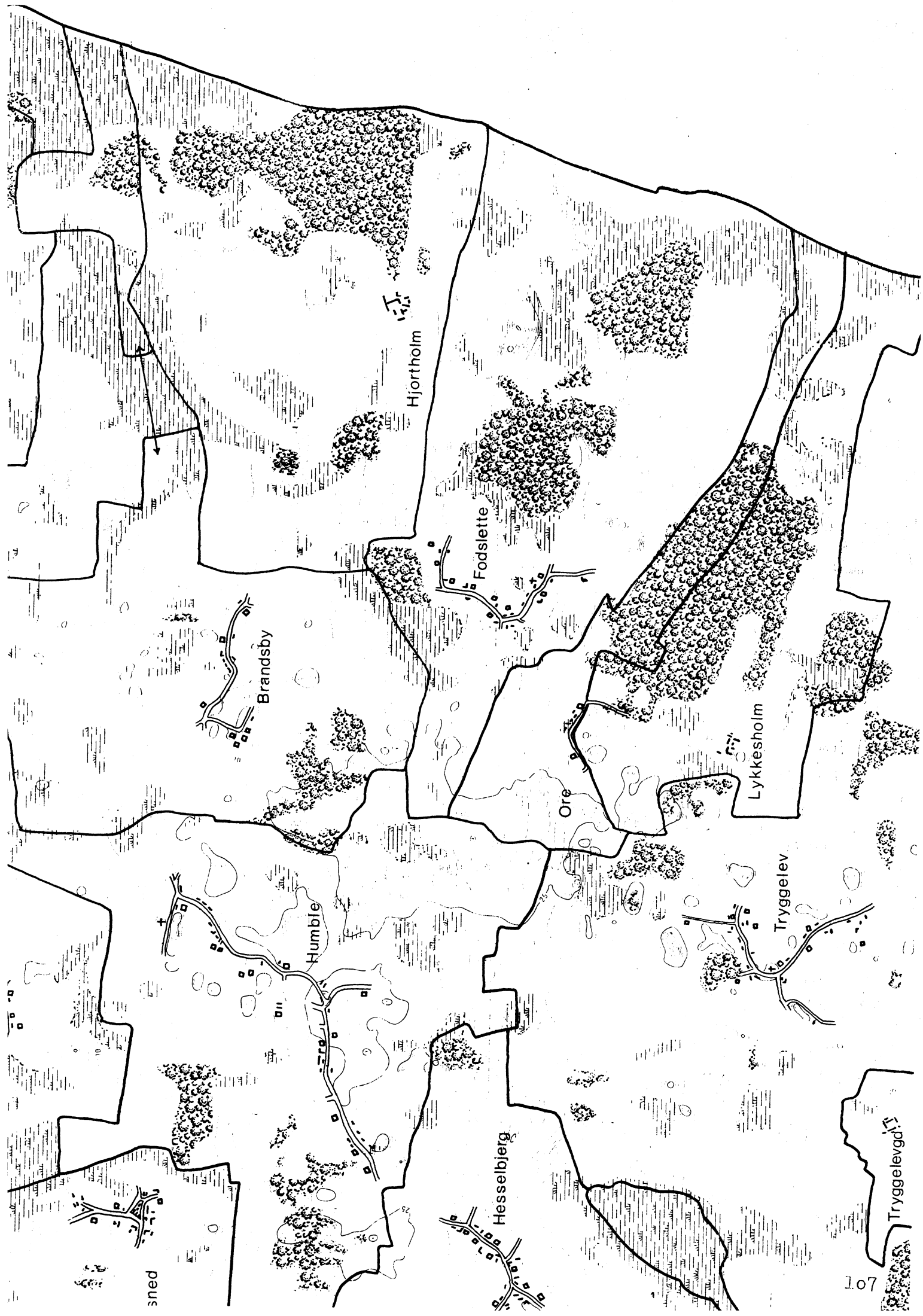
Katrinebjerg

Tostebjerg 17

Hjørrholm

Fodslette

Brandsby

Lykkesholm

Ore

Humble

Tryggelev

Hesselbjerg

Tryggelevgd

sned

KÆDEBY

FYNS AMT	Herred: Langeland, Sdr.	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Humble
----------	----------------------------	--------------------------	-----------------

Navn: Kædeby	Navnetype: -by
-----------------	-------------------

Bemærkninger:

Kædeby er nævnt første gang 1231 i formen Ketebu. Forleddet er mandsnavnet, glda. Kæti. Efterleddet er by, glda. by, som ved de fleste stednavne betegner en landsby.

Anlægstype: Adelby	Anlæggelsestidspunkt: omkring overgangen mellem vi- kingetid og middelalder
-----------------------	---

Bemærkninger:

En adelby er en landsby, som i modsætning til torpene, ikke er anlagt ved udflytning.

Historiske tildragelser:

I Kædeby opførtes 1885 et kapel.

FYNS AMT	Herred: Langeland Sdr. herred	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Humble
----------	-------------------------------------	--------------------------	-----------------

BY- OG EJERLAVSTYPER

a. By-tomten Slynget vejby.

Byens gårde og huse ligger tæt men regelmæssigt spredt langs den øst-vest-gående slyngede vej. I bymidten et bebyggelsesmæssigt tomrum, men lidt øst herfor går en vej mod nord, langs hvilken ligger en gård og nogle huse. Her danner vejen også en lille vejforte.

b. Placering i forhold til by-marken

- centralby   agerorientering   skovorientering   åorientering
 randby   engorientering   kystorientering

Ejerlavet strækker sig i en lang tange mod nord langs kysten.

c. Udskiftning

år: 1790   figur: Blokudskiftning, mange rektangulære regelmæssige blokke.

d. Udflytning

- ved udskiftningen
 efter udskiftningen 7 gårde.
 Flyttet nord for byen.

ØKONOMI

a. Vangesystem

driftssystem: 2-vangsbrug.   rotation: 2/2
 vangeantal: 2 + 2 sår årligt.

b. Ressourceområdets sammensætning

landskabsform: G. Langeland. Moræneflade med hatformede bakker og terrænskrænter. Område med sen-glacialt ler mod S.

jordbund: Overvejende moræneler. Større område med ferskvandstørv, -sand og -ler nord for byen.

naturlig afgrænsning: Mod V og N, samt NØ (nord for byen).

- overvejende
 overvejende ager med større indhold af eng og skov.

blandingsøkonomi med
 Eng og mose nord og syd for byen - eng og skov i området langs kysten.

FYNS AMT	Herred: Langeland, sdr.	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Humble
----------	----------------------------	--------------------------	-----------------

RELIKT-VURDERING

a. By-tomten

 velbevaret opløst delvis bevaret opløst og nybebygget

Ca. 60% af gårdene ligger tilbage i byen samt en del af husene. Der er ikke sket nybebyggelse i byen af betydning. Vejnettet er stort set uforandret. En stor del af tofteskellene er bevaret.

b. Skelsystem

 vangesystemets hegn udskiftningshegnene intet af betydning

en stor del af udskiftningshegnene

c. Ressourceområde

 større engareal større skovareal uopdyrkede bakker med mere end 12 % fald større overdrevarsareal størsteparten opdyrket

engareal syd for byen
i den østlige ende opstået en større bebyggelse omkring stationen.

FYNS AMT	Herred: Langeland, Sdr.	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Humble
-----------------	----------------------------	--------------------------	-----------------

STATISTIK

Areal: 640 ha, deraf opdyrket i 1682: 52%							
Tønder hartkorn	1664	1688	1844	1903			
		99	105				
Bebyggelsesenheder:							
			1664	1688	1787	1844	1903
Gårde:			16	17	15	22	21
Huse:					38		
Huse m/ jord:			2	2		29	41
Huse u/ jord:			4			26	35
I alt:			22	19	53	77	97
Størrelsesfordeling i tønder hartkorn:							
		1-4 tdr. htk.	5-8 tdr. htk.	8- tdr. htk.	Gennemsnit		
1664							
(59%)	1688	8	6	3	5,7		
(64%)	1844	13	9		3,7		
(52%)	1903	16	3	2	4,5		
Folketal:							
		1787	1845	1901			
Voksne:		159	232	288			
Børn:		97	202	176			
I alt:		256	434	464			

FYNS AMT	Herred: Langeland Sdr. herred	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Humble
-----------------	-------------------------------------	------------------------------	---------------------

Besiddelsesforhold:	Selvejere:		Kronen:		Indensogns hovedgårde:		Udensogns hovedgårde:	
	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse
1664			6	6	4		6	
1844	1	3					21	52
1903	21	63						13

Udviklingsbeskrivelse:

Af det 640 ha store ejerlav var i 1688 opdyrket 52%, hvilket er ret meget, ejerlavets lange kyststrækning taget i betragtning. Byen havde da det for egnen typiske tovangsbrug og takseredes for 99 tdr.htk. mod 105 tdr. i 1844. Af det oprindelige ejerlav er udskilt udflytterbyen Havbølle.

Kædeby blokudskiftedes i 1790 og siden er 7 gårde flyttet ud.

En væbnergård i Kædeby omtales fra 1404-1588. Den synes i 1604 sammen med 4 huse mageskiftet til kronen. Blandt kronens gårde var i 1664 en storgård på 30 tdr.htk. I 1412 pantsattes Blegholm med bl.a. 2 gårde i Kædeby, ligesom Philip Axelsen i 1462 pantsatte 2 gårde i byen. Fårvejele havde i 1472 en enkelt gård og i 1583 1 gård samt 2 pantegårde. Kronen havde allerede i 1200-tallet besiddelser i Kædeby. I 1466 erhvervede Maribo kloster ejendom i byen. I 1510 hørte under kronenet Tranekær 2 selvejergårde og 3 fæstegårde. På denne tid havde Odense-bispen ligeledes 2 gårde hvortil kom 2 kirkegårde. Med reformationen blev kronen således dominerende besidder i byen, men ved mageskifter fra 1546-1642 afstod kronen netto 6 gårde i byen. I 1664 havde kronen 6 gårde tilbage, medens den indensogns hovedgård Skovsgård havde 4 gårde. Efter afhændelsen af Tranekær som grevskab i 1672 lå under denne hovedgård i 1766 ialt 10 gårde a 7 tdr.htk. og 26 huse, medens Hjortholm havde 5 gårde a 5-6 tdr.htk. og 3 huse. Endnu i 1844 var byen i fæste, men i 1903 var overgangen til selveje stort set afsluttet.

Antallet af gårde lå i 1600-1700-tallet på 15-17, men steg herefter til 21 i 1903. Antallet af huse var allerede meget højt i 1700-tallet. Hus- og befolkningsvæksten i det 19. årh. havde normalt omfang.

Gårdene var i 1688 gennemsnitlig af normal størrelse. Byen synes kun udsat for lodsejervise egaliseringer.

En skole i Kædeby blev oprettet allerede i 1650.

FYNS AMT	Herred: Langeland Sdr. herred	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Humble
----------	-------------------------------------	------------------------------	---------------------

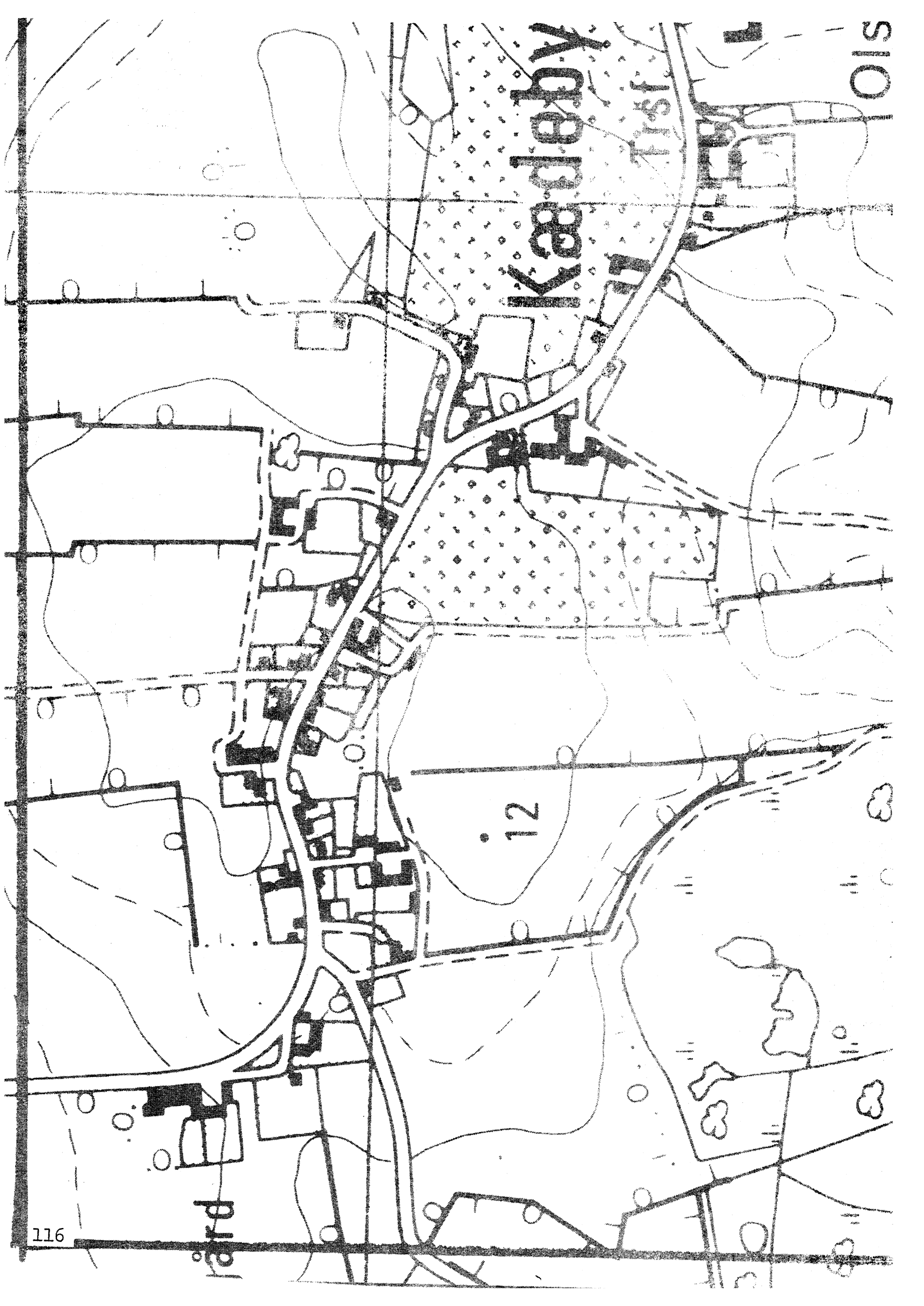
Sammenfattende vurdering: Ingen
interesse: Interesse: Stor
interesse: Særlig
interesse: **Landsbytypologisk vurdering:** Stor interesse.

1. Anlægstype. Den middelstore adelby af vikingetidnavnetypen -by er centralplaceret i sit ejerlav og har agerorientering. Byformen er slynget vejby. Af det oprindelige ejerlav er Havbølle udparcelleret.
2. Udviklingstype. Byen husede i senmiddelalder et lille væbnergods, men domineredes i øvrigt af kron- og kirkegods. I 1700-tallet var landsbyen delt mellem grevskabet Tranekær og Hjortholm, der foretog lodsejervise egaliseringer. I det 19. årh. ekspanderede bebyggelsen i normalt omfang. En skole i Kædeby oprettedes o. 1650.

Sammenfattende drejer det sig om en almindelig og typeren anlægstype med flere udviklingsmæssige karakteristika.

Relikt-vurdering: Stor interesse.

- 1) Bytomten er delvis bevaret.
- 2) Kulturlandskabet har bevaret en stor del af udskiftningshegnene samt eng- og skovarealer.
- 3) Særlige relikter: kapel fra 1885.
- 4) Arkæologiske interesser: o. 6 frilagte gårdtomter.

Kauloboy

015

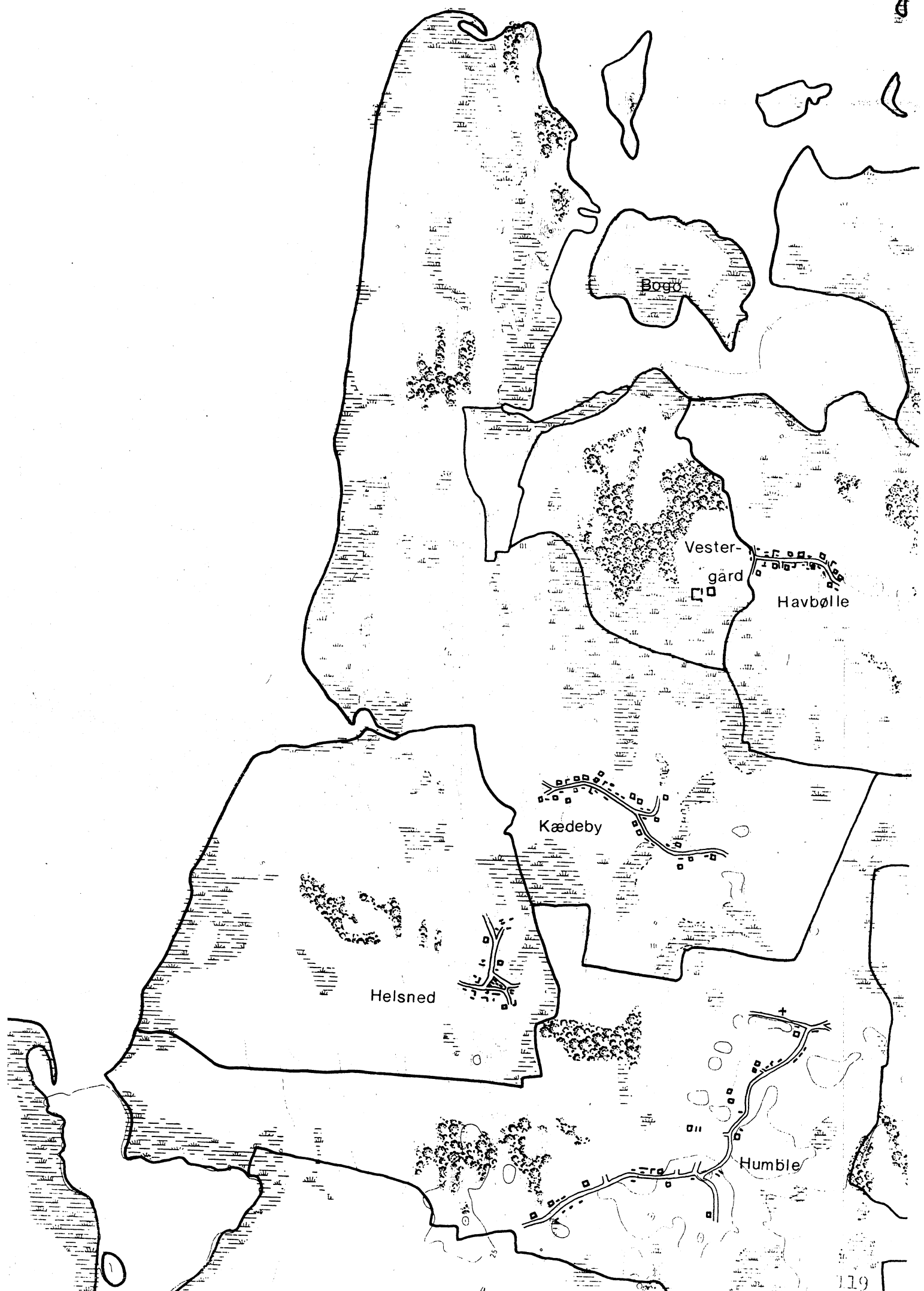
12

116

116

Bogø

Vester-
gård

Havbølle

Kædeby

Helsned

Humble

RISTINGE

FYNS AMT	Herred: Langeland, Sdr.	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Humble
-----------------	-----------------------------------	---------------------------------	------------------------

Navn: Ristinge	Navnetype: -inge
--------------------------	----------------------------

Bemærkninger:

Ristinge er nævnt første gang 1464 i formen Resting. Navnet er muligvis en afledning af navneordet, glda. rist eller rista, som betyder "indskæring", sigtende til bugten ved Ristinge. Endelsen -inge, måske glda. ingi, kan være en rest fra et indbyggernavn på -ingar, som navnet kunne være afledt af

Anlægstype: Rydningssby	Anlæggelsestidspunkt: Middelalder
-----------------------------------	---

Bemærkninger:

En rydningsby er anlagt efter forudgående skovrydning på stedet.

Historiske tildragelser:

Ved Ristinge ved kysten har været en skanse, ved hvis sløjfning i 1880 man fandt et kammerstykke af en kanon, som antages at have stammet fra Grevefejden.

I Ristinge opførtes i 1880-81 et kapel.

FYNS AMT	Herred: Langeland Sdr. herred	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Humble
-----------------	-------------------------------------	--------------------------	-----------------

BY- OG EJERLAVSTYPER

a. By-tomten Slynget vejby.

Byens gårde og huse ligger uregelmæssigt, men tæt langs den nord-syd-gående slyngede vej. Vejen ender blindt mod syd omkring et par gårde, men fortsætter i stedet mod sydøst. Et par huse ligger helt ned til kysten ved færgestedet.

b. Placering i forhold til by-marken

- centralby   agerorientering   skovorientering   åorientering
 randby   engorientering   kystorientering

Byen ligger ud til kysten mod nord og op til et engområde mod syd.

c. Udskiftning

år: 1820   figur: Blokudskiftning, store men uregelmæssige blokke.

d. Udflytning

- ved udskiftningen
 efter udskiftningen 3 gårde.
 Flyttet vest for byen.

ØKONOMI

a. Vangesystem

driftssystem: 2-vangsbrug   rotation: 2/2
 vangeantal: 2+1 dyrkes årligt/ligger til fælled.

b. Ressourceområdets sammensætning

landskabsform: G. Sydfyn. Moræneflade med kuppelbakker.

jordbund: Moræneler mod N. Flyvesand ved den sydlige kyst.

naturlig afgrænsning: Til alle sider.

- overvejende
 overvejende ager med større indhold af eng, skov og kyst.

blandingsøkonomi med

Eng rundt langs grænserne i hele den østlige del - skov i to områder i den vestlige del.

FYNS AMT	Herred: Langeland, Sdr.	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Humble
----------	----------------------------	--------------------------	-----------------

RELIKT-VURDERING

a. By-tomten

 velbevaret opløst delvis bevaret opløst og nybebygget

66% af gårdene ligger tilbage i byen, hvor der er sket en del nybyggeri, dels på de gamle tomter inde i byen, dels mod vej især syd for selve byen, hvor et større kvarter er opstået. Vejen er blevet udvidet med dels en nordgående i den nordlige ende, dels en sydgående. En stor del af tofteskellene, især mod bymarken, er bevaret.

b. Skelsystem

 vangesystemets hegn udskiftningshegnene intet af betydning

en stor del af udskiftningshegnene

c. Ressourceområde

 større engareal større skovareal uopdyrkede bakker med mere end 12 % fald større overdrevarsareal størsteparten opdyrket

Store engområder øst for byen
2 mindre skovområder vest for byen

Et større område syd for byen bebygget.

FYNS AMT	Herred: Langeland, Sdr.	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Humble
-----------------	----------------------------	--------------------------	-----------------

STATISTIK

Areal: 340 ha, heraf opdyrket i 1682: 60%							
Tønder hartkorn	1664	1688	1844	1903			
		52	43				
Bebyggelsesenheder:							
		1610	1664	1688	1787	1844	1903
Gårde:		16	16	13	10	12	13
Huse:		4			12		
Huse m/ jord:			1	10		17	12
Huse u/ jord:			5	2		2	18
I alt:		20	22	25	22	31	43
Størrelsesfordeling i tønder hartkorn:							
		1-4 tdr. htk.	5-8 tdr. htk.	8- tdr. htk.	Gennemsnit		
(69%)	1664 1)	9	4		4,4		
(78%)	1688	11	2		3,8		
(100%)	1844	12			2,8		
(84%)	1903	13			3,0		
Folketal:							
		1787	1845	1901			
	Voksne:	80	106	120			
	Børn:	53	68	51			
	I alt:	133	174	171			

1) Af de 13 kendte

FYNS AMT	Herred: Langeland Sdr. herred	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Humble
----------	-------------------------------------	--------------------------	-----------------

	Selvejere:		Kronen:		Indensogns hovedgårde:		Udensogns hovedgårde:	
	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse
1664			14	6			2	
1844							12	19
1903	12	23					1	7

Udviklingsbeskrivelse:

Af det 340 ha store ejerlav var i 1688 opdyrket 60%. Byen havde da det for egnen karakteristiske tovangsbrug og takseredes til 52 tdr.htk. mod 43 tdr. i 1844. Ristinge er oprindelig et øejrlav, men dette indtryk sløres af inddæmningen af Ristinge Nor sidst i 1800-tallet.

Ristinge blokudskiftedes i 1820 og siden er 3 gårde udflyttet.

Ristinge var i 1664 helt overvejende i kronens besiddelse, og kronens gårde var egaliserede i forholdet 1:2. I 1672 medfulgte ved afhændelsen af Tranekær 13 gårde og 5 huse i Ristinge. I 1766 var grevskabets gårdtal reduceret til 9, idet der samtidig var gennemført en ny egalisering på enhedsniveau. Endnu i 1844 var byen i sin helhed fæstegods, men i 1903 var overgangen til selveje i hovedsagen fuldført.

Antallet af gårde reduceredes fra 16 til 10 i løbet af 1600-1700-tallet i forbindelse med egaliseringen. I løbet af det 19. årh. steg gårdtallet igen til 13. Husekspansionen i det 19. årh. havde ret beskeden omfang, ligesom befolkningsvæksten lå under normen.

Gårdene var i 1688 gennemsnitlig ret små. Byen var da egaliseret på to gårdklasseniveauer. I løbet af 1700-tallet egaliseredes bebyggelsen på ny. Denne gang på et niveau.

Ved Ramshøj fandtes et udskibningssted. Ved kysten har der været en skanse.

FYNS AMT	Herred: Langeland Sdr. herred	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Humble
----------	-------------------------------------	--------------------------	-----------------

Sammenfattende vurdering: Ingen
interesse: Interesse: Stor
interesse: Særlig
interesse: **Landsbytypologisk vurdering: Interesse.**

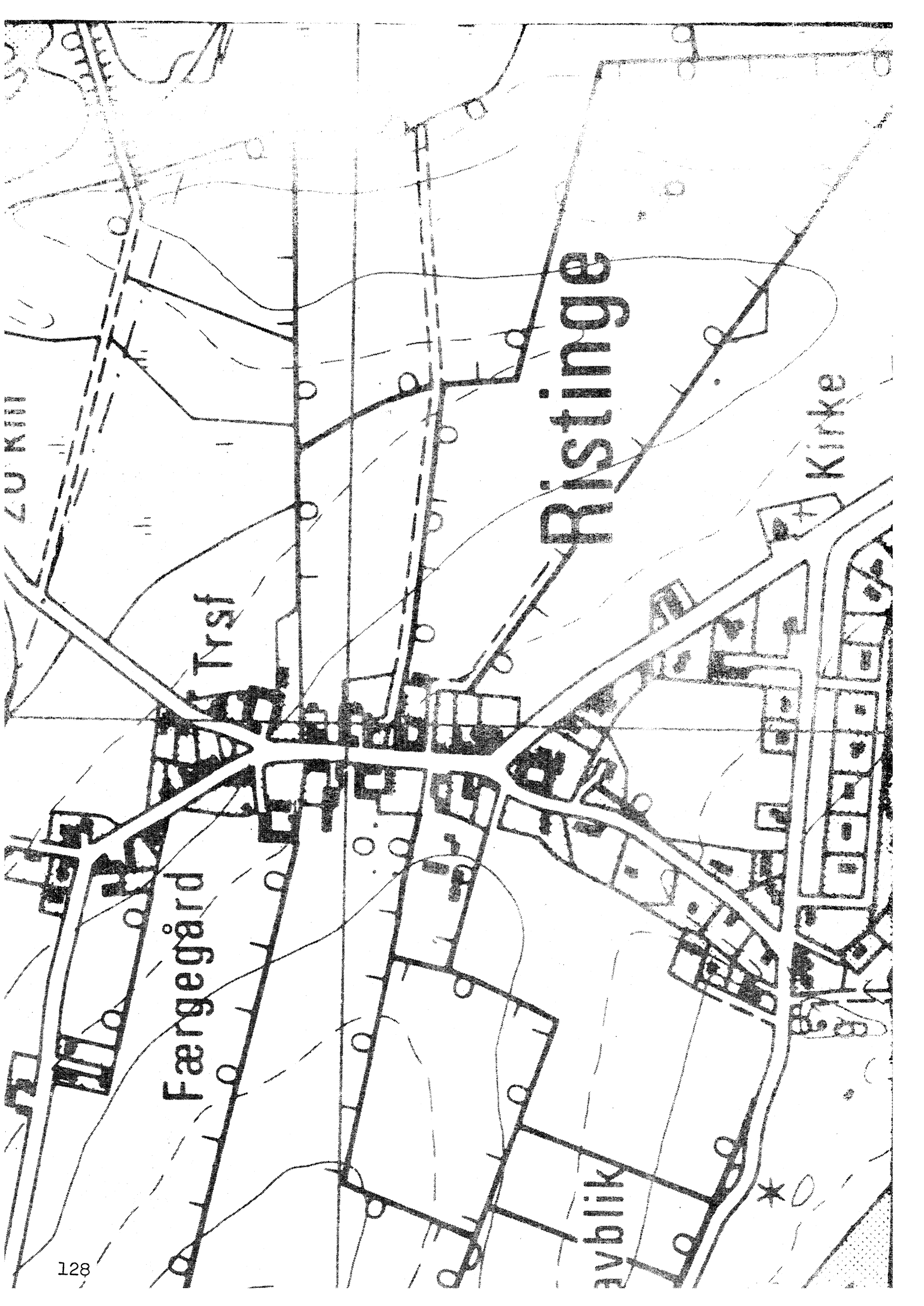
1. Anlægstype. Den middelstore ø-landsby er centralplaceret og har agerorientering. Byformen er den almindelige forekommende slynget vejby type. Som typisk for ø-landsbyer var gårdene ret små.
2. Udviklingstype. Byen hørte næsten i sin helhed under Tranekær len og (fra 1672 grevskabet Tranekær), der foretog 2 egaliseringer. Overgangen til selveje skete ret sent og bebyggelsen stagnerede i det 19. årh.

Sammenfattende drejer det sig om en almindelig og forholdsvis typeren anlægstype med enkelte udviklingsmæssige karakteristika.

Relikt-vurdering: Interesse.

- 1) Bytomten er delvis bevaret, men præges af nærliggende nybebyggelse.
- 2) Kulturlandskabet har bevaret en stor del af udskiftningshegn samt større eng- og skovarealer. Ristinge Nor er inddæmnet.
- 3) Særlige relikter: kapel fra 1880.
- 4) Arkæologiske interesser: 2 frilagte gårdtomter.

Ristinge

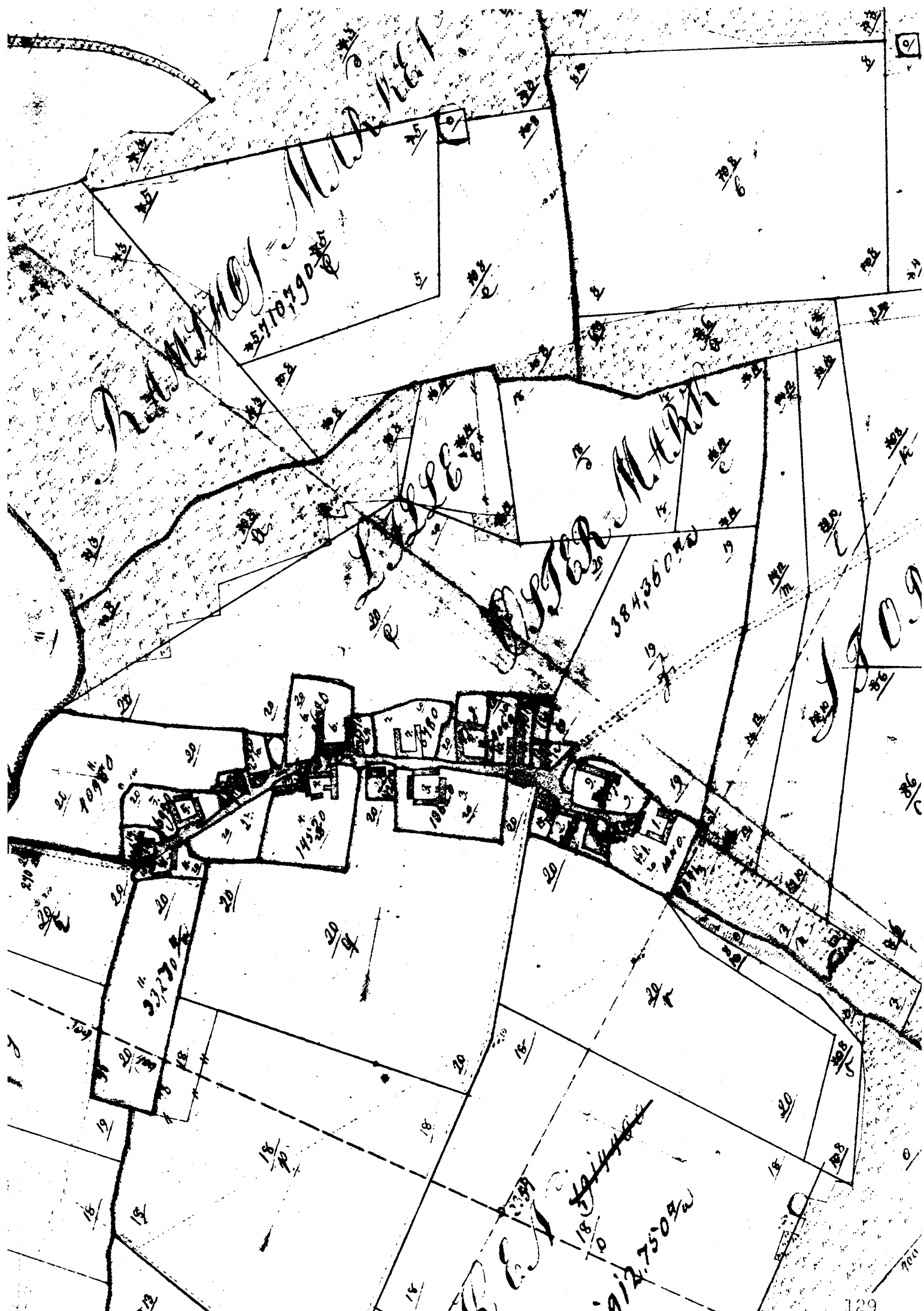
Kirke

Færgegård

Trsf

Avblik

N. W. H. O.
351,099.00

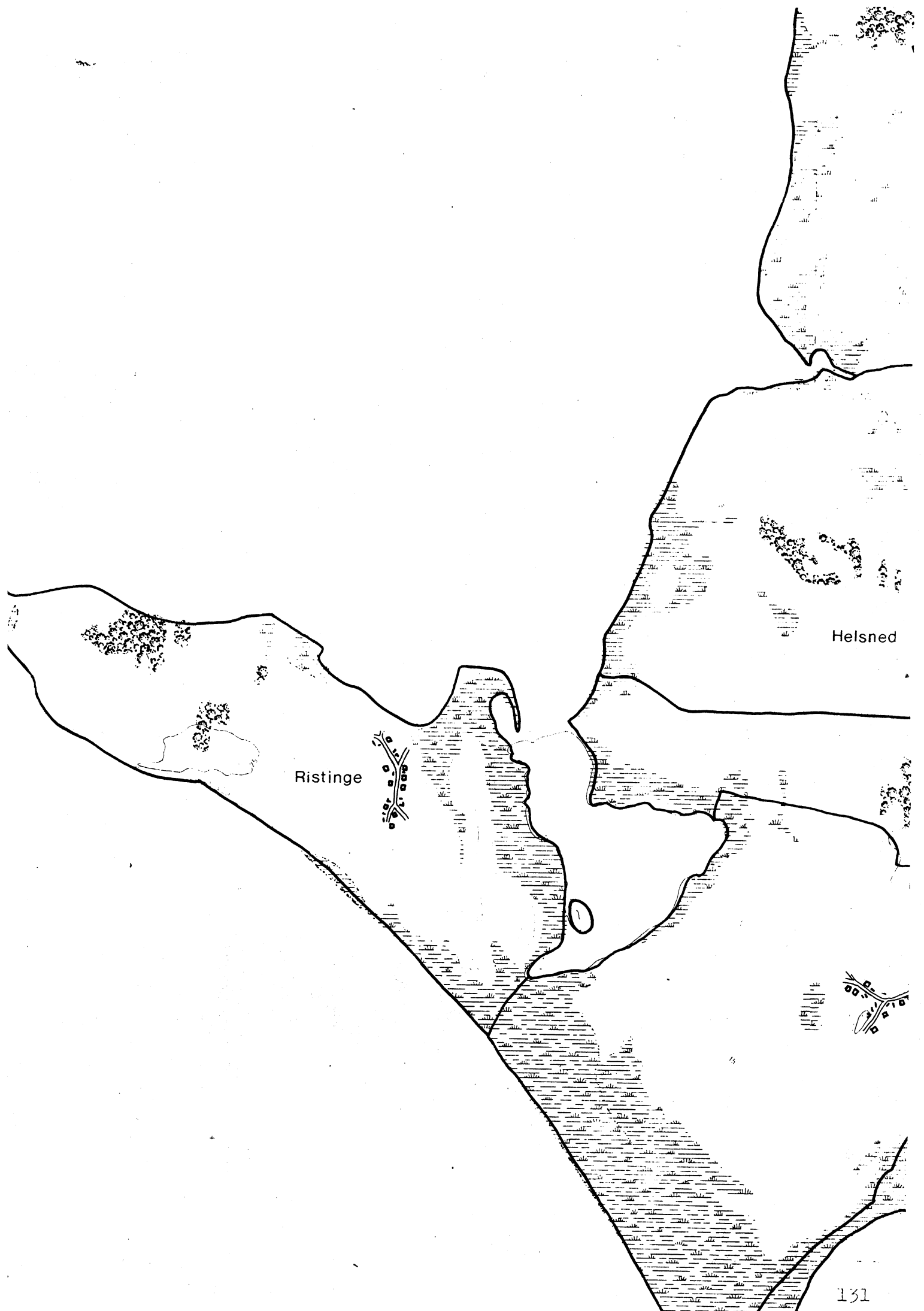
S. E. O.
384,360.00

S. W. O.
384,360.00

109,800
2,720.00

912,750.00

Ristinge

Helsned

HENNETVED

FYNS AMT	Herred: Langeland, Sdr.	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Lindelse
-----------------	----------------------------	--------------------------	-------------------

Navn: Hennetved	Navnetype: -tved
-------------------------------	--------------------------------

<p>Bemærkninger:</p> <p>Hennetved er nævnt første gang 1231 i formen Hitningthwet. Forleddets tydning er omstridt, men det kan være en afledning af mandsnavnet, gl'da. Hithin. Efterleddet er tved, gl'da. thwet, som betegner rydning, fældet skov.</p>
--

Anlægstype: Rydningsby	Anlæggelsestidspunkt: Middelalder
--------------------------------------	---

<p>Bemærkninger:</p> <p>En rydningsby er en landsby, som er anlagt efter forudgående skovrydning på stedet i middelalderen.</p>
--

<p>Historiske tildragelser:</p>
--

FYNS AMT	Herred: Langeland Sdr. herred	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Lindelse
----------	-------------------------------------	--------------------------	-------------------

BY- OG EJERLAVSTYPER

a. By-tomtøh Uregelmæssig vejforteby. (!)

Byens gårde og huse ligger uregelmæssigt fordelt omkring den store brede vejforte og dens vejudgreninger mod øst, vest og syd. I den vestlige ende ligger en husrække.

b. Placering i forhold til by-marken

centralby   agerorientering   skovorientering   åorientering
 randby   engorientering   kystorientering

c. Udskiftning

år: 1787   figur: Blokudskiftning, uregelmæssige blokke i størrelse og figur.

d. Udflytning

ved udskiftningen
 efter udskiftningen 8 gårde.
Flyttet især i den S del, men også 2 mod Ø og 1 mod N.

ØKONOMI

a. Vangesystem   driftssystem: 2-vangsbrug   rotation: 2/2
vangeantal: 2+2 sås årligt + 1 med uregelmæssige rotation.

b. Ressourceområdets sammensætning

landskabsform: G. Langeland. Moræneflade med hatformede bakker og terræn-skrænter. Område med sen-glacialt ler mod N.

jordbund: Overvejende moræneler. Flere steder med ferskvandstørv, -ler og -dynd ved ejerlavsgrensene.

naturlig afgrænsning: Mod N, Ø og SØ, ellers ikke.

overvejende
 overvejende ager med større indhold af eng og skov.
 blandingsøkonomi med Engarealer V for byen og mod S - skov i den N del.

FYNS AMT	Herred: Langeland, Sdr.	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Lindelse
----------	----------------------------	--------------------------	-------------------

RELIKT-VURDERING

a. By-tomten

 velbevaret opløst delvis bevaret opløst og nybebygget

Ca. 30% af gårdene er tilbage i byen (resten udflyttet eller nedlagt). En del af husbebyggelsen er bevaret, men decideret større nybyggeri er der ikke tale om. Vejnettet er stort set uforandret. Toftestrukturen er næsten opløst.

b. Skelsystem

 vangesystemets hegn udskiftningshegnene intet af betydning

en del af udskiftningshegnene

c. Ressourceområde

 større engareal større skovareal uopdyrkede bakker med mere end 12 % fald større overdrevarsareal størsteparten opdyrket

eng vest for byen - større skovområde i den nordlige del

FYNS AMT	Herred: Langeland, Sdr.	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Lindelse
-----------------	----------------------------	--------------------------	-------------------

STATISTIK

Areal: 596 ha, heraf opdyrket 1688: 41%							
Tønder hartkorn	1664	1688	1844	1903			
		85	106				
Bebyggelsesenheder:							
		1664	1688	1787	1844	1903 ¹⁾	
Gårde:		22	20	16	19	16	
Huse:				51			
Huse m/ jord:		3	3		30ml	10	
Huse u/ jord:			1		21	24	
I alt:		25	24	67	70ml	50	
Størrelsesfordeling i tønder hartkorn:							
		1-4 tdr. htk.	5-8 tdr. htk.	8- tdr. htk.	Gennemsnit		
1664							
(60%)	1688	12	7	1	4,2		
(63%)	1844	10	8	1	4,7		
(63%)	1903	14	1	1	5,1		
Folketal:							
		1787	1845	1901			
	Voksne:	304	254	153			
	Børn:	147	173	69			
	I alt:	451	427	222			

1) Sandsynligvis er bebyggelsen som ligger i Humble sogn eller dele af den ikke medregnet i dette tal.

FYNS AMT	Herred: Langeland Sdr. herred	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Lindelse
-----------------	-------------------------------------	--------------------------	-------------------

	Besiddelsesforhold:		Kronen:		Indensogns hovedgårde:		Udensogns hovedgårde:	
	Selvejere:		gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse
1664			9	3	10		3	
1844	5	33					14	18
1903	8	28					8	6

Udviklingsbeskrivelse:

Af det 596 ha store ejerlav var i 1688 opdyrket 41%. Byen havde da det for egnen karakteristiske tovangsbrug og takseredes til 85 tdr. htk. i 1688, hvilket i 1844 - vel på grund af øget opdyrkning - sættes op til 106 tdr. htk. Hennetved var delt mellem Humble og Lindelse sogn. To af byens gårde havde i 1633 skov til ialt 16 svins olden, og trods byens størrelse må Hennetved snarest opfattes som en middelalderlig rydningsby. Af det oprindelige ejerlav er udskilt hovedgården Skovsgård (Humble sogn).

Hennetved blokudskiftedes i 1787 og siden er 8 gårde udflyttet.

Allerede i 1200-tallet havde kronen betydelige besiddelser i Hennetved. I 1510 hørte under Tranekær len 4 selvejergårde og 3 fæstegårde i Hennetved. I 1447 pantsatte Henning Pers 1 gård i Hennetved til Maribo kloster. I byen lå desuden 2 gårde til sognekirke og præst. Blandt adelsgodset kan nævnes, at Sven Utsen i 1412 pantsatte 2 gårde (heraf 1 øde) i byen. Fårevejle hovedgård havde indtil 1472 7 gårde i byen. I 1547-48 nævnes en væbner Jørgen Hvas i Hennetved. Ved mageskiftet fra 1546 til 1642 modtog kronen 1 gård i byen, men afstod til gengæld 5. I 1664 var kronen dog fortsat i besiddelse af 9 gårde, medens den indensogns hovedgård Skovsgård havde 10 gårde. Med kronens afhændelse af Tranekær i 1672 fulgte 7 gårde i Hennetved, medens Tranekærs andel i 1766 var nede på 3 gårde.

Skovsgård havde da 10 gårde og 17 huse i byen, medens Hjortholm og Lykkesholm havde hver 1 gård. Endnu i 1844 var langt hovedparten af byen i fæste og i 1903 var der stadig adskillige fæsteenheder tilbage.

Antallet af gårde synes jævnt vigende fra 1600tallet til 1903. Hus-tallet var usædvanlig højt i 1700-tallet. Bebyggelsen stagnerede i det 19. årh.

Gårdene var i 1688 forholdsvis små, og byen bestod fortrinsvis af småbol. Den synes aldrig egaliseret.

FYNS AMT	Herred: Langeland Sdr. herred	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Lindelse
-----------------	--	---------------------------------	--------------------------

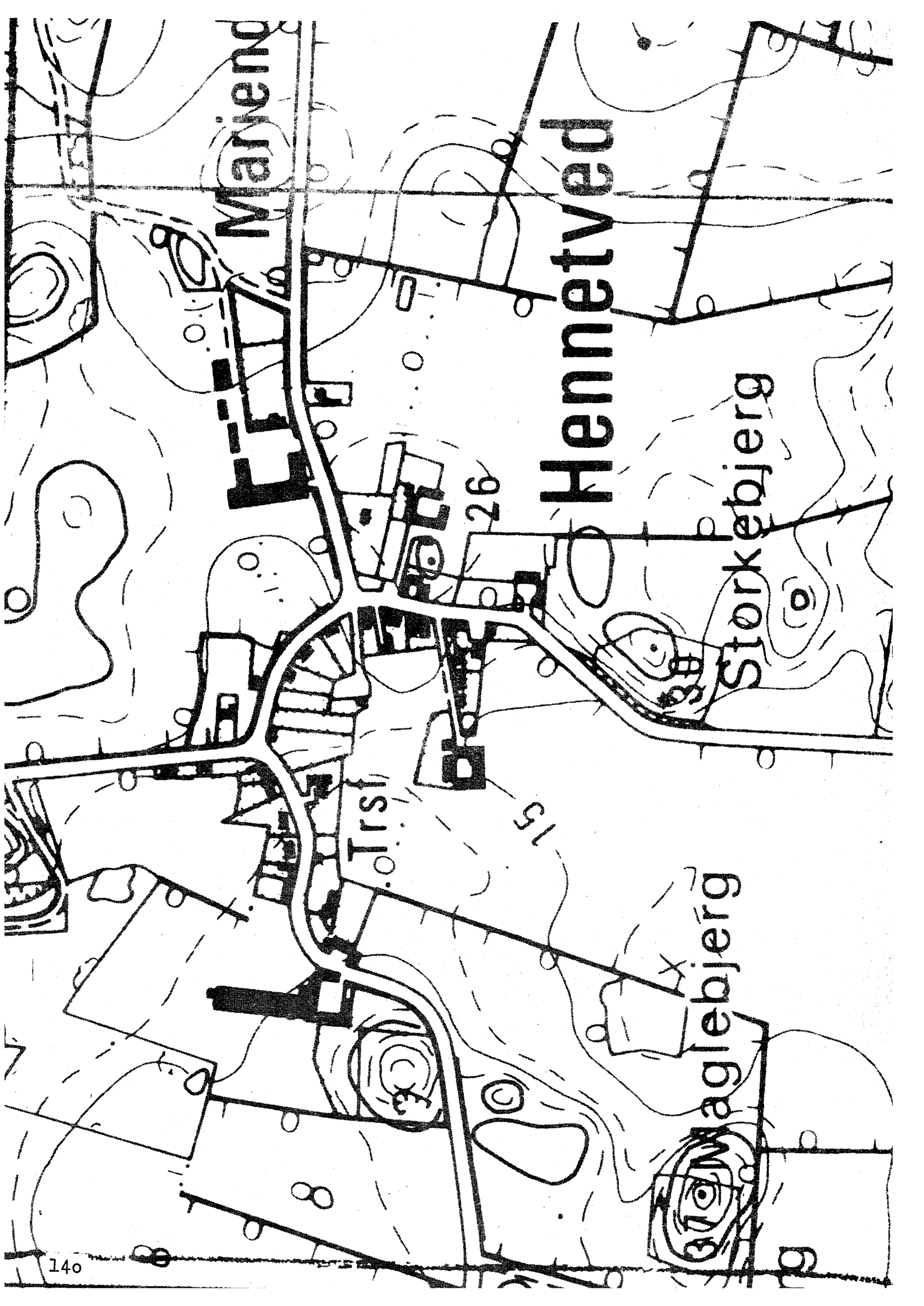
Sammenfattende vurdering: Ingen
interesse: Interesse: Stor
interesse: Særlig
interesse: **Landsbytypologisk vurdering: Interesse.**

1. Anlægstype. Den store rydningsby af middelaldernavnetyper -tved er centralplaceret i sit ejerlav og har agerorientering. Byformen er uregelmæssig vejforteby. Ejerlavet var delt mellem to sogne. Af det oprindelige ejerlav er hovedgården Skovsgård udparcelleret.
2. Udviklingstype. Byen domineredes i senmiddelalder af kron- (herunder selvejer-) gods. I 1540'erne husede byen en væbnergård. I 1600- 1700-tallet besad nabohovedgården Skovsgård halvdelen af bebyggelsen, og der anlagdes et stort antal huse. Overgangen til selveje skete sent og bebyggelsen stagnerede i det 19. årh.

Sammenfattende drejer det sig om en almindelig og typeren anlægstype med få udviklingsmæssige karakteristika.

Relikt-vurdering: Interesse.

- 1) Bytomten er opløst.
- 2) Kulturlandskabet har bevaret en del udskiftningshegn samt større eng- og skovarealer.
- 3) Særlige relikter: -
- 4) Arkæologiske interesser: o. 8 frilagte gårdtomter.

Mariendal

Hennemø

Storkebjerg

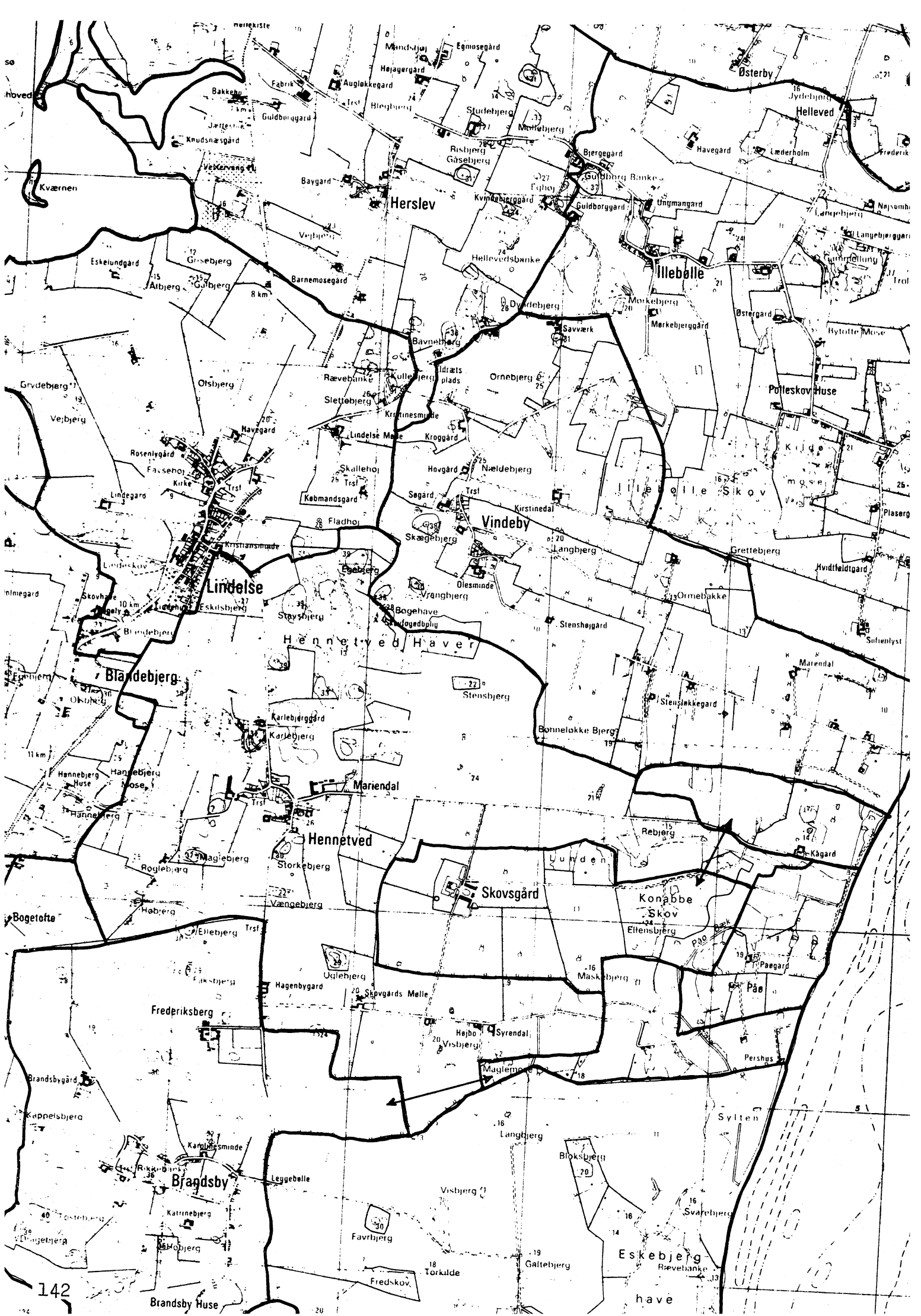
Maglebjerg

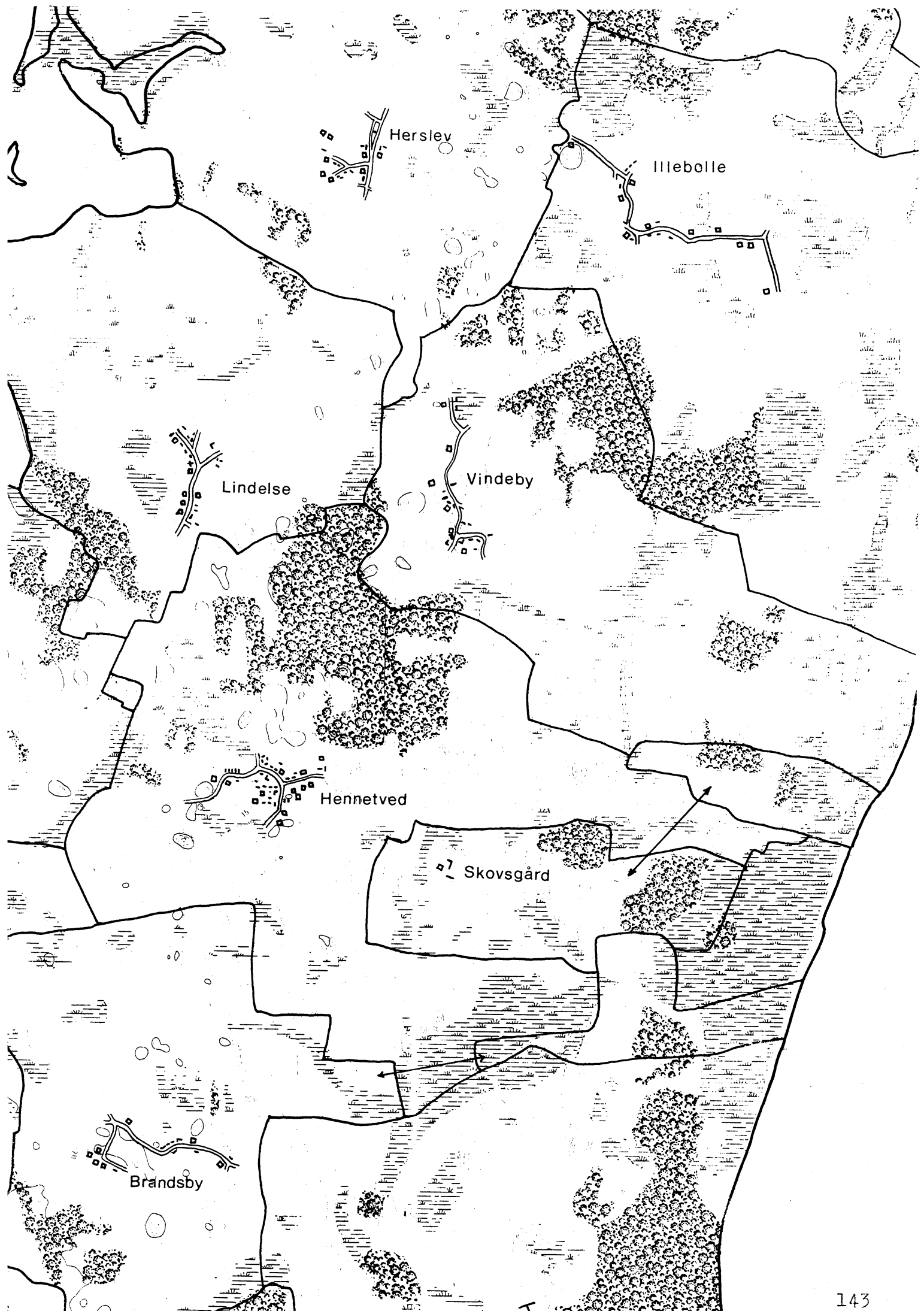
15

26

9

Herslev

Illebolle

Lindelse

Vindeby

Hennemved

Skovsgård

Brandsby

HERSLEV

FYNS AMT	Herred: Langeland, Sdr.	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Lindelse
-----------------	-----------------------------------	---------------------------------	--------------------------

Navn: Herslev	Navnetype: -lev
-------------------------	---------------------------

Bemærkninger:

Herslev er nævnt første gang 1412 i formen Hæsløff. Forleddet kan være en form af mandsnavnet, glda. Hærn. Efterleddet er lev, glda. lef, som antages at betyde "arvegods".

Anlægstype: Adelby	Anlæggelsestidspunkt: Omkring overgangen mellem vikingetid og middelalder
------------------------------	---

Bemærkninger:

En adelby er en landsby, som i modsætning til torpene, ikke er anlagt ved udflytning.

Historiske tildragelser:

I Helligkildgårds have ved Klæsø er der en kilde, som forhen ansås for hellig.

FYNS AMT	Herred: Langeland Sdr. herred	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Lindelse
----------	-------------------------------------	--------------------------	-------------------

BY- OG EJERLAVSTYPER

a. By-tomten Slyngtet vejby.

Byens gårde og huse ligger uregelmæssigt langs den rundbueslyngede vej, der går fra nordvest sydpå om et gadekær og mod nordøst. Også langs en vejudgrening mod vest ligger en gård og et par huse. Gårdene længst mod øst ligger for foden af en grusbanke.

b. Placering i forhold til by-marken

- centralby   agerorientering   skovorientering   åorientering
 randby   engorientering   kystorientering
 Mindre engområder rundt om byen.

c. Udskiftning

år: 1793   figur: Blokudskiftning, store men uregelmæssige blokke.

d. Udflytning

- ved udskiftningen 4 gårde.
 efter udskiftningen 7 gårde.
 Flyttet ud i hele ejerlavet.

ØKONOMI

a. Vangesystem

driftssystem: 3-vangsbrug

rotation: 2/1

vangeantal: 3

b. Ressourceområdets sammensætning

landskabsform: G. Langeland. Moræneflade med hatformede bakker og terrænskrænter.

jordbund: Overvejende moræneler. Større forekomst af saltvandssand ved kysten.

naturlig afgrænsning: Mod V og delvis mod N.

overvejende

overvejende ager med større indhold af eng og skov.

blandingsøkonomi med

Engarealer spredt rundt i ejerlavet - skov i den N, NØ og SØ del.

FYNS AMT	Herred: Langeland, Sdr.	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Lindelse
----------	----------------------------	--------------------------	-------------------

RELIKT-VURDERING

a. By-tomten

 velbevaret opløst delvis bevaret opløst og nybebygget

Ca. 30% af gårdene er tilbage i byen, som derved helt har mistet sin karakter af slynget vejby, idet den nordsyd gående vej, som er blevet dominerende i forhold til den nordvest gående vej, som er helt nedlagt. Der er ikke sket nogen væsentlig nybebyggelse i byen. Toftesystemet er delvis bevaret.

b. Skelsystem

 vangesystemets hegn udskiftningshegnene intet af betydning

en stor del af udskiftningshegnene

c. Ressourceområde

 større engareal større skovareal uopdyrkede bakker med mere end 12 % fald større overdrevarsareal størsteparten opdyrket

skov øst for byen

ejerlavet bebygget med en del udstykkede gårde

FYNS AMT	Herred: Langeland, Sdr.	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Lindelse
----------	----------------------------	--------------------------	-------------------

STATISTIK

Areal: 531 ha, heraf opdyrket i 1682: 41%							
Tønder hartkorn	1664	1688 1)	1844 **2)	1903			
		79	100				
Bebyggelsesenheder:							
		1664 1)	1688	1774	1844	1903	
Gårde:		16	18	15	16	22	
Huse:				8			
Huse m/ jord:		3			24	21	
Huse u/ jord:		1	1		5	13ml	
I alt:		20	19	23	45	56ml	
Størrelsesfordeling i tønder hartkorn:							
		1-4 tdr. htk.	5-8 tdr. htk.	8- tdr. htk.	Gennemsnit		
(36%)	1664 1)	3	4	4	7,4		
(56%)	1688	10	6	2	5,0		
(56%)	1844	6	9	1	5,5		
(45%)	1903	14	8		4,2		
Folketal:							
		1787	1845	1901 2)			
	Voksne:	121	182	204			
	Børn:	61	116	96			
	I alt:	182	298	300			

1) Af 11 kendte

2) Deraf Statene 48 voksne, 21 børn.

FYNS AMT	Herred: Langeland Sdr. herred	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Lindelse
-----------------	-------------------------------------	------------------------------	-----------------------

	Selvejere:		Kronen:		Indensogns hovedgårde:		Udensogns hovedgårde:	
	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse
1664			11	4			5	
1844	4	15					12	14
1903	22	31						3

Udviklingsbeskrivelse:

Af det 531 ha store ejerlav var i 1682 opdyrket 41%. Byen havde da trevangsbrug og takseredes i 1688 til 79 tdr.htk., hvilket - vel på grund af øget opdyrkning - sattes op til 100 tdr. i 1844. I ejerlavet fandtes fra 1600-tallet en række navngivne enkeltgårde: Barnemose, Stævnegård, Kvindebjerg og Egmose. Barnemosegård omtales allerede fra 1455 med 1 gårdsæde tilknyttet. Muligvis er der tale om en lille middelalderlig væbnergård. Ved Klæsøgård findes et voldsted. Købeshoved med en mark Købing, hvor der findes rester af bebyggelse fra ca. 1300, måske en forsvunden købstad eller handelsplads. Ved Klæsø er der en helligkilde. I 1560 afhændede kronen til Fårevejle Klysse sø i Herslev Mark med frit fiskeri. Ved kysten er foretaget en række inddæmningsarbejder.

Herslev blokudskiftedes i 1793 og siden er 11 gårde udflyttet.

I 1412 pantsatte Sven Utsen bl.a. 1 ødegård i Herslev. Ved skiftet efter Eggert Frillesdatter i 1504 optræder 4 gårde i byen. Kronen havde i 1510 under Tranekær len 3 selvejergårde og 7 fæstegårde i Herslev og erhvervede i 1642 endnu 1 gård. Hertil kom 2 gårde til sogneprest og -kirke.

I 1664 havde kronen ialt 11 gårde og 4 huse, medens Skovsbo havde 4 gårde (incl. Stevne og Barnemose).

Da kronen i 1672 afhændede Tranekær medfulgte 12 gårde og 1 hus i Herslev. I 1766 var Tranekærs andel 9 gårde og 9 huse, medens Skovsbo og Hjortholm på denne tid havde ialt 3 gårde (incl. Barnemose). Endnu i 1844 var størsteparten af byen i fæste, men i 1903 var overgangen til selveje omtrent fuldført.

Antallet af gårde ligger omkring 16 fra 1664 til 1844 og stiger herefter til 22 i forbindelse med overgangen til selveje. Hustallets vækst i det 19. årh. er derimod mere moderat, og befolkningsstigningen er derfor som helhed af normalt omfang.

Gårdene var i 1688 af normal størrelse. Byen synes aldrig egaliseret.

Et par stubhaver i Herslev er fredet.

FYNS AMT	Herred: Langeland Sdr. herred	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Lindelse
----------	-------------------------------------	--------------------------	-------------------

Sammenfattende vurdering: Ingen
interesse: Interesse: Stor
interesse: Særlig
interesse: **Landsbytypologisk vurdering: Særlig interesse.**

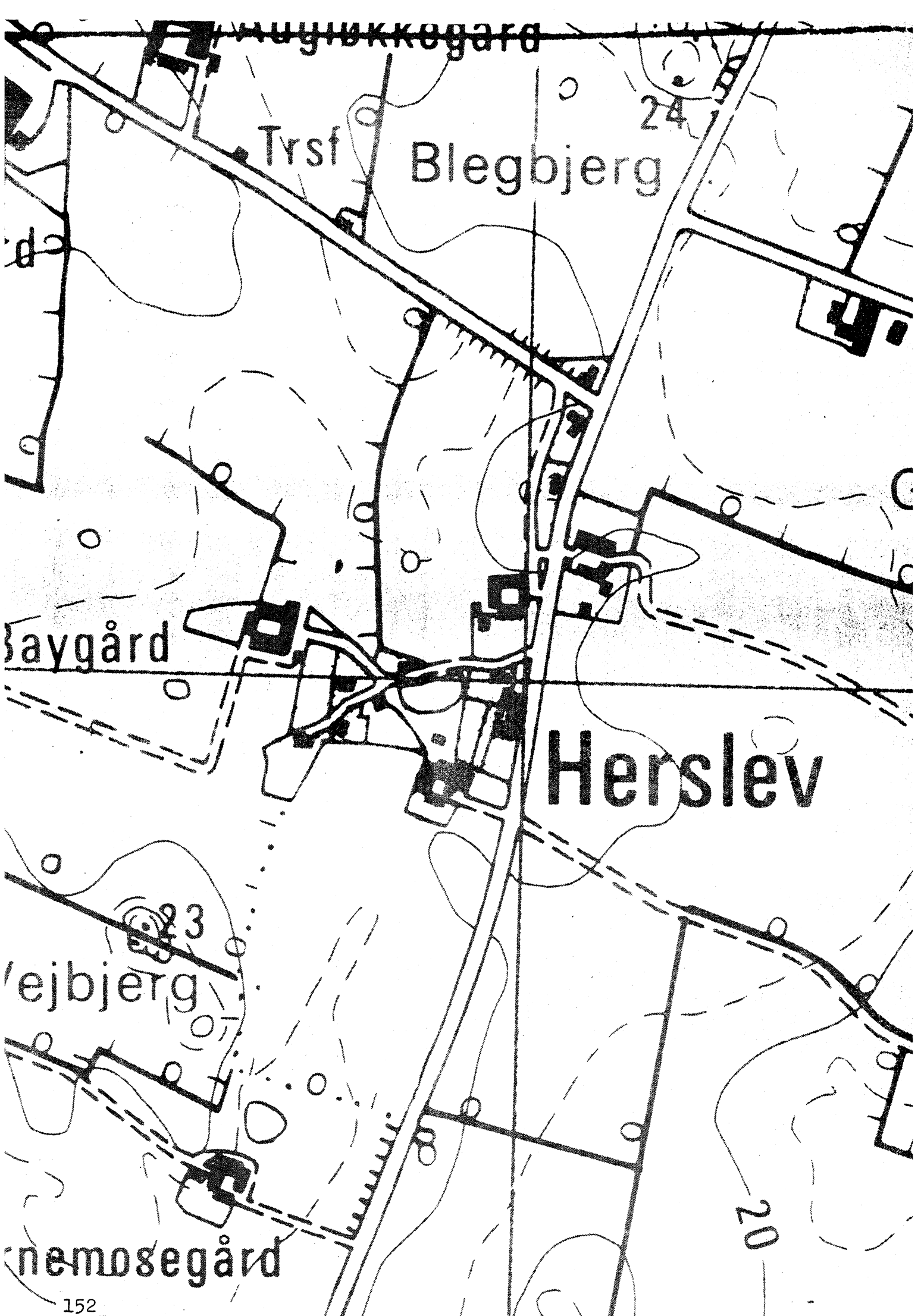
1. Anlægstype. Den middelstore adelby af før-vikingetids navneendelsen -lev er centralplaceret i sit ejerlav og har agerorientering. Byformen er den almindeligt forekommende slynget-vejby type. I ejerlavet er anlagt en række navnegivne enkeltgårde, hvoraf Barne-mose muligvis er en senmiddelalderlig hovedgård. På Klæsø findes rester af en købstadsbebyggelse samt voldsted og helligkilde.
2. Udviklingstype. Byen domineredes i senmiddelalder af krongods under Tranekær len. Efter kronens afhændelse af Tranekær i 1672 forblev grevskabet dominerende besidder. Bebyggelsen udviklede sig trægt, indtil overgangen til selveje ledsagedes af ekspansion i normalt omfang.

Sammenfattende drejer det sig om en almindelig og typeren anlægstype med nogle tildels enestående udviklingsmæssige karakteristika.

Relikt-vurdering: Interesse.

- 1) Bytomten er delvis opløst.
- 2) Kulturlandskabet har bevaret en stor del af udskiftningshegnene samt et større skovarealer.
- 3) Særlige relikter: fredede stubhaver, helligkilde.
- 4) Arkæologiske interesser: 6 frilagte gårdtomter, voldsted, tomten af Købing.

Herslev

Trsf

Blegbjerg

24

Baygård

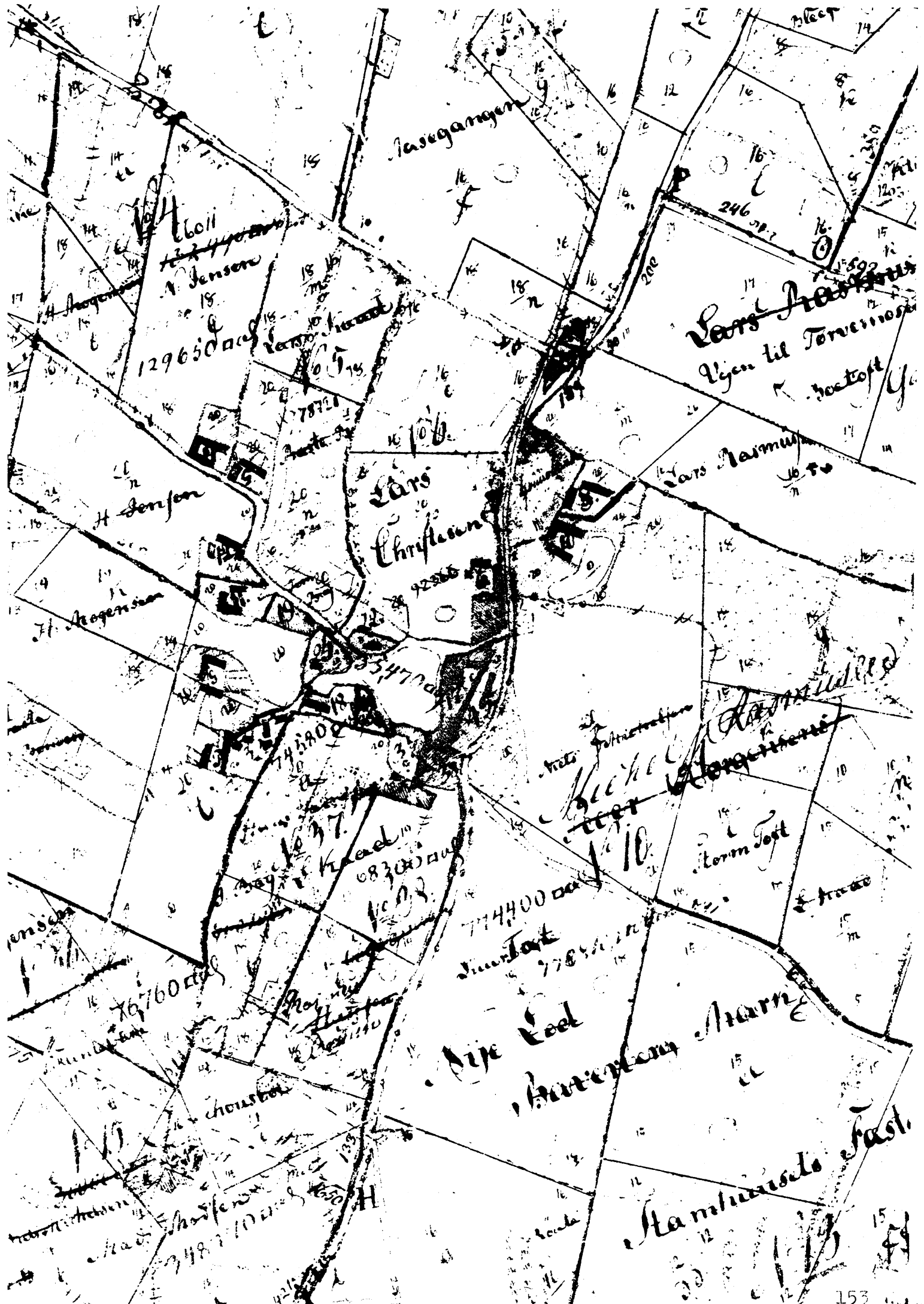
Herslev

ejbjerg

23

nemosegård

20

Jasogangen

H. E. Jøll
H. Jensen
129650 dal

Sars Jørgensen
Ligen til Torstens
Høstoft

H. Jensen

Sars
Christiansen

Sars Narmul

Michael
Høstoft

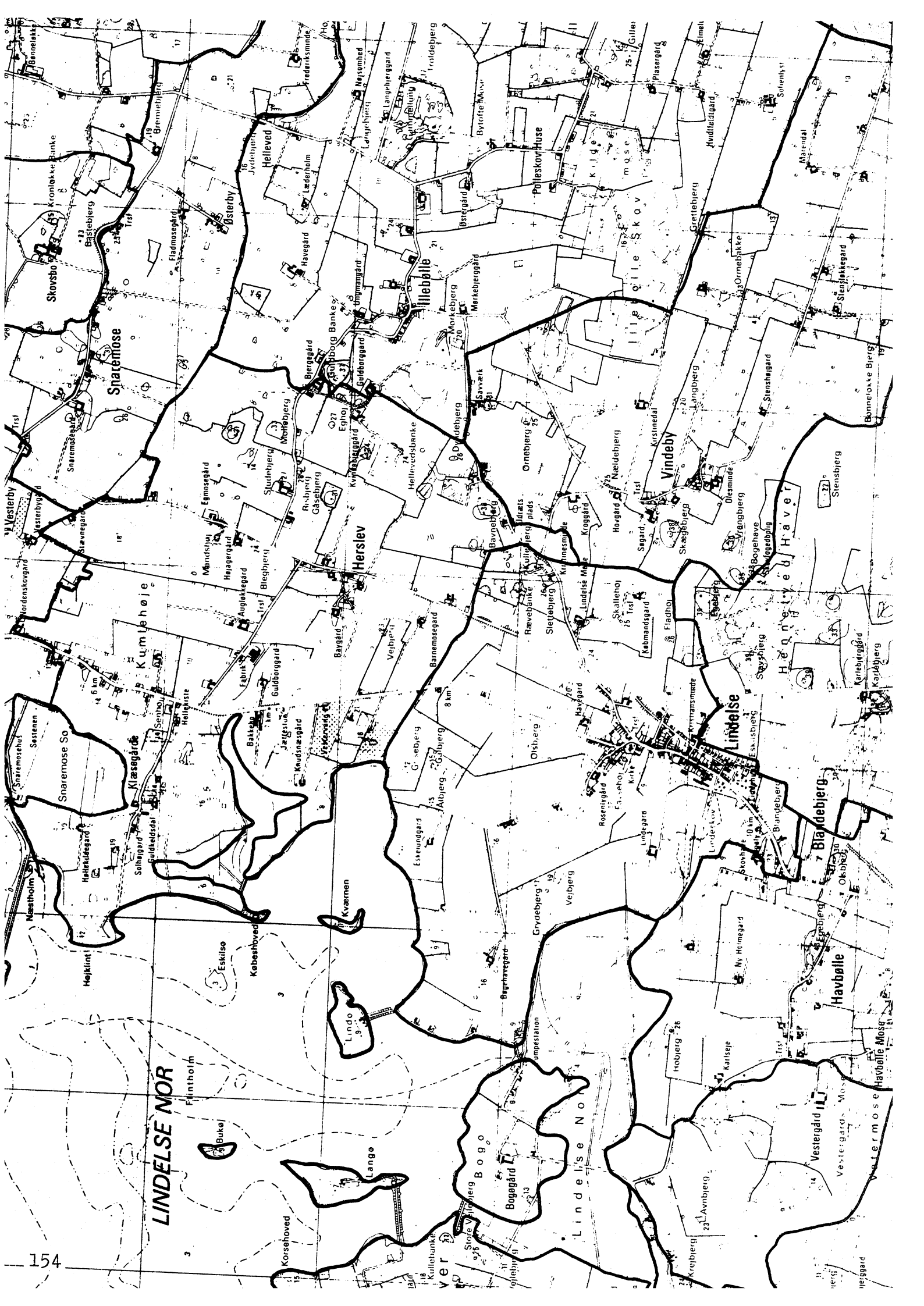
H. E. Jøll
H. Jensen
76760 dal

774400 dal
Høstoft

A. E. Kool

H. E. Jøll
H. Jensen

H. E. Jøll
H. Jensen

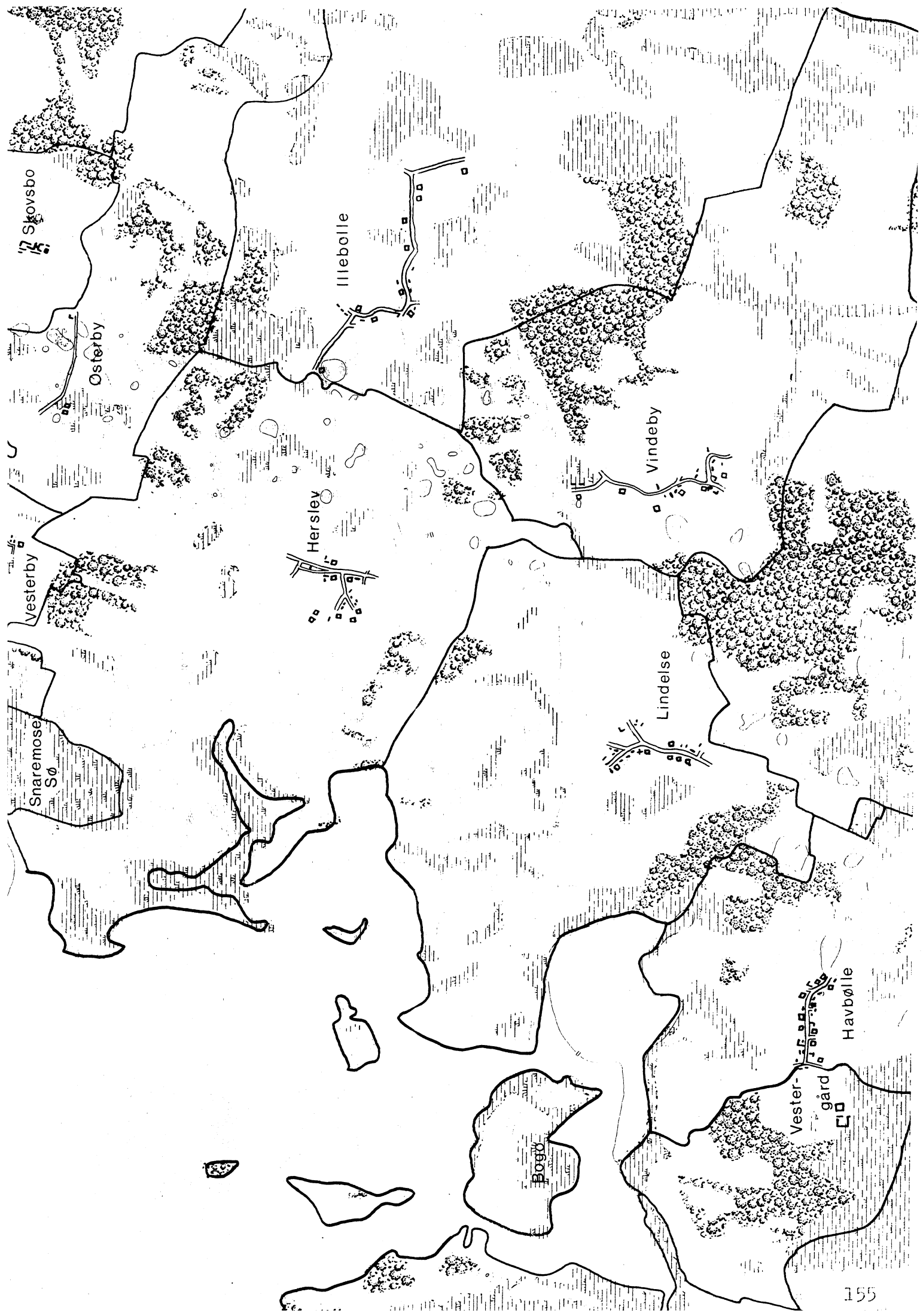
LINDELSE NOR

Lindelse Nor

Havballe

Vestergård

Vestermose

Skovsbo

Østerby

Vesterby

Snaremosen Sø

Hersley

Illebolle

Vindeby

Lindelse

Bogø

Vester-gård
Havbølle

ILLEBØLLE

FYNS AMT	Herred: Langeland Sdr. herred	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Lindelse
----------	-------------------------------------	--------------------------	-------------------

Navn: Illebølle	Navnetype: -bølle
------------------------	--------------------------

<p>Bemærkninger:</p> <p>Illebølle er nævnt første gang 1412 i formen Ilebølle. Forleddet er svært bestemmelig, men kan være en form af navneordet, glda. yl, som betyder "varme". Efterleddet er bølle, glda. bøli, som formentlig betyder "helgård".</p>

Anlægstype: Adelby	Anlæggelsestidspunkt: Omkring overgangen mellem vikingetid og middelalder.
---------------------------	---

<p>Bemærkninger:</p> <p>En adelby er en landsby, som i modsætning til torperne, ikke er anlagt ved udflytning.</p>
--

<p>Historiske tildragelser:</p> <p>I Illebølle fandtes 1844 skolemanden og forfatteren Ingvor Bondesen.</p>
--

FYNS AMT	Herred: Langeland Sdr. herred	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Lindelse
----------	-------------------------------------	--------------------------	-------------------

RELIKT-VURDERING

a. By-tomten

velbevaret opløst

delvis bevaret opløst og nybebygget

Ca. 30% af gårdene er tilbage i byen, hvor der kun er sket nybebyggelse ved vejknækket i den sydvestlige del. Derved har byen stadig et meget løst opbygget præg.

---

b. Skelsystem

vangesystemets hegn udskiftningshegnene intet af betydning

En stor del af udskiftningshegnene.

---

c. Ressourceområde

større engareal større skovareal uopdyrkede bakker med mere end 12 % fald

større overdrevarsareal størsteparten opdyrket

Engområder V for byen, midt i ejerlavet samt ved kysten. Stort skovområde i den Sv del.

FYNS AMT	Herred: Langeland Sdr. herred	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Lindelse
-----------------	-------------------------------------	--------------------------	-------------------

STATISTIK

Areal: 664 ha, heraf opdyrket 1682: 35%.							
Tønder hartkorn	1664	1688	1844	1903			
		93	108				
Bebyggelsesenheder:							
		1610	1664	1688	1774	1844	1903
Gårde:		21	22	20	17	21	24
Huse:		3	2		17		
Huse m/ jord:				3		19	28
Huse u/ jord:				4		10	33
I alt:		24	24	27	34	50	85
Størrelsesfordeling i tønder hartkorn:							
		1-4 tdr. htk.	5-8 tdr. htk.	8- tdr. htk.	Gennemsnit		
57%	1664 ¹	6	5	3	5,4		
45%	1688	12	7	1	4,7		
43%	1844	10	9	2	4,9		
67%	1903	16	7	1	4,3		
Folketal:							
		1787	1845	1901			
	Voksne:	131	196	256			
	Børn:	161	113	134			
	I alt:	292	309	390			

1 Af 14 kendte.

FYNS AMT	Herred: Langeland Sdr. herred	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Lindelse
----------	-------------------------------------	------------------------------	-----------------------

Besiddelsesforhold:	Selvejere:		Kronen:		Indensogns hovedgårde:		Udensogns hovedgårde:	
	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse
1664			16	2			6	
1844	7	8					14	21
1903	24	61						

Udviklingsbeskrivelse:

Af det 664 ha store ejerlav var i 1682 opdyrket 35%. Byen havde da alsædebrug i 3 vange og takseredes i 1688 til 93 tdr.htk., hvilket - vel på grund af øget opdyrkning - sattes op til 108 tdr. i 1844. Ejerlavet prægedes endnu omkring 1800 af store eng- og skovpartier. Byformen var meget løst opbygget med en glidende overgang til navngivne enkeltgårde. I 1412 nævnes Havegård og Stuegård. Guldborggård skænktes i 1465 til Skt. Hans Kloster i Odense. En Gammeltofte (jfr. Bytofte Mose) nævnes 1682 og vidner formentlig om den vikingetidige forgænger for den nuværende bebyggelse. På Bjerrebanken har muligvis ligget en tidlig middelalderlig borg.

Illebølle blokudskiftedes i 1803 og siden er 10 gårde udflyttet.

I 1412 pantsatte Sven Utsen Blegholm med bl.a. 5 gårde i Illebølle. I 1460 erhvervede Philip Axelsen 1 gård, der optræder på skiftet efter hustruen i 1504. Kronen havde i 1510 under Tranekær len 1 selvejergård og 4 egaliserede fæstegårde. Ved reformationen vandtes endvidere Guldborggård, der tilhørte Skt. Hans Kloster i Odense, samt 2-3 sognegodsgårde. Fra 1547 til 1636 afhændede kronen 3 gårde i byen og erhvervede 2. Fårevejle havde i 1583 3 egaliserede gårde.

I 1664 var kronen stadig absolut dominerende. Med afhændelsen af Tranekær i 1672 fulgte 14 gårde i Illebølle. I 1766 var Tranekærs andel 10 gårde og 11 huse. Skovsbo, Lykkesholm og Hjortholm havde da hver en enkelt gård. Endnu i 1844 var hovedparten af byen i fæste, men i 1903 var overgangen til selveje fuldført.

Antallet af gårde ligger forholdsvis stabilt o. 21 fra 1610 til 1903. (i 1774 er enkelte smågårde formentlig regnet for huse). Hus- og befolkningsvæksten i det 19. årh. ligger noget under normen.

Gårdene var i 1688 forholdsvis små. Byen udsattes for flere lodsejerdelegaliseringer, men synes aldrig egaliseret i sin helhed.

FYNS AMT	Herred: Langeland Sdr. herred	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Lindelse
----------	-------------------------------------	------------------------------	-----------------------

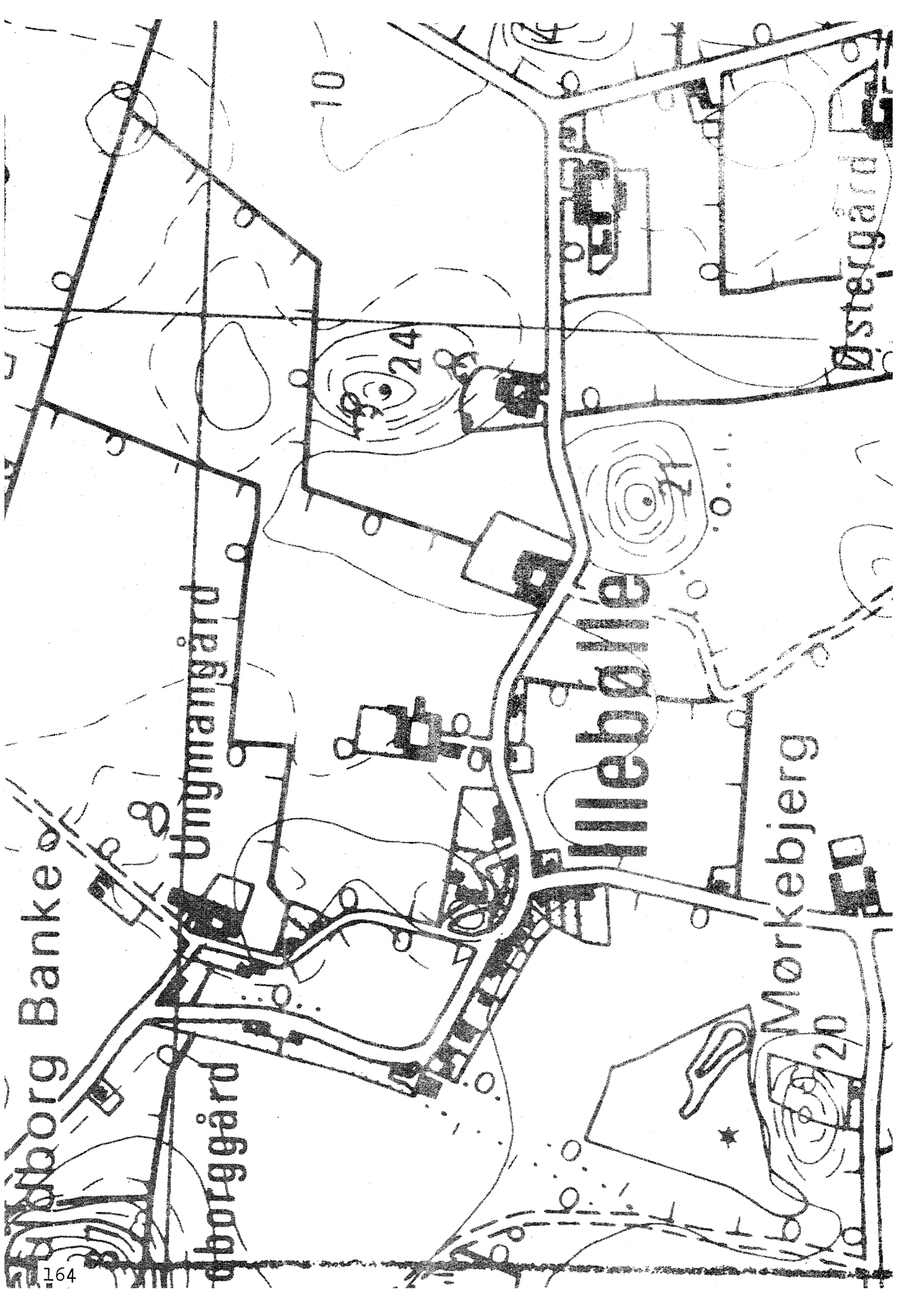
Sammenfattende vurdering: Ingen
interesse: Interesse: Stor
interesse: Særlig
interesse: **Landsbytypologisk vurdering: Interesse.**

1. Anlægstype. Den middelstore adelby af viningetids-middelalder navnetypen -bølle er som typisk for kystejlerlav placeret i et indre hjørne af sit ejerlav og har agerorientering. Byformen er en løst opbygget udgave af slynget-vejby typen med glidende overgang til navnegivne enkeltgårde som Guldbjerggård. En Gammeltofte vidner om den vikingetidige forgænger for den nuværende bebyggelse. På Bjerrebanken i Illebølle har muligvis ligget en middelalderborg.
2. Udviklingstype. Byen domineredes indtil 1672 af krongods, herefter af grevskabet Tranekær. Byen udsattes for flere lodsejervise egaliseringer, men synes aldrig egaliseret i sin helhed. Overgangen til selveje ledsagedes af moderat ekspansion.

Sammenfattende drejer det sig om en almindelig og typeren anlægstype med enkelte udviklingsmæssige karakteristika.

Relikt-vurdering: Interesse.

- 1) Bytomten er opløst.
- 2) Kulturlandskabet har bevaret en stor del af udskiftningshegnene samt større eng- og skovarealer.
- 3) Særlige relikter: -
- 4) Arkæologiske interesser: en Gammeltofte, et muligt voldsted, 1 frilagte gårdtomt.

Ålborg Banken

Ungmannigård

Østergård

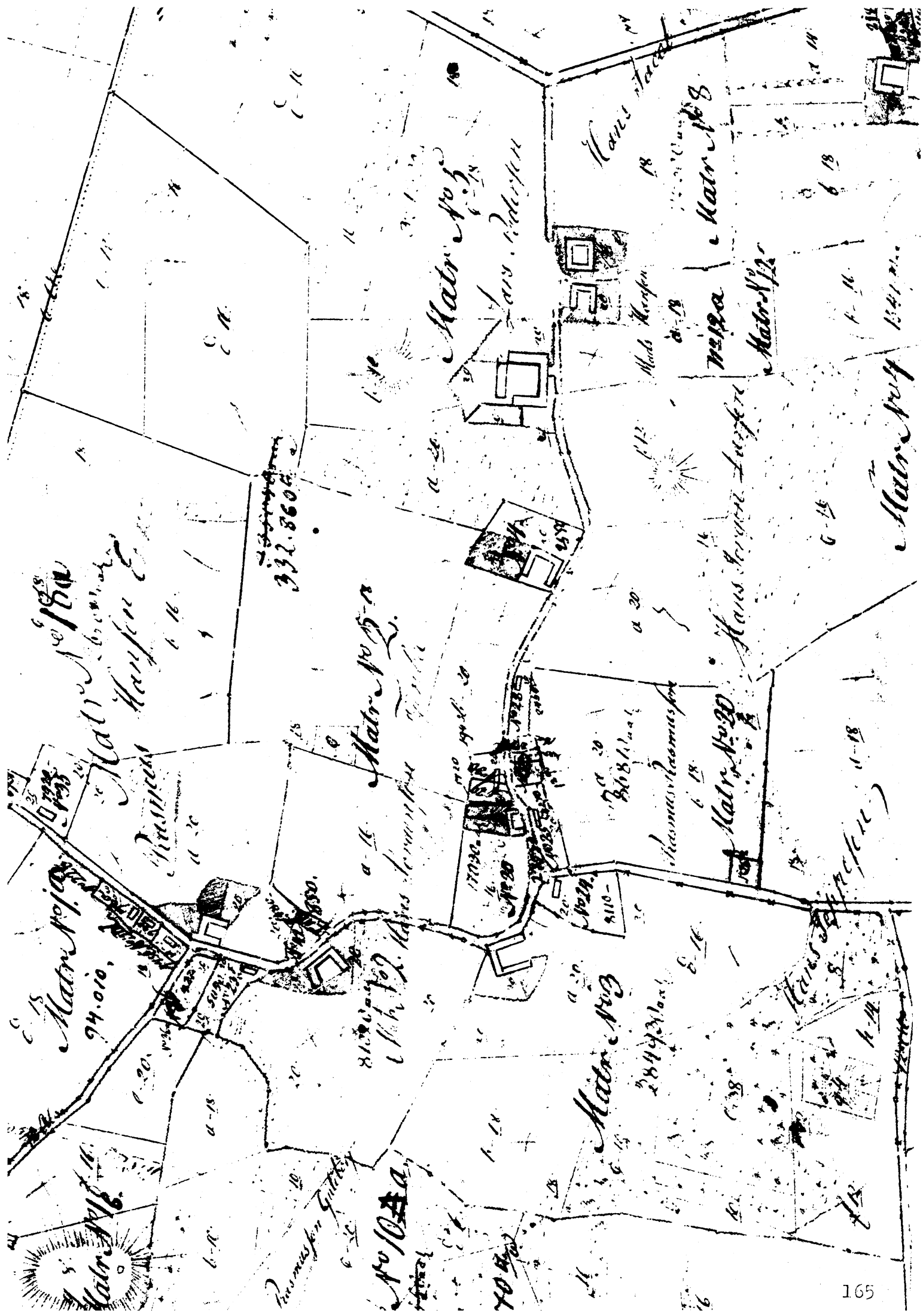
Mørkebjerg

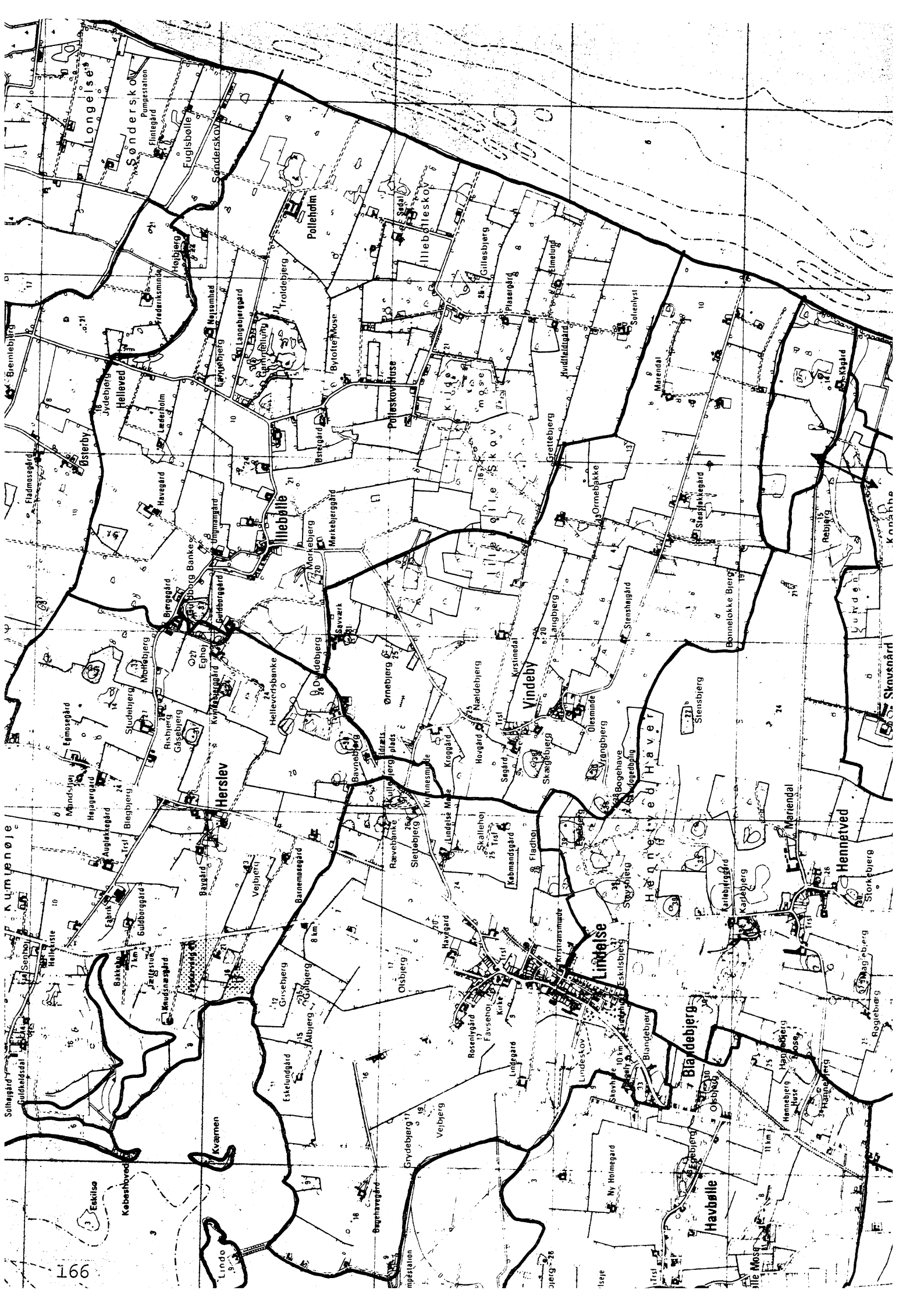
Meebolle

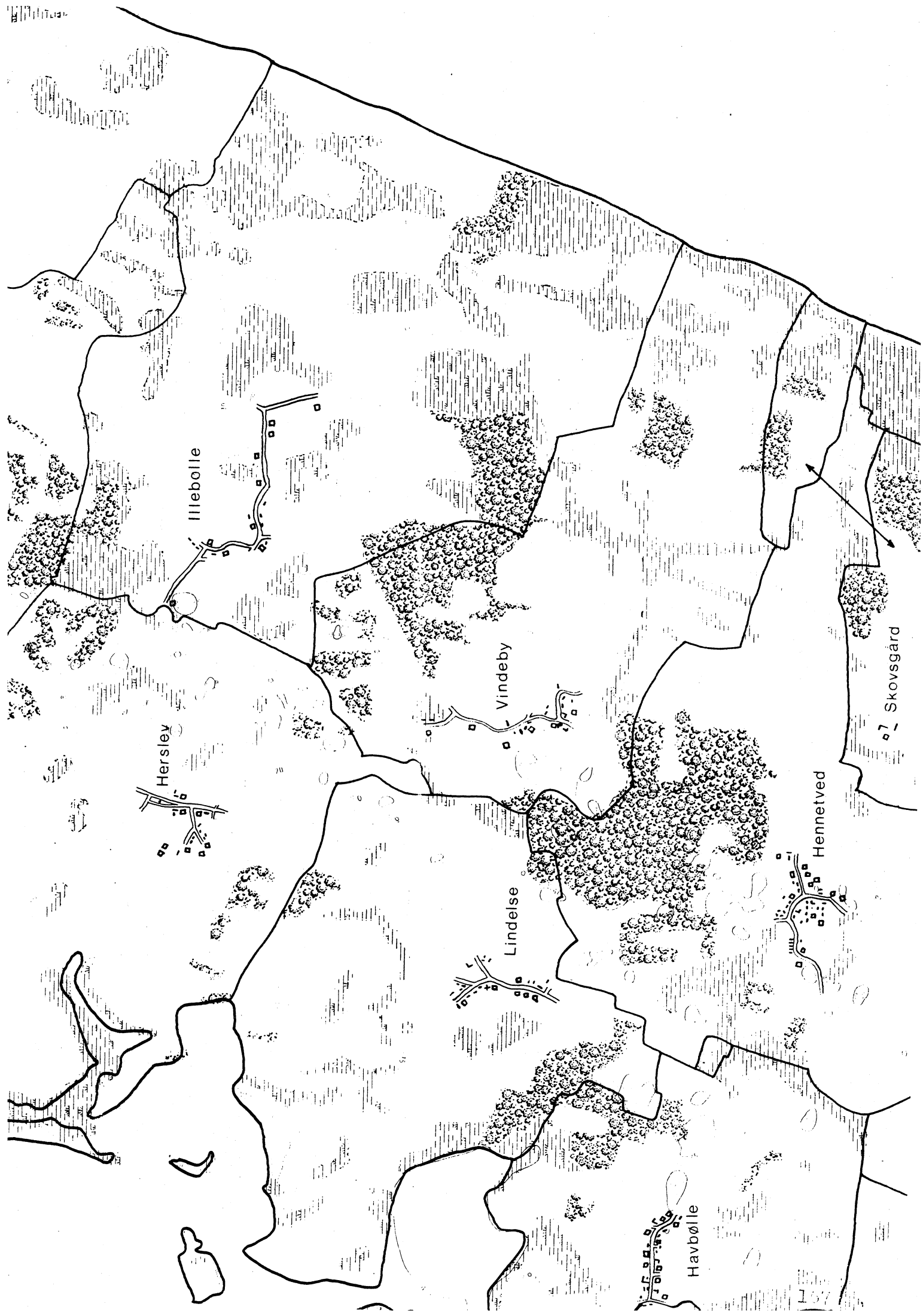
24

20

10

Illebolle

Hersley

Vindeby

Lindelse

Hennemted

Skovsgård

Havbølle

LINDELSE

FYNS AMT	Herred: Langeland, Sdr.	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Lindelse
-----------------	-----------------------------------	---------------------------------	--------------------------

Navn: Lindelse	Navnetype: -løse
--------------------------	----------------------------

Bemærkninger:

Lindelse er nævnt første gang 1231 i formen Linløse. Forleddet er trænavnet lind. Efterleddet er løse, hvis betydning ikke er klarlagt. En mulighed er at løse betegner en mangel ved stedet, hvor mangel har udviklet sig til at betyde "nøgenhed, skovløshed" og derefter til "skovløst terræn.

Anlægstype: Adelby	Anlæggelsestidspunkt: omkring overgangen mellem vikingetid og middelalder
------------------------------	---

Bemærkninger:

En adelby er en landsby, som i modsætning til torperne, ikke er anlagt ved udflytning.

Historiske tildragelser:

Mindsten i Lindelse bys anlæg for byens udskiftning, rejst 1947. Samme sted mindsten for grundloven rejst 1949. I privat have mindsten for kapt. løjtn. H. C. Wardinghausen, "Langelands Gøngelhøvding". - I Lindelse Mølle fødtes 1861 politikeren I. A. Hansen.

FYNS AMT	Herred: Langeland Sdr. herred	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Lindelse
----------	-------------------------------------	--------------------------	-------------------

BY- OG EJERLAVSTYPER

a. By-tomten Slyngtet vejby.

Byens gårde og huse ligger ret uregelmæssigt langs den slyngede vej, der går fra sydvest og deler sig i en nord- og en østgående vej. Langs den østgående vej ligger gårdene og husene snarere omkring et gadekær end orienteret langs vejen. Syd på ligger en husgruppe ret tæt sammen med et par gårde. Kirken ligger midt i byen ved vejkrydset med præstegården vest herfor.

b. Placering i forhold til by-marken

centralby   agerorientering   skovorientering   åorientering
 randby   engorientering   kystorientering

c. Udskiftning
år: 1796   figur: Blokudskiftning, uregelmæssige blokke i figur og størrelse.

d. Udflytning
 ved udskiftningen 4 gårde + 3 huse.
 efter udskiftningen 3 gårde.
Flyttet ud i hele ejerlavet.

ØKONOMI

a. Vangesystem   driftssystem: 3-vangsbrug   rotation: 2/1
vangeantal: 3   Vangelag med Vindeby.

b. Ressourceområdets sammensætning

landskabsform: G. Langeland. Moræneflade med hatformede bakker og terrænskrænter.
jordbund: Overvejende moræneler.
naturlig afgrænsning: Mod N, SØ og SV.

overvejende
 overvejende ager med større indhold af eng og skov.
 blandingsøkonomi med
Eng langs ejerlavsgrensene mod nord, skov både SV og SØ for byen.

FYNS AMT	Herred: Langeland, Sdr.	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Lindelse
----------	----------------------------	--------------------------	-------------------

RELIKT-VURDERING

a. By-tomten

 velbevaret opløst delvis bevaret opløst og nybebygget

Knap halvdelen af byens gårde er tilbage i byen, som i stedet er blevet bebygget med nye huse. Der er bygget dels i det gamle by-område, herunder på de gamle gårdtomter, dels i området langs vejen lige syd for byen omkring stationen. Vejnettet er blevet ændret ved at nogle veje (blandt andet den østgående) er sløjffet, andre nyoprettet i den sydlige del. Toftesystemet er opløst.

b. Skelsystem

 vangesystemets hegn udskiftningshegnene intet af betydning

en stor del af udskiftningshegnene

c. Ressourceområde

 større engareal større skovareal uopdyrkede bakker med mere end 12 % fald større overdrevarsareal størsteparten opdyrket

skov sydvest for byen

FYNS AMT	Herred: Langeland, Sdr.	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Lindelse
-----------------	----------------------------	--------------------------	-------------------

STATISTIK

Areal: 395 ha, heraf opdyrket i 1682: 56%

Tønder hartkorn	1664	1688	1844	1903
		77	73	

Bebyggelsesenheder:

		1610	1664	1688	1774	1844	1903
Gårde:		13	13	14	14	13	13
Huse:		3			23		
Huse m/ jord:			4	3		30ml	13
Huse u/ jord:				8ml		15	42
I alt:		16	17	25ml	37	58ml	68

Størrelsesfordeling i tønder hartkorn:

		1-4 tdr. htk.	5-8 tdr. htk.	8- tdr. htk.	Gennemsnit
(70%)	1664 ¹⁾	3	4	3	7,1
(50%)	1688	6	8		5,5
(69%)	1844	5	8		4,6
(46%)	1903	6	7		4,7

Folketal:

		1787	1845	1901
Voksne:		143	209	222
Børn:		77	129	112
I alt:		220	334	334

1) Af 10 kendte.

FYNS AMT	Herred: Langeland Sdr. herred	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Lindelse
----------	-------------------------------------	------------------------------	-----------------------

	Besiddelsesforhold:		Kronen:		Indensogns hovedgårde:		Udensogns hovedgårde:	
	Selvejere:		gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse
1664			10	4			3	
1844	3	20					9	25
1903	13	55						

Udviklingsbeskrivelse:

Af det 395 ha store ejerlav var i 1688 opdyrket 56%. Byen havde da trevangsbrug og takseredes i 1688 til 77 tdr.htk. og i 1844 tilsvarende til 73 tdr. htk. Ejerlavets kystpræg er mindsket noget som følge af inddæmningen.

Lindelse blokudskiftedes i 1796 og siden er 7 gårde flyttet ud.

Kongen havde allerede besiddelser i Lindelse i 1200-tallet. I 1510 lå under Tranekær len 2 selvejergårde og 5 egaliserede fæstegårde, det vil sige halvdelen af byen. I sidste halvdel af 1400-tallet havde Frille-familien 2 gårde i byen. Samtidig omtales en væbnergård fra 1460-1519.

I 1664 havde kronen 10 gårde (incl. 1 præstegård og 1 kirkegård). Med afhændelsen af Tranekær len i 1672 fulgte 8 gårde i Lindelse. I 1766 var grevskabet Tranekærs andel 9 gårde og 15 huse, medens Skovsgård havde 2 gårde. Endnu i 1844 var hovedparten af byen i fæste, men i 1903 var overgangen til selveje afsluttet.

Antallet af gårde var fra 1600-tallet til 1903 konstant 13-14. Antallet af huse var allerede højt i 1700-tallet, ligesom hus- og befolkningstallet steg i normalt omfang igennem det 19. årh.

Gårdene var i 1688 af normal størrelse. Allerede i senmiddelalderen er der tale om en lodsejerdal egalisering, men byen synes aldrig egaliseret i sin helhed.

Lindelse har i det 20. årh. som stationsby udviklet sig til bymæssig bebyggelse.

FYNS AMT	Herred: Langeland Sdr. herred	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Lindelse
-----------------	-------------------------------------	--------------------------	-------------------

Sammenfattende vurdering: Ingen
interesse: Interesse: Stor
interesse: Særlig
interesse: **Landsbytypologisk vurdering: Interesse.**

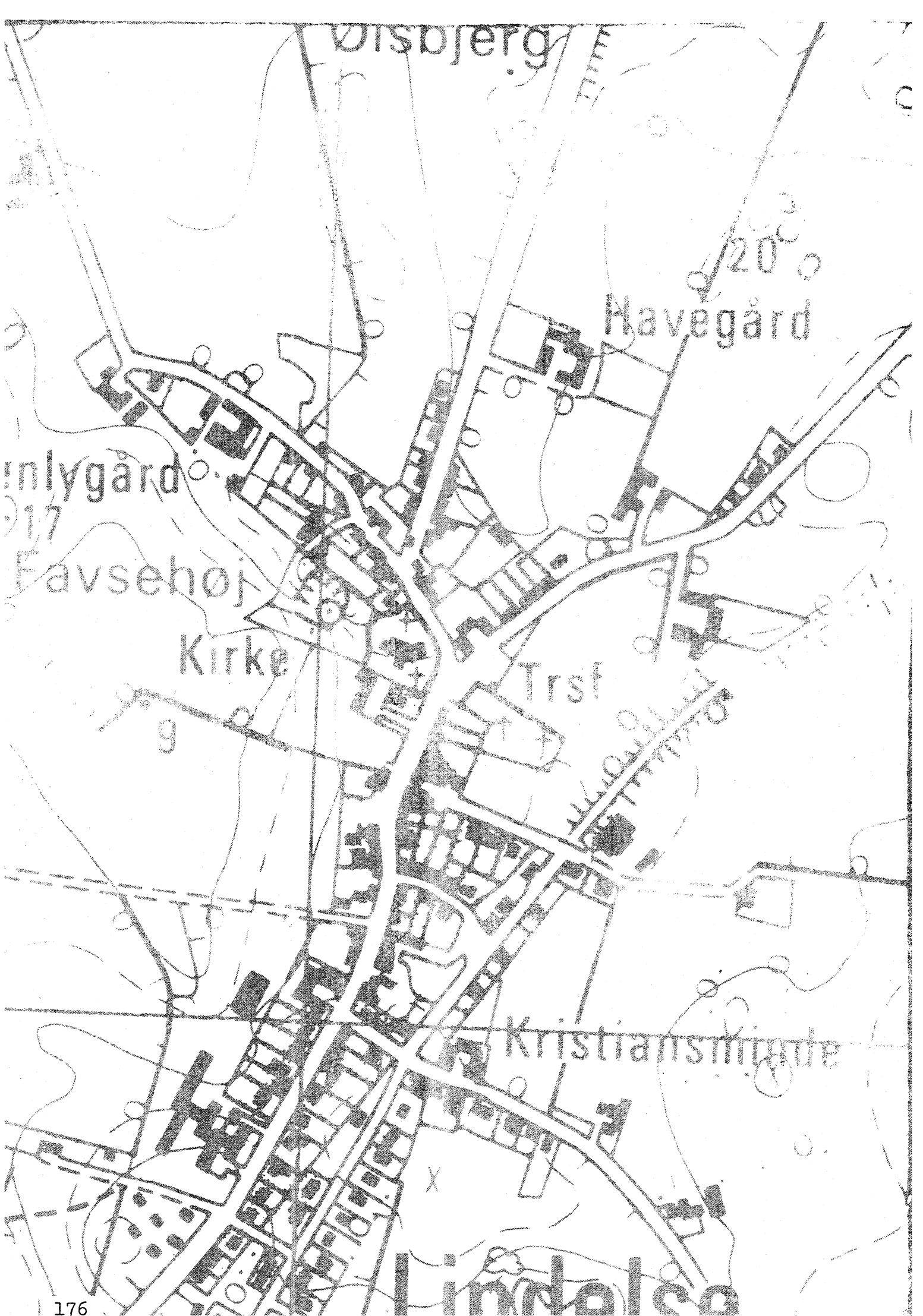
1. Anlægstype. Den middelstore kirke-adelby af den førvikingetidige navneendelse -løse er som typisk for kystejerlav placeret i et indre hjørne af ejerlavet og har agerorientering. Byformen er den almindeligt forekommende slyngget-vejby type.
2. Udviklingstype. Byen husede i 1400-1500-tallet en væbnergård, men domineredes i øvrigt af krongods, herunder selvejergårde. Efter kronens afhændelse af Tranekær i 1672 fulgte hovedparten af byen stadig grevskabet. Overgangen til selveje ledsagedes af ekspansion i normalt omfang i det 19. årh.

Sammenfattende drejer det sig om en almindelig og typeren anlægstype med få udviklingsmæssige karakteristika.

Relikt-vurdering: Interesse.

- 1) Bytomten er opløst og nybebygget..
- 2) Kulturlandskabet har bevaret en stor del af udskiftningshegnene samt et skovareal.
- 3) Særlige relikter: kirke.
- 4) Arkæologiske interesser: 2 frilagte gårdtomter.

Bisbjerg

20

Havegård

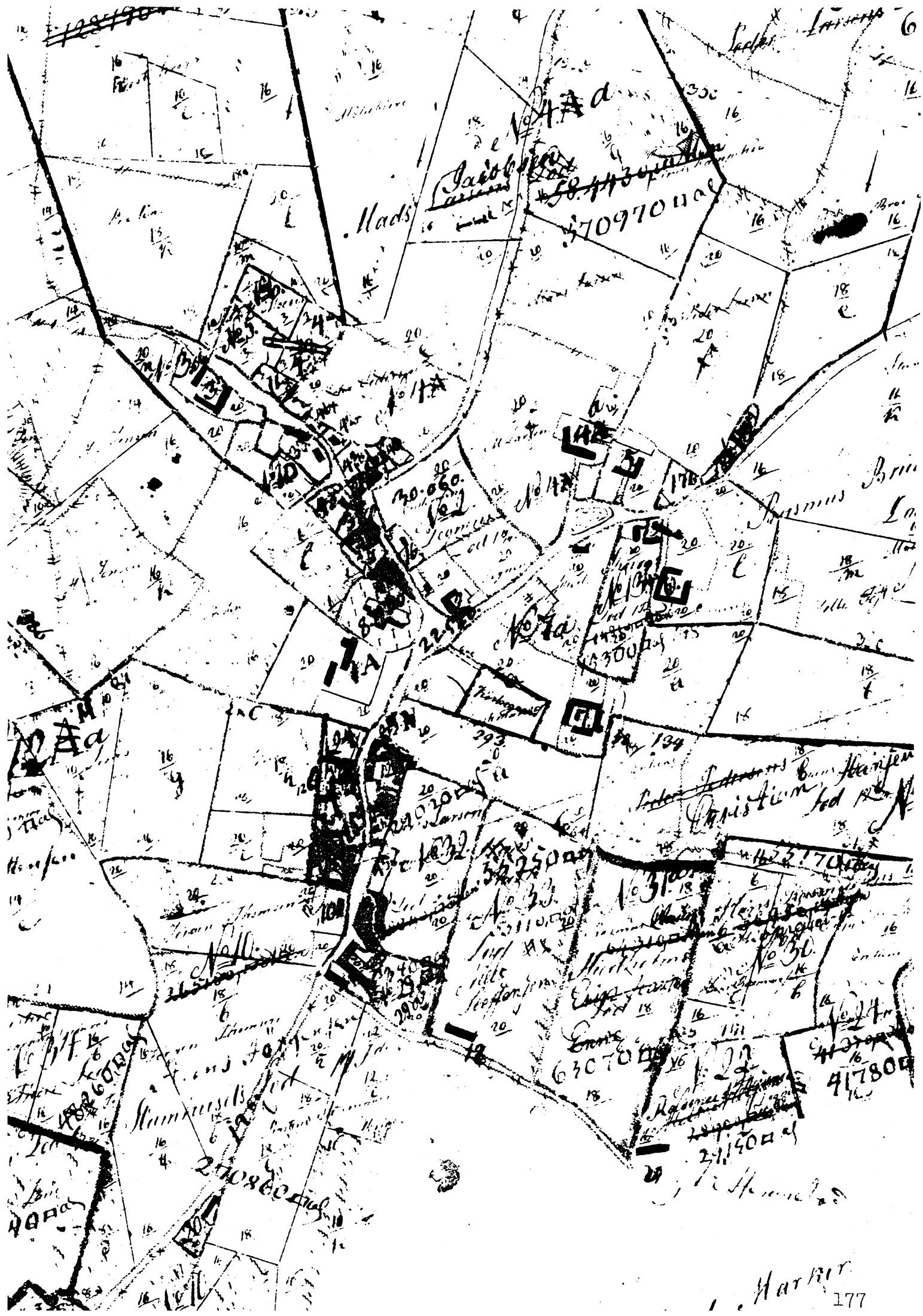
Favsehøj Kirke

Kirke

Trst

Kristiansminde

Lindalee

Hads

Ladok Larsen 6

~~Ladok Larsen~~
170970

~~Ladok Larsen~~

Ladok

Larsen

Ladok

Ladok

Ladok

Christiansen

Ladok

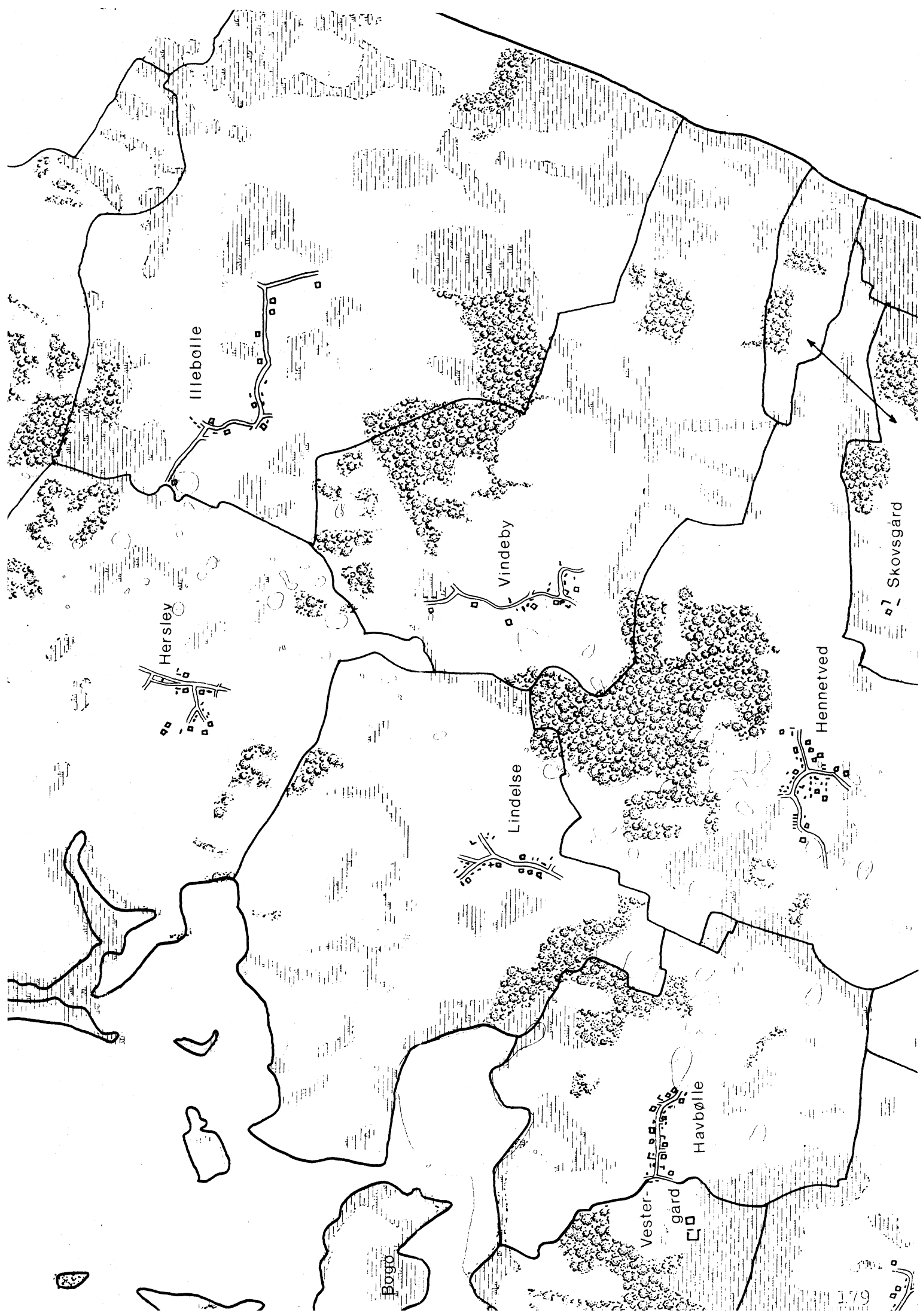
Ladok

Ladok

417800

210860

Illebolle

Herslev

Vindeby

Lindelse

Hennemted

Skovsgård

Bogø

Vester-gård
Havbølle

VINDEBY

FYNS AMT	Herred: Langeland, Sdr.	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Lindelse
-----------------	-----------------------------------	---------------------------------	--------------------------

Navn: Vindeby	Navnetype: -by
-----------------------------	------------------------------

<p>Bemærkninger:</p> <p>Vindeby er nævnt første gang 1455 i formen Windeby. Forleddet er en form af folkenavnet, gl. windir, som betyder "vender". Efterleddet er by, gl. by, som i de fleste stednavne betegner en landsby.</p>

Anlægstype: Adelby	Anlæggelsestidspunkt: omkring overgangen mellem vikingetid og middelalder
----------------------------------	---

<p>Bemærkninger:</p> <p>En adelby er en landsby, som i modsætning til torpene, ikke er anlagt ved udflytning.</p>
--

<p>Historiske tildragelser:</p>
--

FYNS AMT	Herred: Langeland Sdr. herred	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Lindelse
----------	-------------------------------------	--------------------------	-------------------

BY- OG EJERLAVSTYPE

a. By-tomten Slynget vejby.

Byens gårde og huse ligger uregelmæssigt placeret langs den nord-syd-gående slyngede vej. Mod syd ligger en del huse og en gård placeret langs den østgående vej. Mod nord ligger en gård tilbagtrukket fra vejen og en anden gård isoleret nord for byen. Byen ligger øst for en bakke.

b. Placering i forhold til by-marken

- centralby   agerorientering   skovorientering   åorientering
 randby   engorientering   kystorientering

c. Udskiftning

år: 1803   figur: Blokudskiftning, uregelmæssige blokke i figur og størrelse.

d. Udflytning

- ved udskiftningen 2 gårde.
 efter udskiftningen 3 gårde.
 Flyttet Ø for byen.

ØKONOMI

a. Vangesystem

driftssystem: 3-vangsbrug   rotation: 2/1
 vangeantal: Vangelag med Lindelse.

b. Ressourceområdets sammensætning

landskabsform: G. Langeland. Moræneflade med hatformede bakker. Flere områder med sen-glacialt ler.

jordbund: Overvejende moræneler. Områder med ferskvandssand og -ler især mod NV.

naturlig afgrænsning: Mod Ø og NØ samt delvis mod V.

- overvejende
 overvejende ager med større indhold af eng, skov og kyst.
 blandingsøkonomi med
 Eng S for byen samt i den Ø del - skov i den N del af ejerlavet.

FYNS AMT	Herred: Langeland, Sdr.	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Lindelse
----------	----------------------------	--------------------------	-------------------

RELIKT-VURDERING

a. By-tomten

 velbevaret opløst delvis bevaret opløst og nybebygget

50% af gårdene er tilbage i byen. Da der ikke er sket nybebyggelse af væsentligt omfang i byen, har den bevaret sit præg af en løst opbygget slynget vejby. Vejnettet er stort set uforandret, men tofte-systemet er næsten helt opløst med bebyggelsen, men dog bevaret ved de fleste af gårdene.

b. Skelsystem

 vangesystemets hegn udskiftningshegnene intet af betydning

en stor del af udskiftningshegnene

c. Ressourceområde

 større engareal større skovareal uopdyrkede bakker med mere end 12 % fald større overdrevarsareal størsteparten opdyrket

skov mod nordøst.

FYNS AMT	Herred: Langeland, Sdr.	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Lindelse
----------	----------------------------	--------------------------	-------------------

STATISTIK

Areal: 424 ha, heraf opdyrket i 1682: 42%

Tønder hartkorn	1664	1688	1844	1903
		77	76	

Bebyggelsesenheder:

		1610	1664	1688	1774	1844	1903
Gårde:		12	15	15	12	11	13
Huse:		5			14		
Huse m/ jord:			4	7		21	17
Huse u/ jord:			2	3		9	17
I alt:		17	21	25	26	41	47

Størrelsesfordeling i tønder hartkorn:

	1-4 tdr. htk.	5-8 tdr. htk.	8- tdr. htk.	Gennemsnit
1664	1	2	1	
(80%-1:2) 1688	6	8	1	5,2
(64%) 1844	2	8	1	6,0
(54%) 1903	7	5	1	5,0

Folketal:

	1787	1845	1901
Voksne:	97	183	156
Børn:	74	112	85
I alt:	171	295	241

FYNS AMT	Herred: Langeland Sdr. herred	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Lindelse
----------	-------------------------------------	--------------------------	-------------------

Besiddelsesforhold:	Selvejere:		Kronen:		Indensogns hovedgårde:		Udensogns hovedgårde:	
	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse
1664			17	6			8	
1844	3	18					8	12
1903	13	32						2

Udviklingsbeskrivelse:

Af det 424 ha store ejerlav var i 1688 opdyrket 42%. Byen havde da trevangsbrug og takseredes til 77 tdr.htk. og tilsvarende til 76 tdr. htk. i 1844. Byen havde betydelige skove og i 1633 takseredes en enkelt gårds andel til 77 svins olden. I 1739 indtog bymændene en del pløjeland af fællesskoven. I det oprindelige ejerlav har hovedgården Skovsgård gjort et mindre indhug.

Vindeby blokudskiftedes i 1803 og siden er 5 gårde udflyttet.

I 1455 erhvervede godssamleren Eggert Frille et væbnergods (?) Pilegård i Vindeby. I 1642 bestod det af 4 gårde, men i 1483 hedder det, at en ny gård er udparcelleret i Pilegårds rette fang og mål. På skiftet efter datteren i 1504 optræder da også 5 gårde i Vindeby. Kronen havde i 1510 under Tranekær len 1 selvejergård og 5 fæstegårde i byen. Skt. Knuds Kloster erhvervede i 1400-tallet ejendom i byen, og hertil kom 1 gård til Lindelse kirke. I 1633 afhændede kronen en enkelt gård og havde herefter i 1664 7 gårde i byen, medens Skovsbo havde 4 gårde. Med afhændelsen af Tranekær i 1672 fulgte 7 gårde og 2 huse i Vindeby. I 1766 havde Tranekær 5 gårde og 8 huse. 4 andre gårde var på denne tid fordelt mellem Hjortholm, Lykkesholm og Skovsbo.

Endnu i 1844 var størsteparten af byen i fæste, men i 1903 var overgangen til selveje stort set afsluttet.

Antallet af gårde ligger ret stabilt fra 1600-tallet til 1903 o. 12-15, ligesom hus- og befolkningsekspansionen i det 19. årh. ligger under det normale.

Gårdene var i 1684 af normal størrelse. Byen synes aldrig egaliseret.

FYNS AMT	Herred: Langeland Sdr. herred	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Lindelse
-----------------	-------------------------------------	--------------------------	-------------------

Sammenfattende vurdering: Ingen
interesse: Interesse: Stor
interesse: Særlig
interesse: **Landsbytypologisk vurdering: Interesse.**

1. Anlægstype. Den middelstore adelby af vikingetids-navnetyper -by er som typisk for kystejlerlav placeret i et indre hjørne af sit ejerlav og har agerorientering. Byformen er den almindeligt forekommende slynget-vejby type. I ejerlavet har hovedgården Skovsgård gjort et mindre indhug.
2. Udviklingstype. Byen husede i senmiddelalderen et væbnergods Pilegård, men domineredes i øvrigt af krongods. Med afhændelsen af Tranekær i 1672 fulgte hovedparten af byen. Vindeby udviklede sig i øvrigt ret trægt og synes aldrig egaliseret.

Sammenfattende drejer det sig om en almindelig og typeren anlægstype med ret få udviklingsmæssige karakteristika.

Relikt-vurdering: Interesse.

- 1) Bytomten er kun delvis bevaret og toftesystemet opløst.
- 2) Kulturlandskabet har bevaret en stor del af udskiftningshegnene samt et større skovareal.
- 3) Særlige relikter: -
- 4) Arkæologiske interesser: 3 frilagte gårdtomter.

Olesminde

Kroggård

Hovgård

Nældebjerg

Søgård

Trst

Kirstinedal

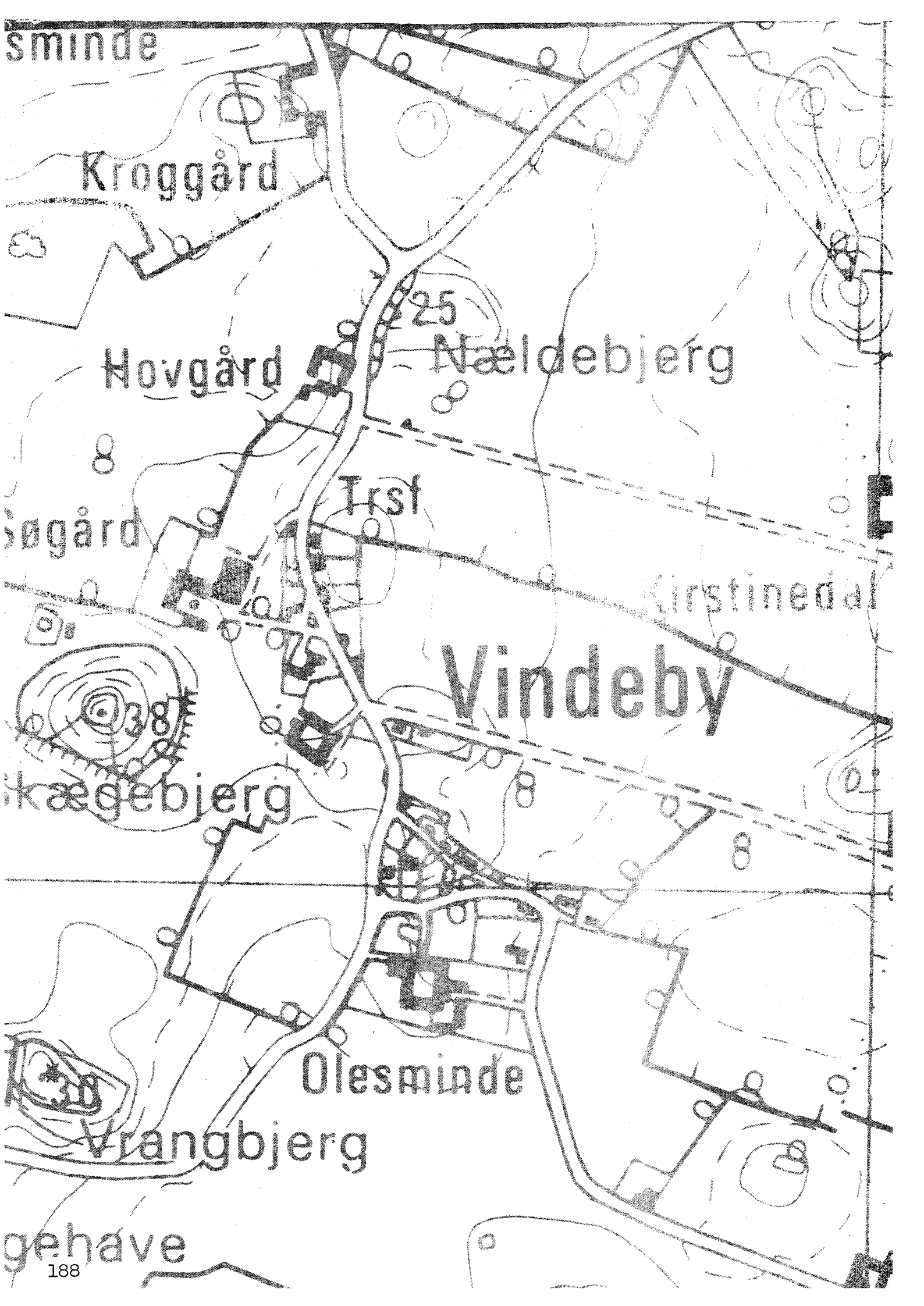
Vindeby

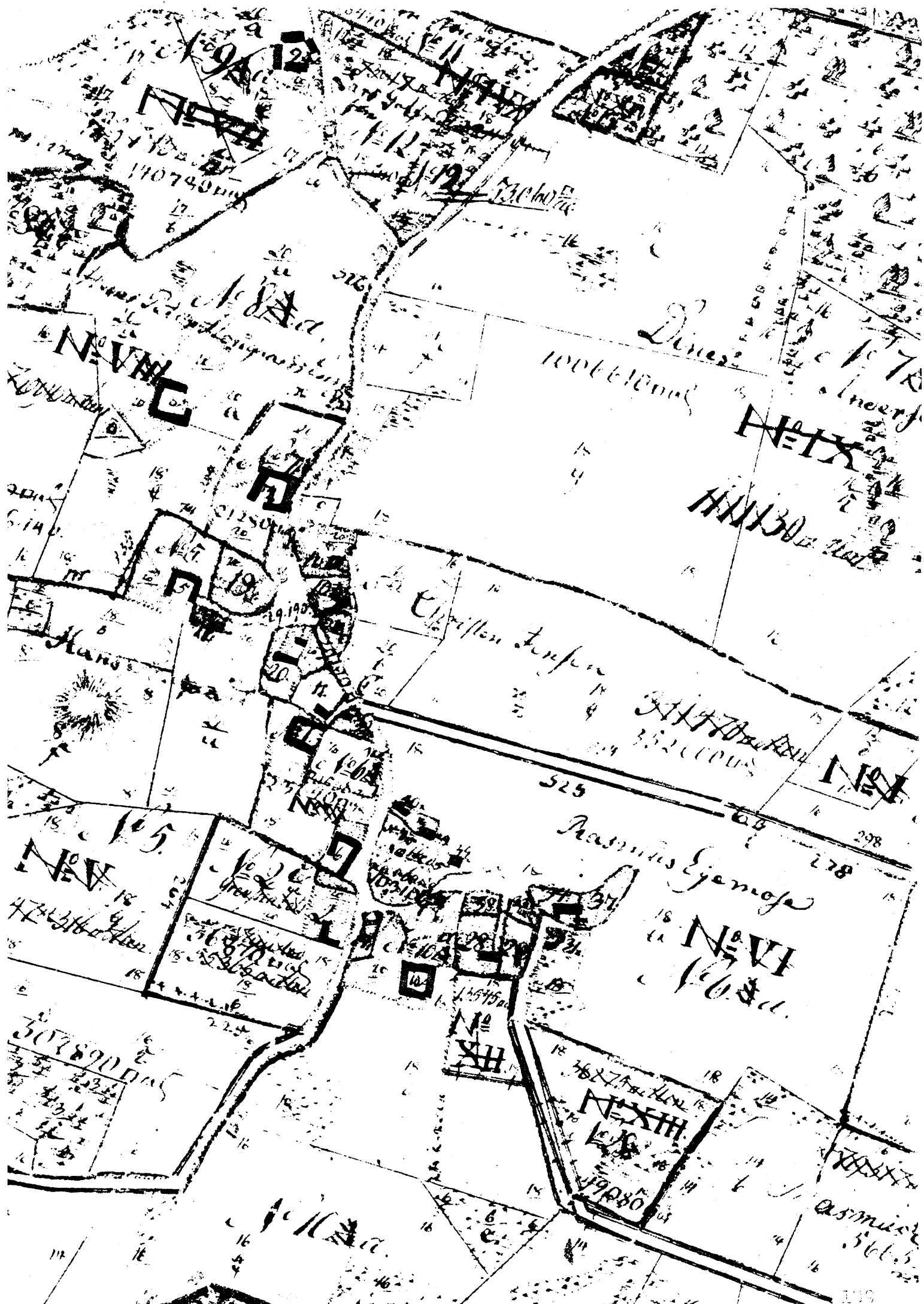
Kægebjerg

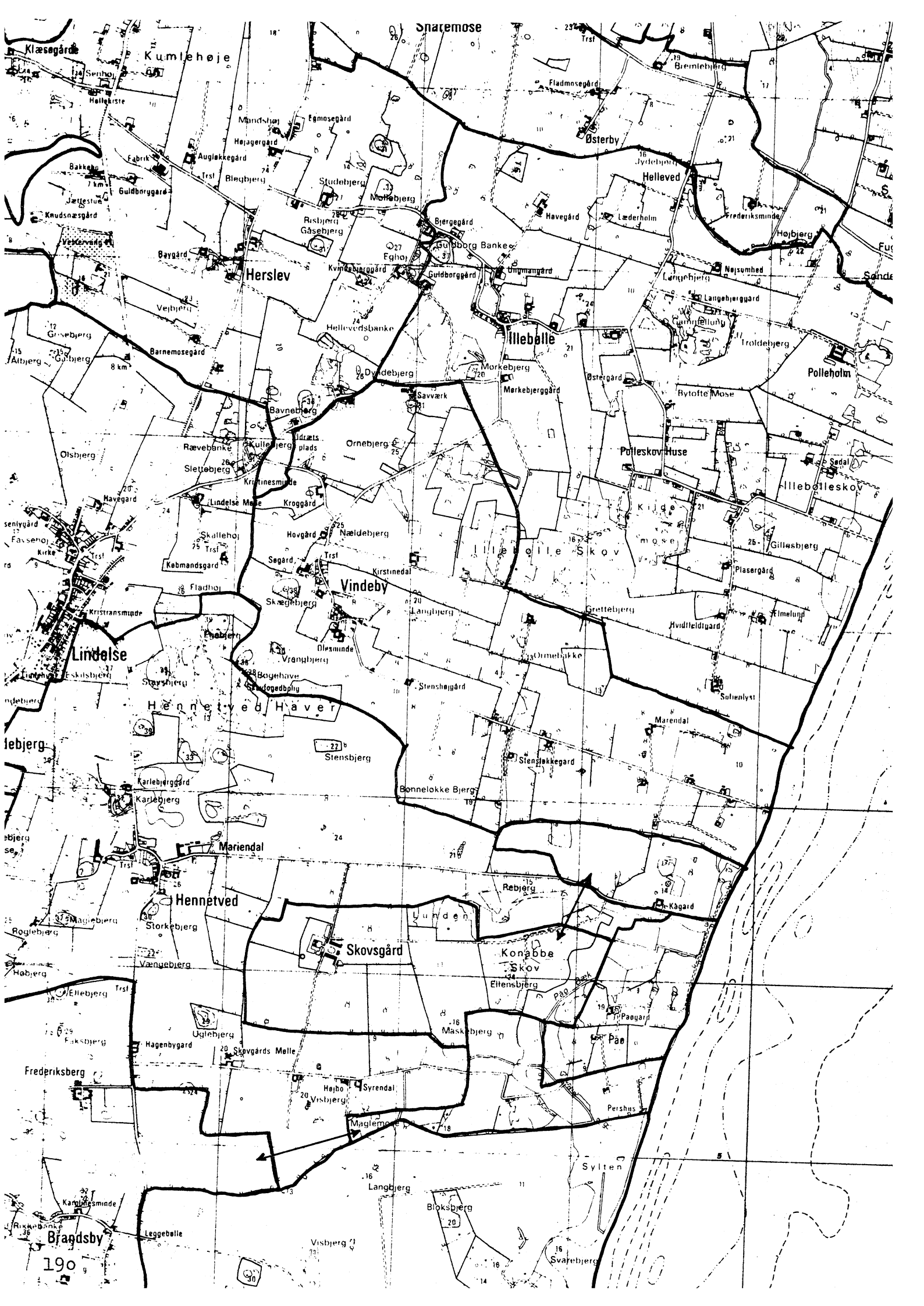
Olesminde

Vrangbjerg

gehave

Snarøse

Kumlehøje

Hørslev

Helleved

Lilleballe

Vindeby

Lindelse

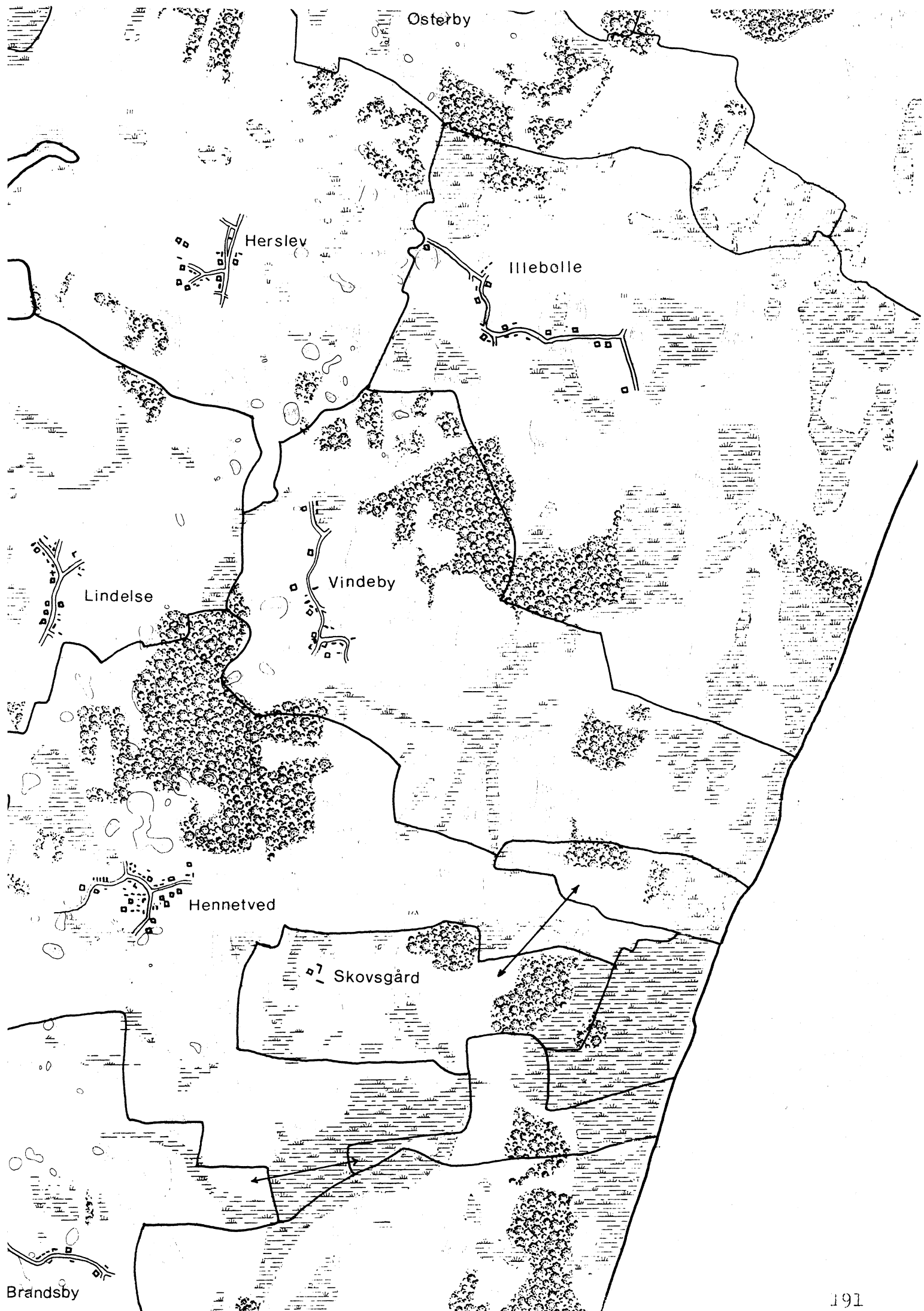
Hennetved Haver

Hennetved

Skovsgård

Brandsby

190

Osterby

Herslev

Illebolle

Lindelse

Vindeby

Hennemved

Skovsgård

Brandsby

NORDENBRO

FYNS AMT	Herred: Langeland, Sdr.	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Magleby
-----------------	-----------------------------------	---------------------------------	-------------------------

Navn: Nordenbro	Navnetype: -bro
---------------------------	---------------------------

Bemærkninger:

Nordenbro er nævnt første gang 1552 i formen Nordenbroe. Magleby sogn deltes tidligere af Magleby Nor i to dele, hvis vigtigste forbindelsesled var Høje Bro syd for Kirkeby. Området nord herfor kaldtes Nordenbro, af adv. og præp. glda. northæn, til forskel for området syd for broen, Søndebro.

Anlægstype: Adelby	Anlæggelsestidspunkt: omkring overgangen mellem vikingetid og middelalder.
------------------------------	--

Bemærkninger:**Historiske tildragelser:**

FYNS AMT	Herred: Langeland Sdr. herred	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Magleby
----------	-------------------------------------	--------------------------	------------------

BY- OG EJERLAVSTYPER

a. By-tomten Slynget vejby.

Byens gårde ligger uregelmæssigt og med stor indbyrdes afstand spredt langs den meget slyngede nord-syd-gående bygade, der snor sig mellem højdedragene. I den nordlige del, hvor de fleste gårde og huse ligger relativt tæt, ligger en gårdrække langs den øst-vest-gående vej. Syd herfor ligger også Nordenbrogård på østsiden af bygaden og på den anden side af vejen en vindmølle. I den sydlige ende ligger Magleby kirke og præstegården på hver side af vejen. Enkelte gårde ligger for enden af en sidevej til bygaden.

b. Placering i forhold til by-marken

- centralby   agerorientering   skovorientering   åorientering
 randby   engorientering   kystorientering
 I ejerlavet ligger Nordenbrogård.

c. Udskiftning

år: 1801   figur: Blokudskiftning, meget uregelmæssige blokke i figur og størrelse - vest for byen tendens til strimmeludskiftning.

d. Udflytning

- ved udskiftningen   4 gårde.
 efter udskiftningen   10 gårde.
 Flyttet ud i hele ejerlavet også Nordenbrogård er flyttet ud.

ØKONOMI

a. Vangesystem

driftssystem: 2-vangsbrug   rotation: 2/2
 vangeantal: 2+1 løkke. Vangelag med Søndebro.

b. Ressourceområdets sammensætning

landskabsform: G. Langeland. Moræneflade med terrænskrænter og hatformede bakker. Flere store områder med sen-glacialt ler.

jordbund: Overvejende moræneler mod Ø og V. Overvejende ferskvands-sand -ler og morænesand midt i ejerlavet.

naturlig afgrænsning: Mod Ø og V samt SV og delvis mod N.

- overvejende
 overvejende ager med større indhold af eng, skov og kyst.

blandingsøkonomi med
 Eng V og SV for byen omkring Magleby Nor, langs kysterne og mod NØ - skov i den østlige og vestlige del.

FYNS AMT	Herred: Langeland, Sdr.	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Magleby
----------	----------------------------	--------------------------	------------------

RELIKT-VURDERING

a. By-tomten

 velbevaret opløst delvis bevaret opløst og nybebygget

Lidt over halvdelen af gårdene er tilbage i byen spredt langs den langstrakte bygade. Da der ikke er sket større nybyggeri i byen (det meste i midten af byen), har den bevaret sit præg af en langstrakt slynget vejby. Vejnettet er stort set uforandret, bortset fra at den lige vej øst for bygaden er blevet endnu mere udrettet. En stor del af tofteskellene er velbevarede.

b. Skelsystem

 vangesystemets hegn udskiftningshegnene intet af betydning

en stor del af udskiftningshegnene

c. Ressourceområde

 større engareal større skovareal uopdyrkede bakker med mere end 12 % fald større overdrevarsareal størsteparten opdyrket

stort eng-/moseområde i nordøstlige del

skov langs østkysten

i vest og nordøstlige del to nye ferieboligkvarterer.

FYNS AMT	Herred: Langeland, Sdr.	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Magleby
----------	----------------------------	--------------------------	------------------

STATISTIK

Areal: (incl. Nordenbrogård) 1396 ha, heraf opdyrket 1688: 55%							
Tønder hartkorn	1664	1688	1844	1903			
		235	216				
Bebyggelsesenheder: Incl. Magleby og Magleby Nor							
		1664 ²⁾	1688	1774	1844	1903 ³⁾	
Gårde:		45	44	30	33	47	
Huse:				74			
Huse m/ jord:			2		65ml	86ml	
Huse u/ jord:		2	7		31	49	
I alt:		47	53	104	129ml	182ml	
Størrelsesfordeling i tønder hartkorn:							
		1-4 tdr. htk.	5-8 tdr. htk.	8- tdr. htk.	Gennemsnit		
	1664						
(61%)	1688	21	20	3	5,3		
(76%)	1844	9	23	1	5,3		
(56%)	1903	30	14	3	4,3		
Folketal:							
		1787	1845 ¹⁾	1901 ⁴⁾			
	Voksne:	357	344	540			
	Børn:	189	327	271			
	I alt:	546	671	811			

1) Incl. Kirkeby & Bøsseløkke (=Magleby?)

2) Magleby, Nordenbro, Lundsgård

3) Excl. Magleby Nor

4) incl. Magleby Nor. 197

FYNS AMT	Herred: Langeland Sdr. herred	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Magleby
-----------------	--	---------------------------------	-------------------------

	Selvejere:		Kronen:		Indensogns hovedgårde:		Udensogns hovedgårde:	
	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse
1664			26	2	13		6	
1844	2	10					31	86
1903	40	82					7	53

Udviklingsbeskrivelse:

I 1806 omtales Begtrup, Magleby sogn som bestående af en stor by, der strækker sig $\frac{1}{2}$ mil i længden. Den kæmpestore slyngede vejby er løst opbygget og flere af bydelene ("ballerne") har haft selvstændige navne. I 1662 omtales således Magleby, Vrårstrup, Bøsseballe, Søndebro, Nordenbro og Bråbjerg, der alle hører med til den slyngede vejby. Hovedinddelingen er Nordenbro og Søndebro, der adskilles af Magleby Nor (inddæmnet fra 1853) og Broløkke hovedgård.

Vest for Nordenbro vidner marknavne på Arentorp (1682) om en nedlagt landsby. I sognets nordøstre hjørne vidner marknavne på Prinseby (1682) om endnu en nedlagt landsby. Mod vest i ejerlavet ligger voldstedet Kalveborg ud til kysten. Den middelalderlige hovedgård Brobjerg var i 1500-tallet delt mellem 4 bønder. I 1577 afhændede kronen gården, der o. 1650 gjordes til sædegården Broløkke. Fra 1700-tallet fulgte den grevskabet Tranekær. I 1680'erne oprettedes hovedgården Nordenbrogård af 5 gårde på grevskabet Langelandgods. Senere lagdes også Broballegård under hovedgården, der i 1766 var på 44 tdr. htk. Af Nordenbro ejerlavets (incl. Nordenbrogård) 1396 ha store ejerlav var i 1688 opdyrket ikke mindre end 55%. Byen havde da det for Sydlangeland karakteristiske tovangsbrug og takseredes til 235 tdr.htk. og tilsvarende til 216 tdr. htk. i 1844.

Nordenbro blokudskiftedes i 1801 og siden er 14 gårde flyttet ud.

På grund af sognets særegne løse struktur er det ofte vanskeligt at adskille Søndebro og Nordenbro, der ofte blot omtales som Magleby. I 1400-tallet omtales en væbnergård i Magleby, der i øvrigt domineredes af krongods. I 1200-tallet havde kronen 5 mk. guldjord i Magleby. I 1510 lå under Tranekær len 13 selvejergårde og 6 fæstegårde i Nordenbro. Hertil kom mindst 1 gård til Antvorskov Kloster (i 1500-tallet kaldet Munkegård) i gård til stiftet og mindst 6 kirkegårde i Magleby. Med reformationen befæstede kronen således sin dominans. Fra 1564 til 1617 mageskiftede kronen sig til yderligere 7 gårde, 1 hus og 1 møllested. I 1664 havde de indensogns hovedgård Holmegård og Brolykke ialt 13 gårde, medens kronen havde 26 gårde. I 1672 afhændede kronen Tranekær len og det tidligere krongods fortsatte herefter som et grevskab. Under grevskabet hørte i 1766 foruden Nordenbrogård 19 gårde i Nordenbro. Holmegård havde da 12 gårde og 9 huse i Nordenbro. Også Holmegård hørte imidlertid under grevskabet. Endnu i 1844 var langt hovedparten af byens gårde i fæste, og endnu i 1403 var en stor del af byen fæstegods.

Antallet af gårde viger fra 45 i 1664 til 33 i 1844 åbenbart delvis som følge af hovedgårdsekspansionen (Nordenbrogårds oprettelse). Inden 1903 stiger gårdtallet atter til 47 i forbindelse med overgangen til selveje. Antallet af huse er allerede meget højt i 1700-tallet. Hus- og befolkningstallets vækst er som helhed af normalt omfang i 1800-tallet.

Gårdene var i 1688 af normal størrelse. Byen synes kun udsat for lodsejervise egaliseringer.

FYNS AMT	Herred: Langeland Sdr. herred	Kommune: Sydlanøeland	Sogn: Magleby
----------	-------------------------------------	--------------------------	------------------

Sammenfattende vurdering: Ingen
interesse: Interesse: Stor
interesse: Særlig
interesse: **Landsbytypologisk vurdering:** Stor interesse.

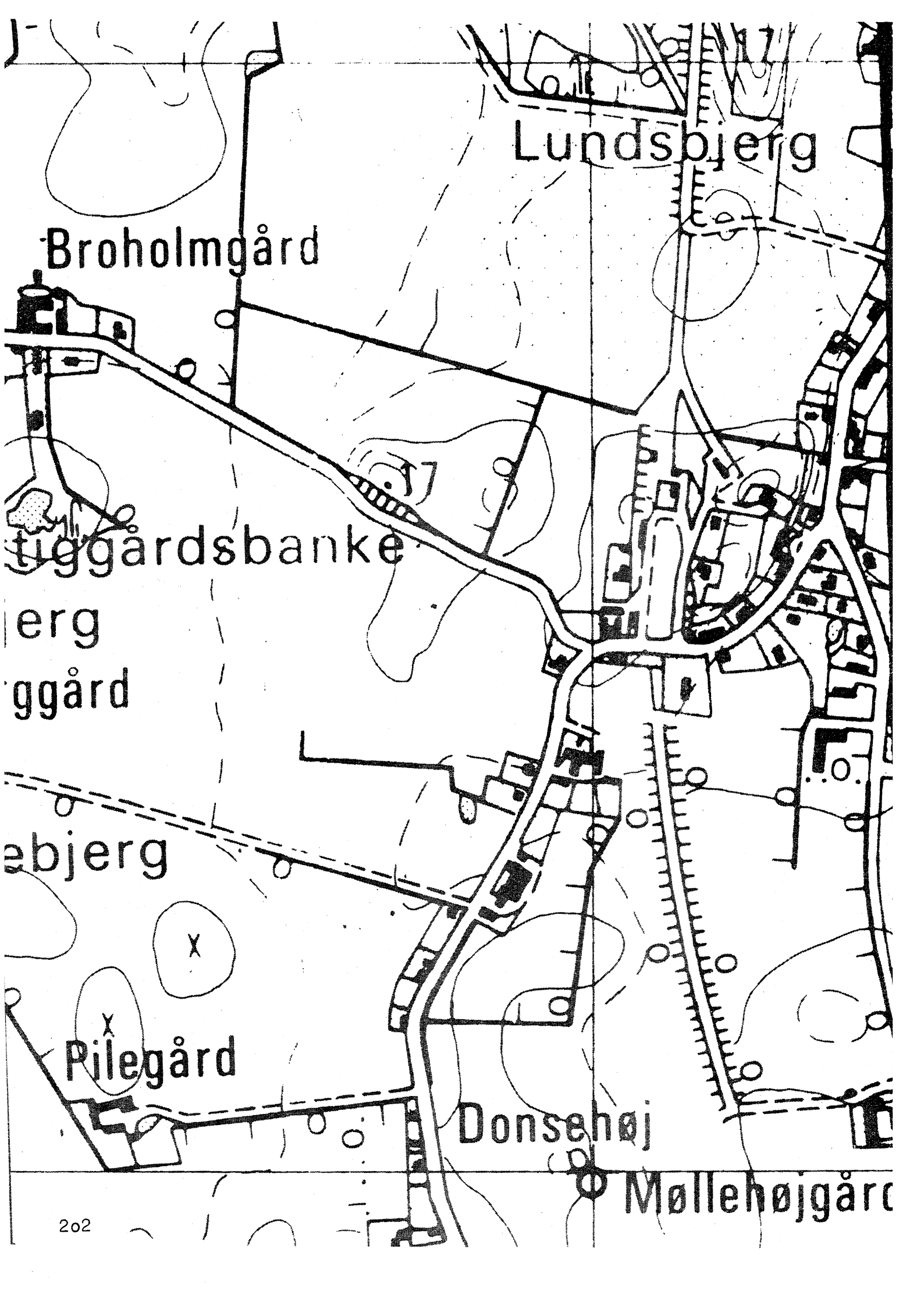
1. Anlægstype. Den store kirke-adelby Magleby-Nordenbro er en særdeles løs opbygget langstrakt vejby, hvor de enkelte bydele ("balle") undertiden optræder med selvstændige navne. Af og til opfattes også nabobyen Søndebro som en del af Magleby. I ejerlavet findes 2 nedlagte middelalderlandsbyer Prinseby og Arentorp. Broløkke hovedgård har gjort et mindre indhug. I 1600-tallet anlagdes hovedgården Nordenbrogård i ejerlavet. Et voldsted Kalveborg ligger ud til kysten. Byen er centralplaceret og har agerorientering. Maglebys kystnære placering er sløret ved inddæmninger af Magleby Nor.
2. Udviklingstype. Byen domineredes fra middelalder af krongods, herunder selvejergårde. Efter afhændelsen af Tranekær len fortsatte grevskabet af samme navn som dominerende besidder I 1680'erne oprettedes hovedgården Nordenbrogård på grevskabets gods. Overgangen til selveje skete sent og ledsagedes af ekspansion i normalt omfang.

Sammenfattende drejer det sig om en meget atypisk anlægstype med flere udviklingsmæssige karakteristika.

Relikt-vurdering: Stor interesse.

- 1) Bytomten er kun delvis bevaret.
- 2) Kulturlandskabet har bevaret en stor del af udskiftningshegnene samt større eng- og skovarealer. Det oprindelige landskab er stærkt sløret som følge af inddæmning.
- 3) Særlige relikter: kirke, voldsted, Nordenbrogård.
- 4) Arkæologiske interesser: tomterne af Arentorp og Prinseby. Omkring 8 frilagte gårdtomter.

Lundsbojerg

Broholmgård

Stiggårdsbanke

Lundsbojerg

Lundsbojerg

Lundsbojerg

Pilegård

Donsenhøj

Møllehøjgård

Lundsgårde

Tofttegård

Trsf

Tuneby

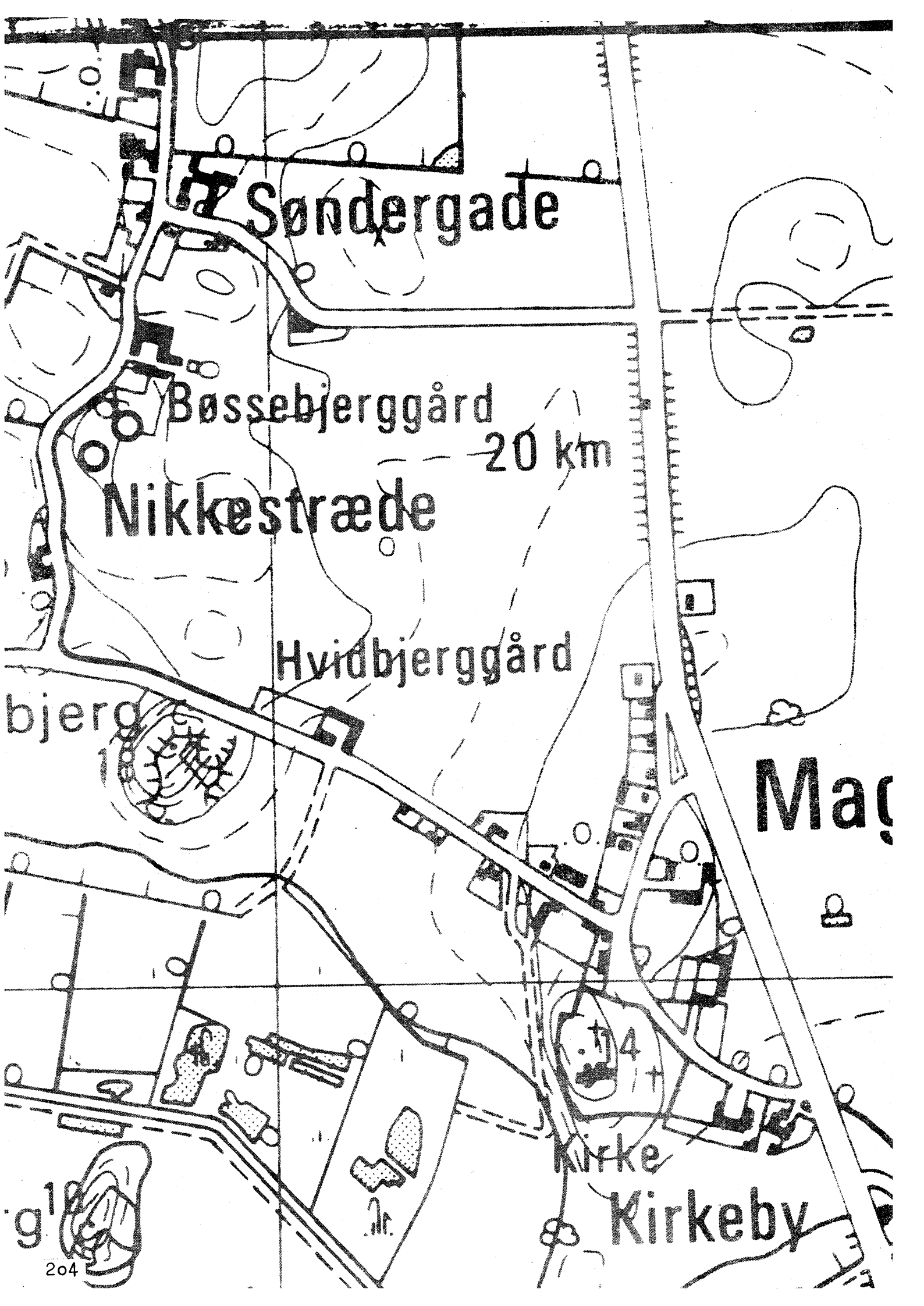
Sædballe

19 km

Bøgehøvegård

Nordenbro

Hedebygård

Søndergade

Bøssebjerggård 20 km

Nikkestræde

Hvidbjerggård

bjerg

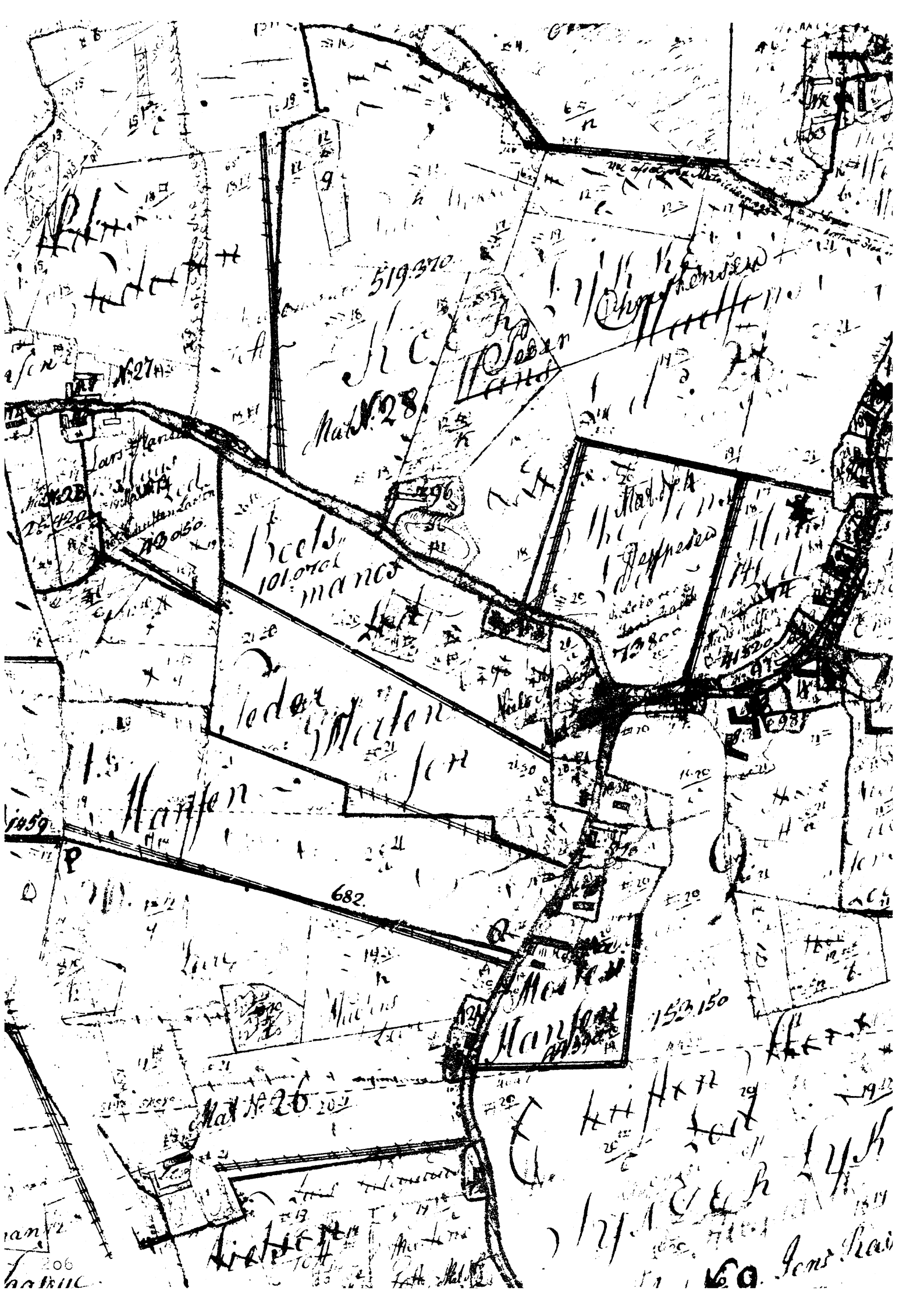
Maç

Kirke

Kirkeby

g 18

519.370
N.C. No. 28
W. C. Pedersen

W. C. Pedersen

101.070
manco

W. C. Pedersen

W. C. Pedersen

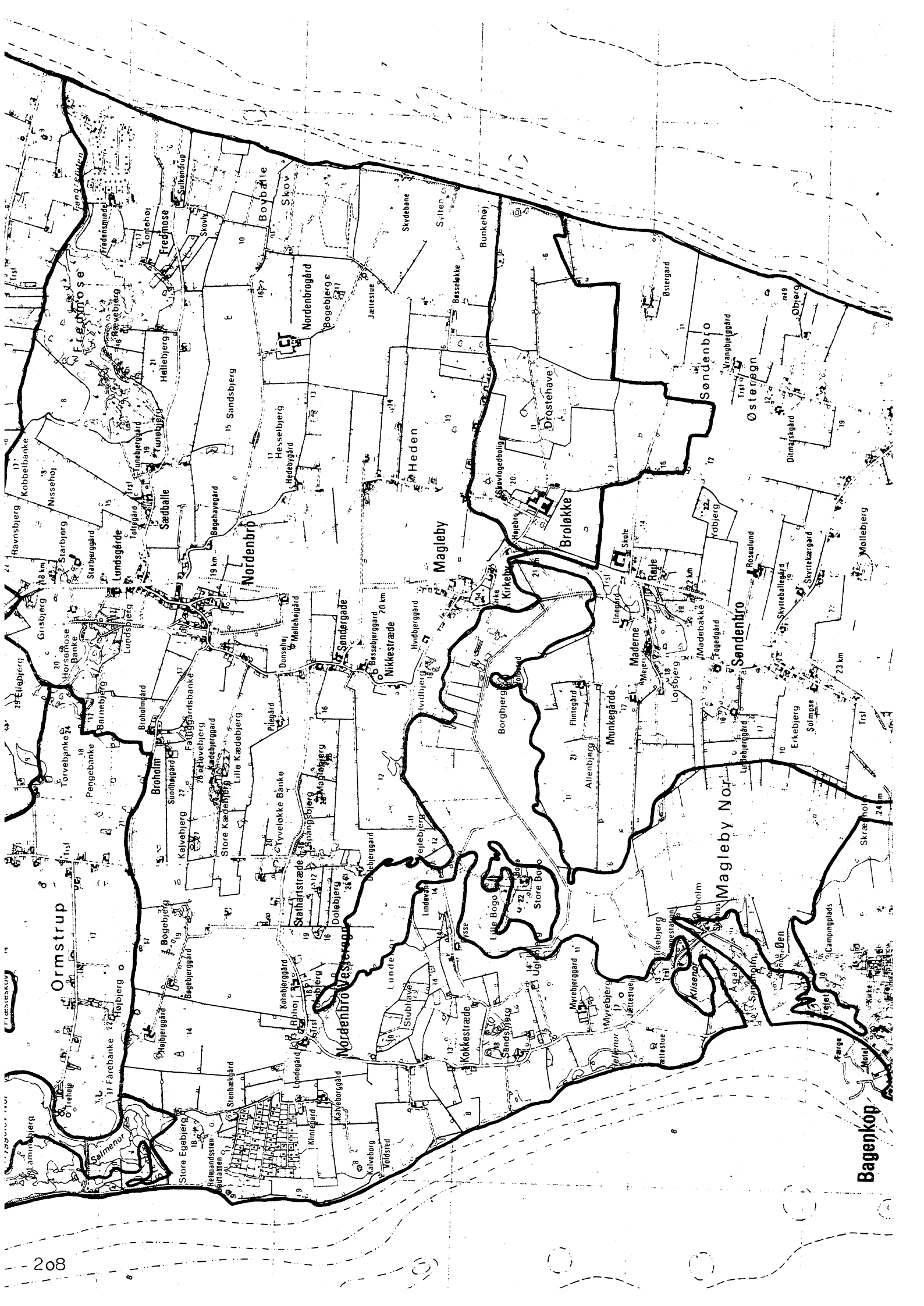
W. C. Pedersen

Nat. No. 26

W. C. Pedersen

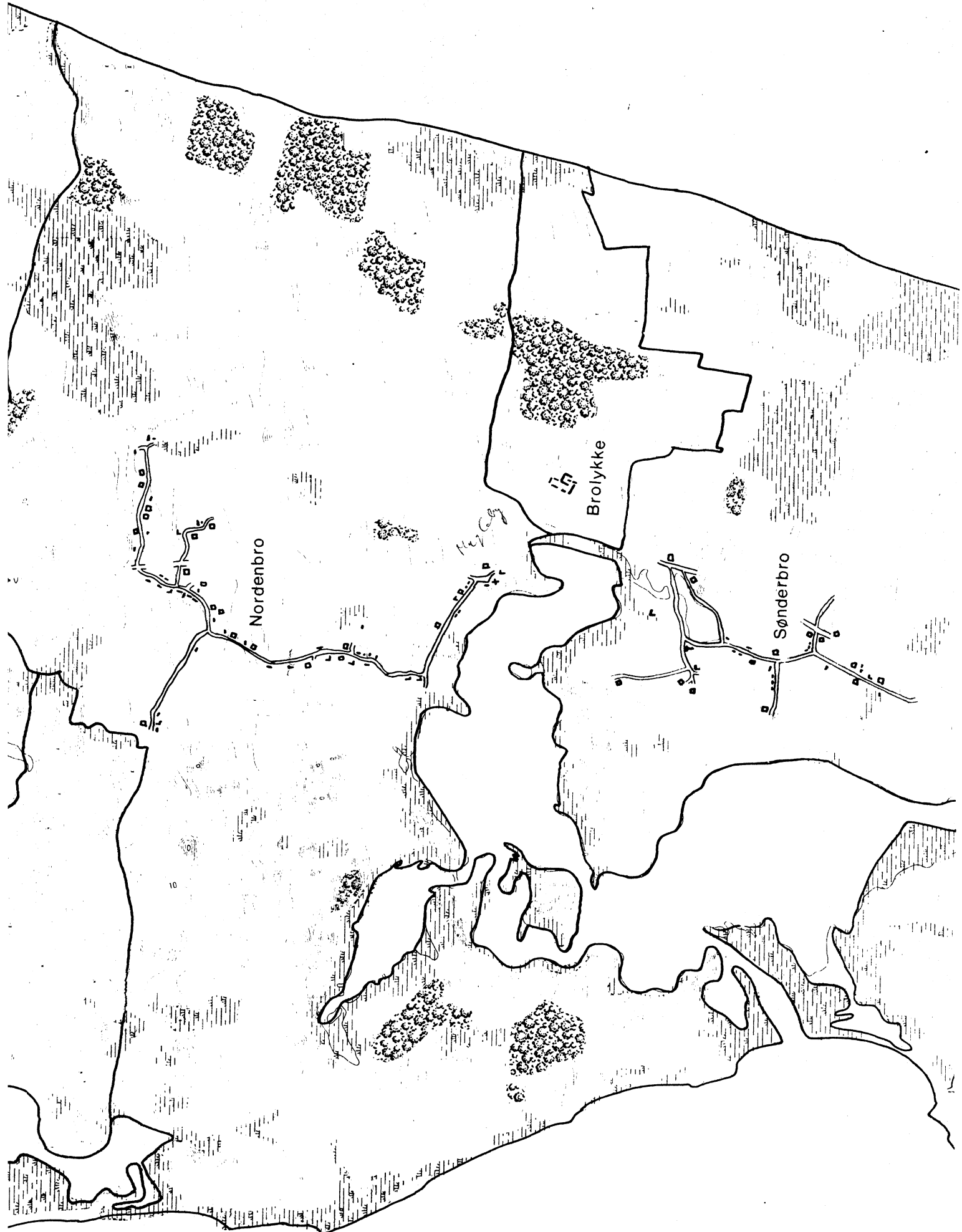

Ormstrup

208

Bagenkop

Nordenbro
Magleby
Broløkke
Søndebro
Søndehiro
Magleby Nord
Nordenbro Vestegn

SØNDENBRO

FYNS AMT	Herred: Langeland, Sdr.	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Magleby
-----------------	-----------------------------------	---------------------------------	-------------------------

Navn: Søndebro	Navnetype: -bro
--------------------------	---------------------------

Bemærkninger:

Søndebro er nævnt første gang 1576 i formen Søndebro. Magleby sogn deltes tidligere af Magleby Nor i to dele, hvis vigtigste forbindelsesled var Høje Bro syd for Kirkeby. Området syd herfor kaldtes Søndebro, til forskel for området nord herfor, Nordenbro.

Anlægstype: Adelby	Anlæggelsestidspunkt: omkring overgangen mellem vikingetid og middelalder
------------------------------	---

Bemærkninger:

En adelby er en landsby, som i modsætning til torpene, ikke er anlagt ved udflytning.

Historiske tildragelser:

FYNS AMT	Herred: Langeland Sdr. herred	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Magleby
----------	-------------------------------------	--------------------------	------------------

BY- OG EJERLAVSTYPER

a. By-tomten Slynget vejby.

Byens gårde og huse ligger uregelmæssigt spredt langs den nord-syd-gående vej og dens udgreninger mod øst både i den nordlige og den sydlige del. Nærmere karakteristika kan ikke gives, da over halvdelen af gårdene var udflyttet på korttegningsstidspunktet (1810).

b. Placering i forhold til by-marken

- centralby   agerorientering   skovorientering   åorientering
 randby   engorientering   kystorientering

Engområde i den nordlige del, som bebyggelsen ligger rundt omkring. I ejerlavet Holmegård.

c. Udskiftning

år: 1801   figur: Blokudskiftning, uregelmæssige blokke i figur og størrelse.

d. Udflytning

- ved udskiftningen   15 gårde.
 efter udskiftningen   4 gårde.
 Flyttet ud i hele ejerlavet.

ØKONOMI

a. Vangesystem

driftssystem: 2-vangsbrug   rotation: 2/2
vangeantal: 2   Vangelag med Nordenbro.

b. Ressourceområdets sammensætning

landskabsform: G. Langeland. Moræneflade med hatformede bakker og terrænskrænter. Enkelte små områder med sen-glacialt ler.

jordbund: Overvejende moræneler. Større forekomst af ferskvandssand-ler og dynd især S og NØ for byen.

naturlig afgrænsning: Til alle sider udtagen SV og NØ.

- overvejende
 overvejende ager   med større indhold af eng, skov og kyst.

blandingsøkonomi med

Engarealer Ø og SØ for byen samt langs Ø-kysten, skov i det SV hjørne.

FYNS AMT	Herred: Langeland, Sdr.	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Magleby
----------	----------------------------	--------------------------	------------------

RELIKT-VURDERING

a. By-tomten

 velbevaret opløst delvis bevaret opløst og nybebygget

Kun ca. 1/3 af gårdene er tilbage i byen, hvor der ikke er sket nybebyggelse i større omfang. Kun i byens sydlige del er der bygget lidt langs vejen. Vejnettet er blevet udvidet med en fortsættelse af vejen øst for bygaden i den sydlige del. Tofteskellene er delvis opløst.

b. Skelsystem

 vangesystemets hegn udskiftningshegnene intet af betydning

en stor del af udskiftningshegnene

c. Ressourceområde

 større engareal større skovareal uopdyrkede bakker med mere end 12 % fald større overdrevarsareal størsteparten opdyrket

eng sydøst for byen og i sydvestlige del af ejerlavet
skov i den sydlige del samt langs kysten mod sydøst.

FYNS AMT	Herred: Langeland, Sdr.	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Magleby
----------	----------------------------	--------------------------	------------------

STATISTIK

Areal: Incl. Holme & Brolykke. 1183 ha, heraf opdyrket i 1688: 54%.

Tønder hartkorn	1664	1688	1844	1903
		209	167	

Bebyggelsesenheder:

			1664 ¹⁾	1688	1787	1844	1903
Gårde:			42	37	26	27	32
Huse:			23		41		
Huse m/ jord:				12		52	81
Huse u/ jord:				10		10	23
I alt:			65	59	67	89	136

Størrelsesfordeling i tønder hartkorn:

		1-4 tdr. htk.	5-8 tdr. htk.	8- tdr. htk.	Gennemsnit
1664					
(38%)	1688	15	15	7	5,8
(66%)	1844	10	17		4,9
(89%)	1903	18	14		4,5

Folketal:

	1787	1845	1901
Voksne:	255	400	410
Børn:	178	225	170
I alt:	433	625	580

1) Bøsseballe, Vråstrup, Søndebro, Munkegårde.

FYNS AMT	Herred: Langeland Sdr. herred	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Magleby
----------	-------------------------------------	--------------------------	------------------

	Besiddelsesforhold:		Kronen:		Indensogns hovedgårde:		Udensogns hovedgårde:	
	Selvejere:		gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse
1664			38	23	1		3	
1844	1	3					26	59
1903	24	33					8	71

Udviklingsbeskrivelse:

I 1806 omtales Begtrup, Magleby sogn som bestående af én stor by, der strækker sig $\frac{1}{2}$ mil i længden. Den kæmpestore slyngede vejby er løst opbygget og flere af bydelene ("ballerne") har haft selvstændige navne. I 1662 omtales således Magleby, Vråstrup, Bøsseballe, Søndebro, Nordenbro og Brobjerg, der alle hører med til den slyngede vejby. Hovedinddelingen er Nordenbro og Sønderbro, der adskilles af Magleby Nor (Inddæmet fra 1853) og Broløkke hovedgård. På vestkysten kendes fra 1500-tallet 2 fiskelejer Bagenkop og Sandhagen med ialt 21 huse. Sandhagen forsvandt kort efter, men er i de senere år blevet undersøgt arkæologisk. Mod nord på et næs i Magleby Nor et voldsted Borgbjerg. Den middelalderlige hovedgård Brobjerg var i 1500-tallet delt mellem 4 bønder. I 1577 afhændede kronen gården, der o. 1650 gjordes til sædegården Broløkke. Fra 1700-tallet fulgte den grevskabet Tranekær

Hovedgården Holmegård kendes som sædegård fra første halvdel af 1500-tallet. Fra 1700-tallet fulgte den ligeledes grevskabet. I 1673 oprettedes Søgård hovedgård af 12 gårde i Søndebro.

Også Søgård hørte til grevskabet. Søndebros ejerlav (incl. Holmegård og Broløkke) er på 1183 ha, heraf var i 1688 opdyrket 54%. Søndebro takseredes i 1688 til 209 tdr.htk. mod 167 tdr. i 1844. Muligvis er ejerlavet mindsket i den mellemliggende periode som følge af hovedgårdseksponering.

Søndebro blokudskiftedes i 1801 og siden er 19 gårde udflyttet.

På grund af sognets særegne løse struktur er det ofte vanskeligt at adskille Nordenbro og Søndebro, idet begge blot omtales som Magleby. I 1200-tallet havde kronen 5 mk guld jord i Magleby. Under Tranekær len hørte i 1510 ikke færre end 20 selvejergårde og 6 fæstegårde i Søndebro. Hertil kom 2 sognekirkegårde. Endnu i 1664 var kronen næsten enebesidder i byen, men Tranekær len afhændedes i 1672 og blev til grevskabet Tranekær. Under grevskabets hovedgård Søgård (84 tdr. htk.) hørte i 1766 17 egaliserede gårde a 6-5-0-0 tdr.htk. og 5 huse, foruden 20 huse i Bagenkop. Under Holmegård og Broløkke (ligeledes under grevskabet) hørte da 12 gårde, 19 huse og 1 mølle. Endnu i 1844 var stort set hele byen i fæste og i 1903 var der stadig adskillige fæsteheder tilbage.

Antallet af gårde falder drastisk i 1600-1700-tallet som følge af hovedgårdsekspansion. Mellem 1844 og 1903 genvindes det gamle gårdtal i forbindelse med overgangen til selveje. Antallet af huse er allerede meget højt i 1700-tallet. I løbet af 1800-tallet ekspanderede hus- og befolkningstal i normalt omfang. Gårdene var i 1688 af normal størrelse. Byen udsattes for omfattende lodsejervise egaliseringer i 1700-tallet.

FYNS AMT	Herred: Langeland Sdr. herred	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Magleby
-----------------	-------------------------------------	--------------------------	------------------

Sammenfattende vurdering:

Ingen interesse: Interesse: Stor interesse: Særlig interesse:

Landsbytypologisk vurdering: Stor interesse.

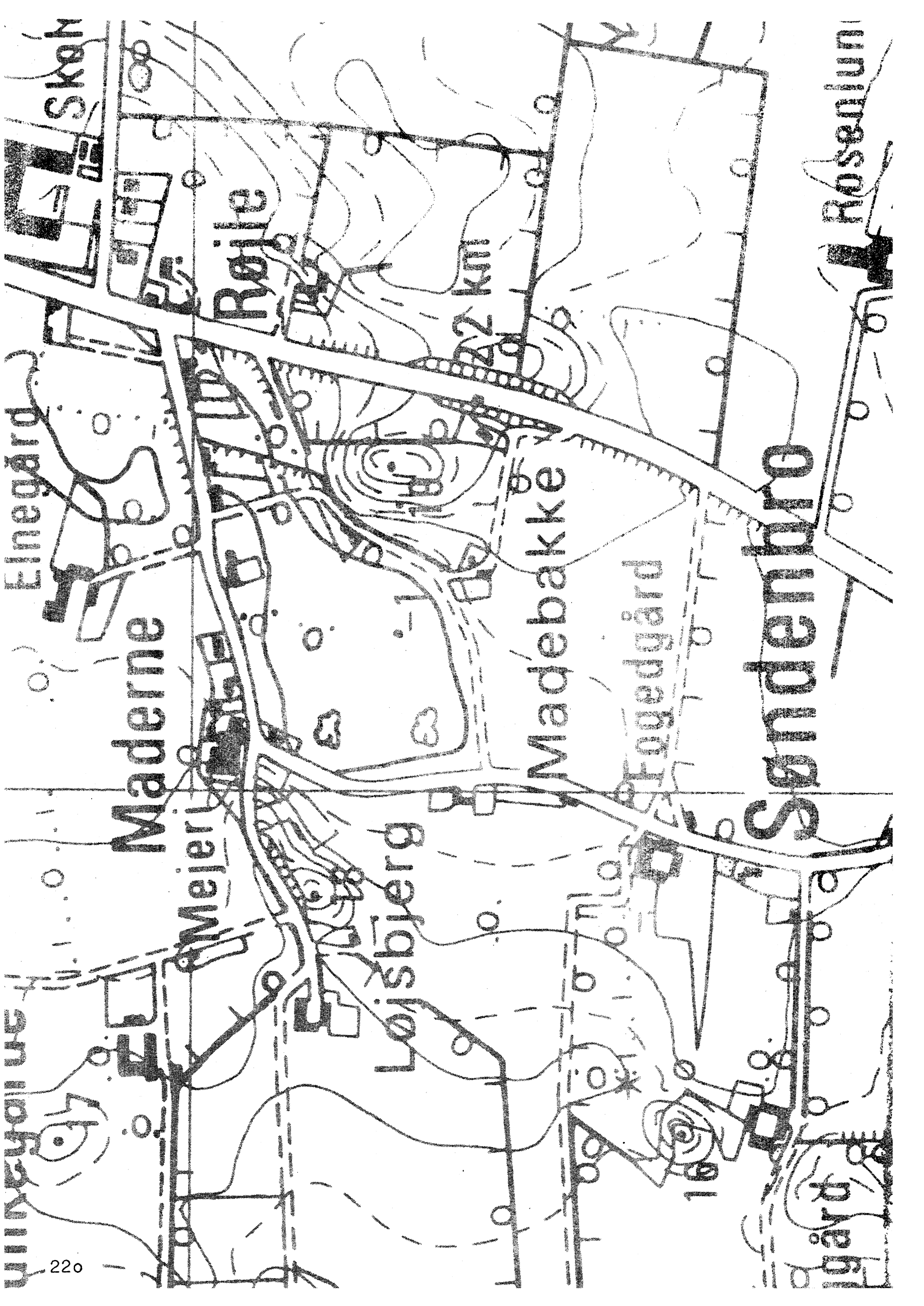
1. Anlægstype. Den store adelby Søndebro er en særdeles løs opbygget langstrakt vejby, hvor de enkelte bydele ("baller") undertiden optræder med selvstændige navne. Af og til opfattes også nabobyen Nordenbro som en bydel. Af det oprindelige ejerlav er udparcelleret to fiskerlejer. Bagenkop og Sandhagen, hvoraf sidstnævnte igen nedlagdes i 1600-tallet. I 1600-1700-tallet oprettedes ikke færre end 3 hovedgårde i ejerlavet i Søgård, Holmegård og Broløkke, der imidlertid alle fulgte grevskabet Tranekær fra 1700-tallet. I ejerlavet findes endvidere et voldsted Borgbjerg. Søndebro har agerorientering, mens byens kystnære placering er sløret ved inddæmningen af Magleby Nor.
2. Udviklingstype. Byen domineredes fra middelalder af krongods, herunder især selvejergårde. Efter afhændelsen af Tranekær len fortsatte grevskabet af samme navn som dominerende besidder. I 1673 oprettedes Søgård hovedgård af 12 gårde i Søndebro. Byens gårde forblev imidlertid delte på grevskabets tre hovedgårde Søgård, Holmegård og Broløkke, og der foretoges kun lodsejervise egaliseringer. Overgangen til selveje skete sent og ledsagedes af ekspansion i normalt omfang.

Sammenfattende drejer det sig om en noget atypisk anlægstype med adskillige udviklingsmæssige karakteristika.

Relikt-vurdering: Interesse.

- 1) Bytomten er delvis opløst.
- 2) Kulturlandskabet har bevaret en stor del af udskiftningshegnene samt større eng- og skovarealer. Det oprindelige landskab er stærkt sløret som følge af inddæmningen.
- 3) Særlige relikter: Holmegård, voldstedet Borgbjerg.
- 4) Arkæologiske interesser: min. 5 frilagte gårdtomter.

Maderne

Mejeri

Løisbjerg

Madebakke

Fogedgård

Sandenborg

Enegård

Skoh

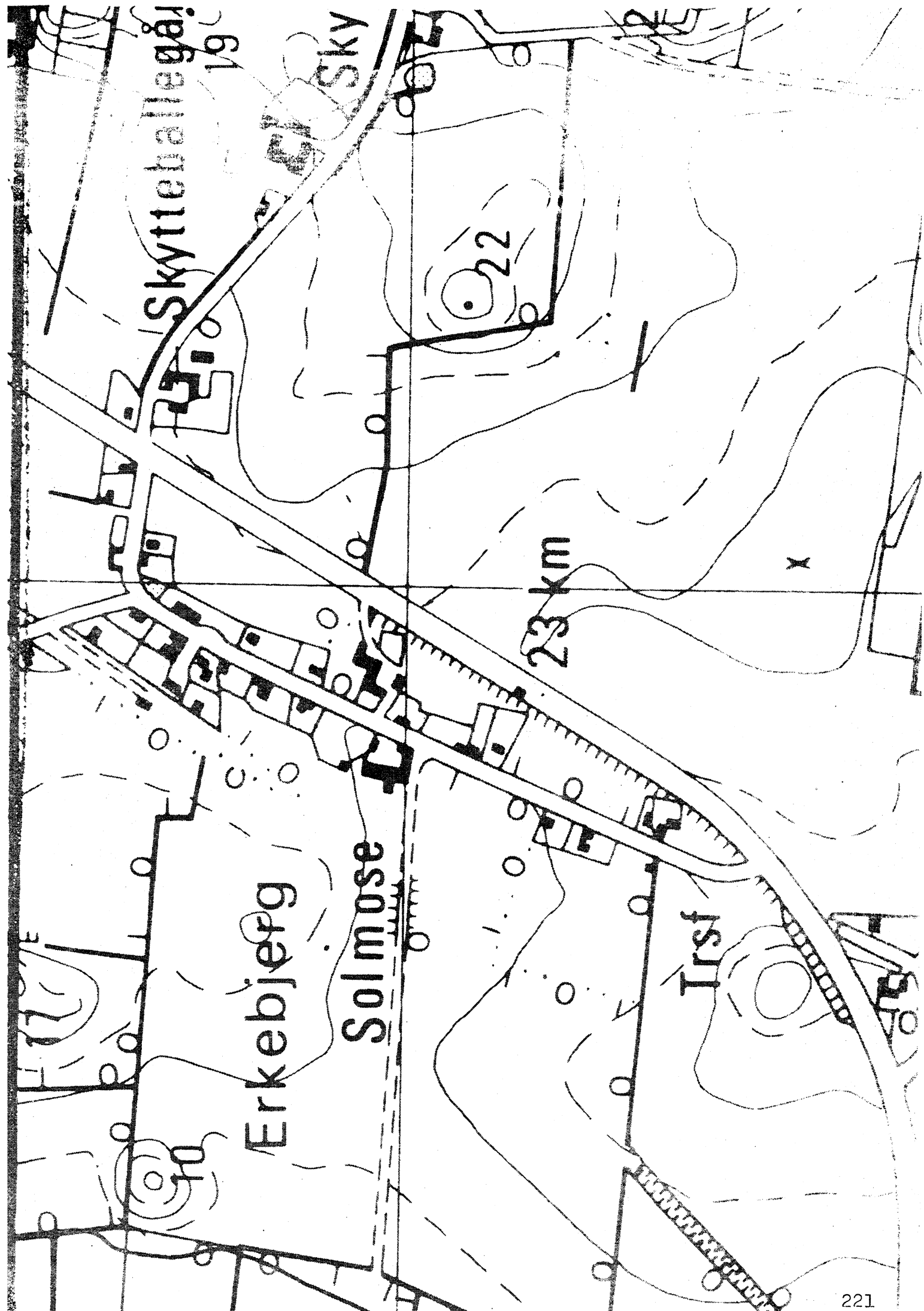
Røje

22 km

Rosenum

Løisbjerg

16

Skyttehøje
19

Sky

23 km

22

Erkebjerg

Solmose

Trst

No 27

Hans Hansen Einsegnard
578 980

Einsegnard

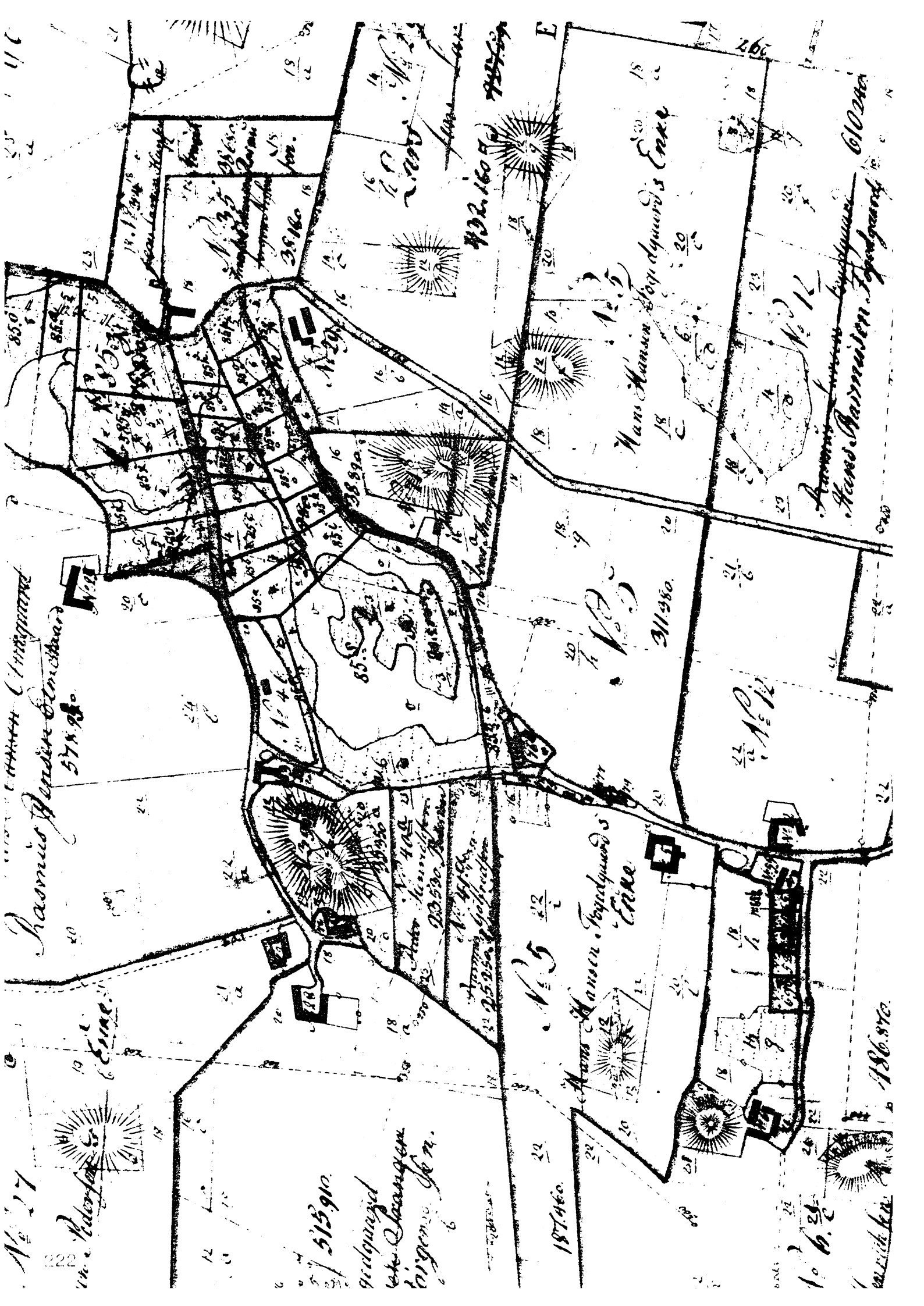
Einsegnard
515 910
Einsegnard
Einsegnard
Einsegnard

No 5
Hans Hansen Einsegnard's
Eink

187 460

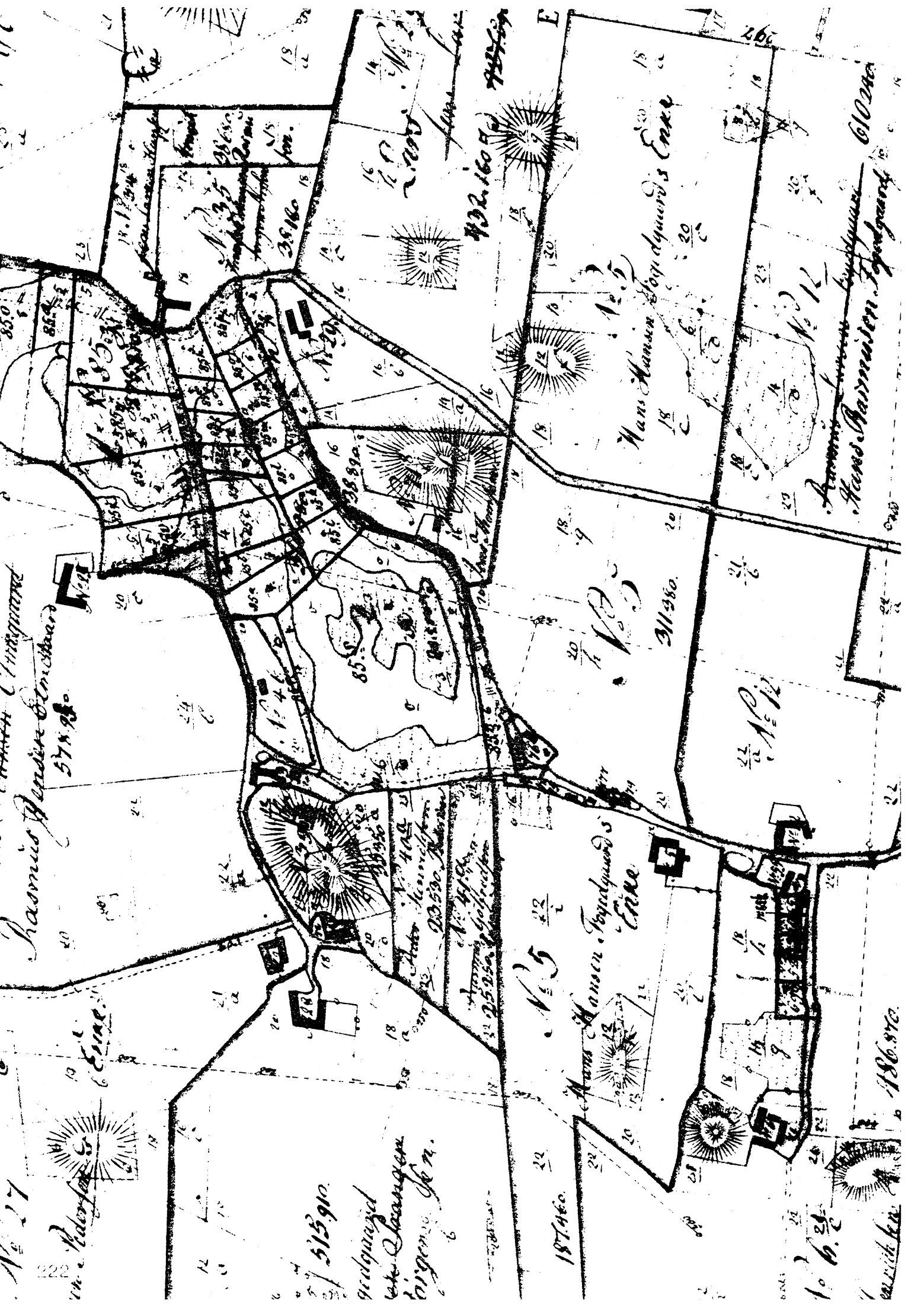
No 6
Einsegnard

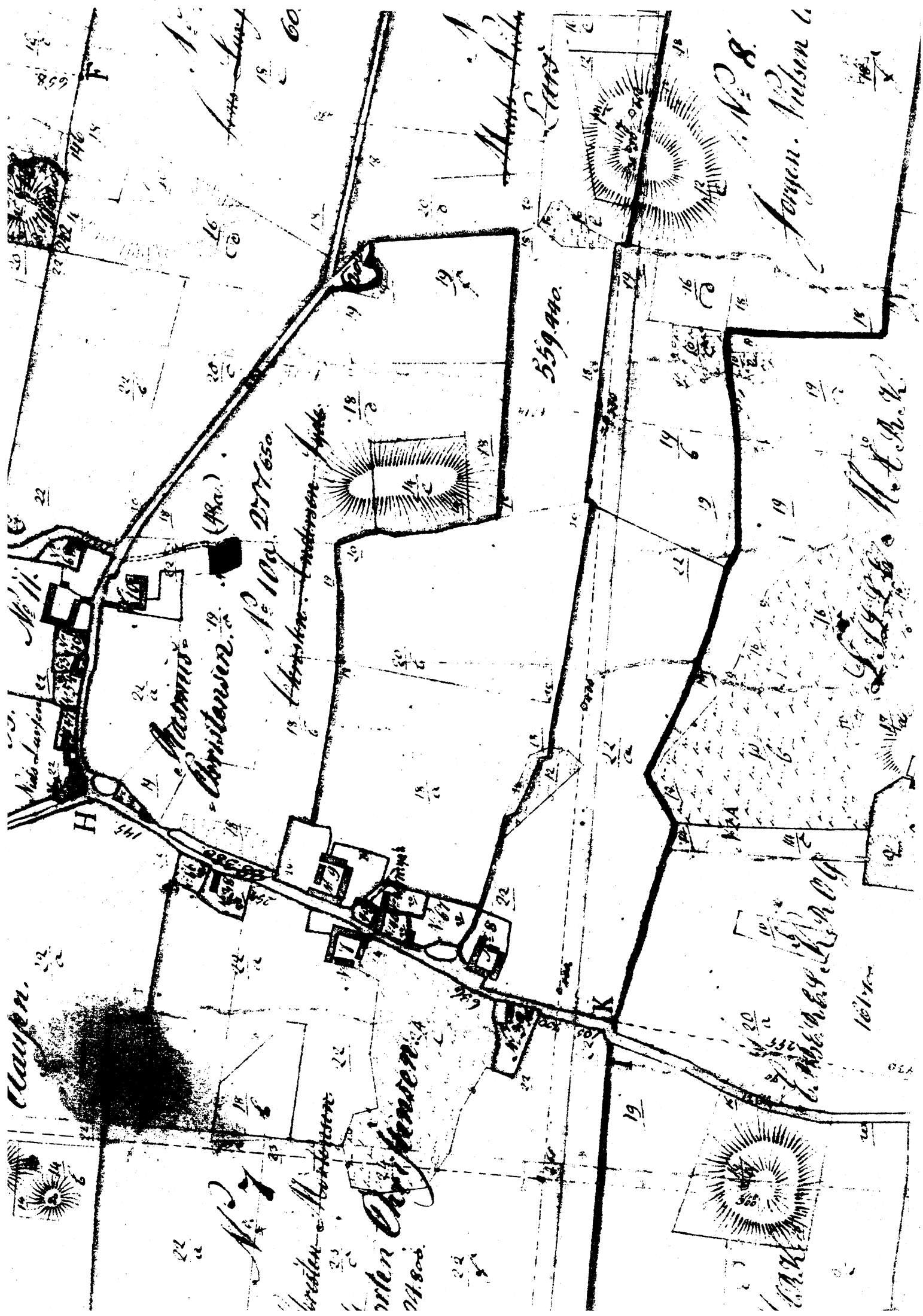
Einsegnard
186 870

Hans Hansen Einsegnard's
Eink

Hans Hansen Einsegnard
Einsegnard

Clayton

No. 11

No. 12

No. 13

No. 14

No. 15

No. 16

Christiansen

Christiansen

Andersen

Andersen

559.400

Larsen

No. 8

Larsen

Larsen

No. 10

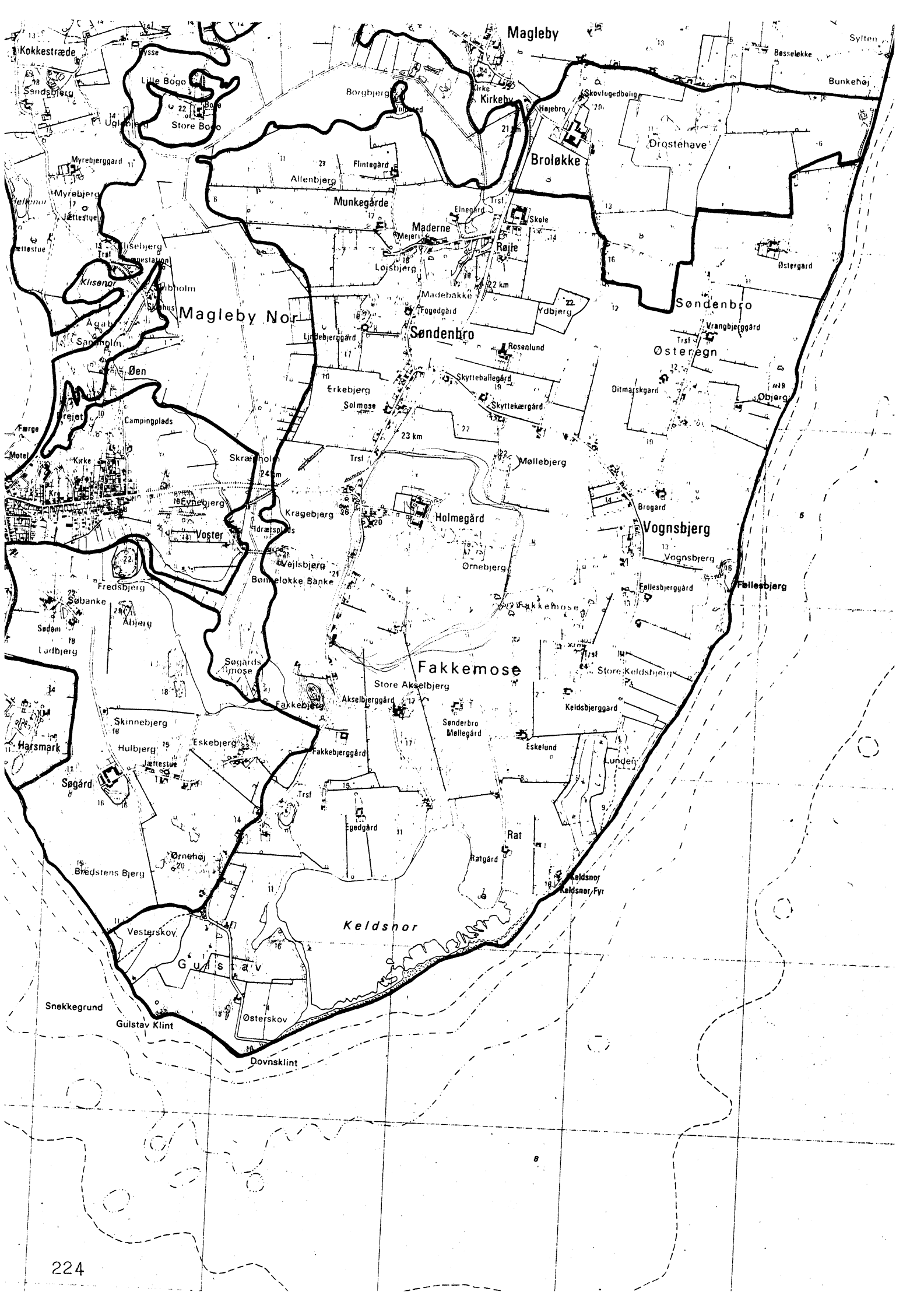
No. 7

Andersen

19

1000

Magleby

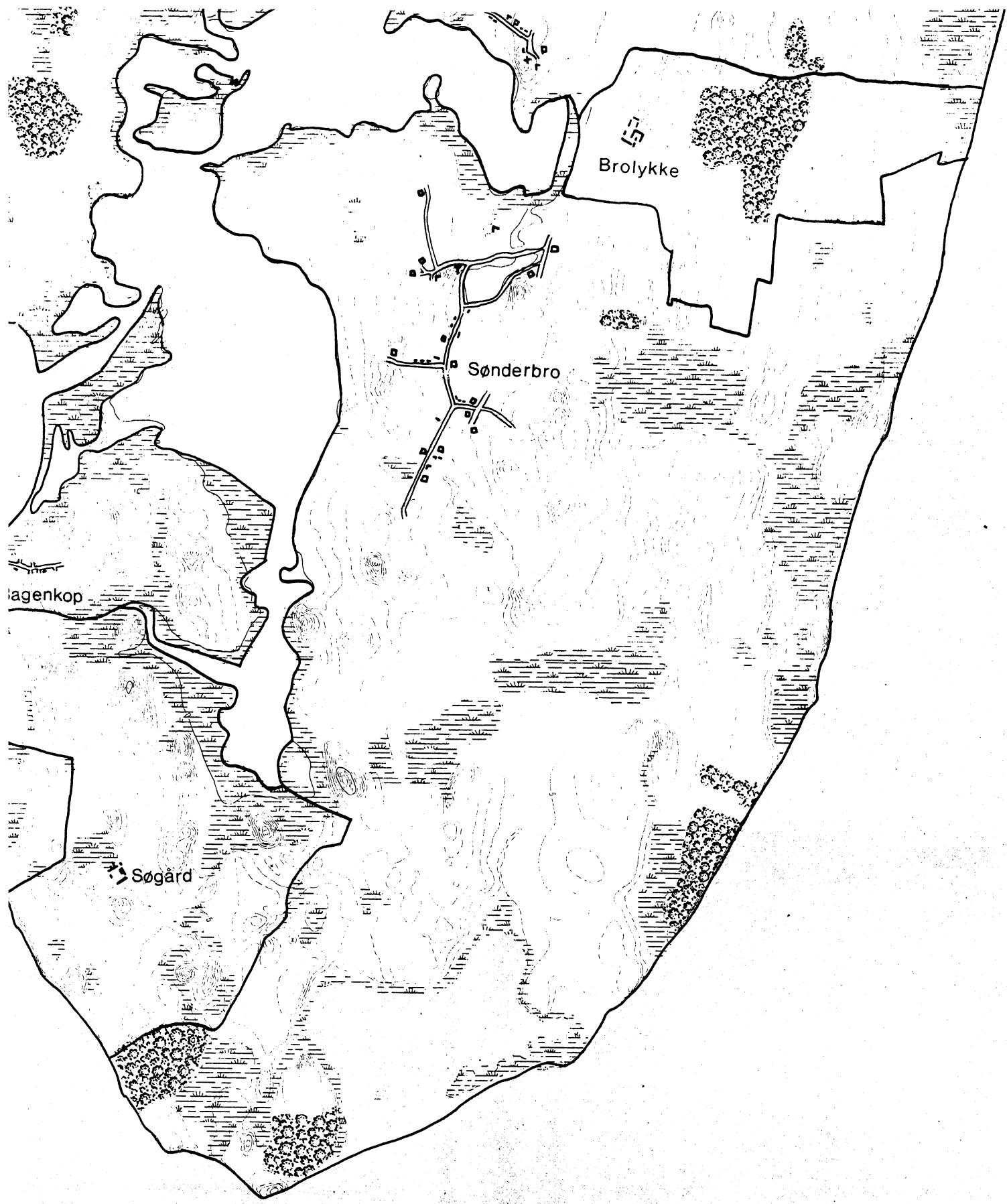
Magleby Nor

Søndenbro

Vognsbjerg

Fakkemose

Keldsnor

KINDERBALLE

FYNS AMT	Herred: Langeland, Sdr.	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Tryggelev
-----------------	----------------------------	--------------------------	--------------------

Navn: Kinderballe	Navnetype: fæmting
-----------------------------	------------------------------

Bemærkninger:

Kinderballe er nævnt første gang 1328 i formen Kinnæfæmting. Forleddet er en form af navneordet, glåa. kinn, som betyder kind, stejl skråning. Efterleddet er fæmting, som betyder femtedel. Efterleddet er nu balle, som betyder afdeling af landsby.

Anlægstype: Udflytterbebyggelse	Anlæggelsestidspunkt: Middelalder
---	---

Bemærkninger:

En udflytterbebyggelse er en landsby, som er anlagt ved udflytningen fra en adelby. Sidstnævnte er Tryggelev.

Historiske tildragelser:

FYNS AMT	Herred: Langeland Sdr. herred	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Tryggelev
----------	-------------------------------------	------------------------------	------------------------

BY- OG EJERLAVSTYPER

a. By-tomten Slynget vejby.

Byens 4 gårde ligger uregelmæssigt omkring den fra nord mod øst gående bygade. Gårdene ligger gruppevis 2 og 2. Midt i byen ligger en vindmølle på en bakketop.

b. Placering i forhold til by-marken

- centralby   agerorientering   skovorientering   åorientering
 randby   engorientering   kystorientering

c. Udskiftning

år: 1789   figur: Blokudskiftning, uregelmæssige blokke i størrelse og figur.

d. Udflytning

- ved udskiftningen
 efter udskiftningen 1 gård.
 Flyttet lige Ø for byen.

ØKONOMI

a. Vangesystem

driftssystem: 2-vangsbrug   rotation: 2/2

vangeantal: 4+3 sås årligt. Dyrkningsfællesskab med Nørreballe og Tryggelev.

b. Ressourceområdets sammensætning

landskabsform: G. Langeland. Moræneflade med hatformede bakker. Naturskabt marint forland ved kysten.

jordbund: Kinderballe, Nørreballe, Tryggelev: Overvejende moræneler. Mange spredte områder med ferskvandssand, -ler og morænegrus.

naturlig afgrænsning: Mod Ø, V og SØ.

- overvejende
 overvejende ager med større indhold af eng, skov og kyst.

blandingsøkonomi med

Eng NØ og S for Tryggelev - skov i større områder i den N og S del.

FYNS AMT	Herred: Langeland, Sdr.	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Tryggelev
----------	----------------------------	--------------------------	--------------------

RELIKT-VURDERING

a. By-tomten

 velbevaret opløst delvis bevaret opløst og nybebygget

3 ud af 4 gårde tilbage i byen og udflytteren er kun lige flyttet vest for byen (Kinderballegård). Men den ene af de 3 gårde er flyttet på den østlige side af vejen. Der er ingen nybebyggelse sket i byen. Vejnettet er uforandret. Tofteskellene er delvis bevaret.

b. Skelsystem

 vangesystemets hegn udskiftningshegnene intet af betydning

kun enkelte af udskiftningshegnene

c. Ressourceområde

 større engareal større skovareal uopdyrkede bakker med mere end 12 % fald større overdrevsareal størsteparten opdyrket

skovområder sydvest for vejen og nord for Tryggelev.

FYNS AMT	Herred: Langeland, Sdr.	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Tryggelev
----------	----------------------------	--------------------------	--------------------

STATISTIK

Areal: ¹⁾ 736 ha, deraf opdyrket i 1688: 39%.

Tønder hartkorn	1664	1688 ¹⁾	1844 ¹⁾	1903
		139	124	

Bebyggelsesenheder:

	1664	1688 ¹⁾	1787 ¹⁾	1844	1903
Gårde:		26	21	3	3
Huse:			43		
Huse m/ jord:		4		7	6
Huse u/ jord:			14ml	1	
I alt:		44ml	64	11	9

Størrelsesfordeling i tønder hartkorn:

	1-4 tdr. htk.	5-8 tdr. htk.	8- tdr. htk.	Gennemsnit
1664				
(42%) 1688 ¹⁾	13	11	2	5,3
(67%) 1844	2	1		4,5
(69%) 1903	2	1		5,8

Folketal:

	1787 ¹⁾	1845	1901
Voksne:	168	55	48
Børn:	158	42	33
I alt:	326	97	81

1) Hele Tryggelev ejerlav.

FYNS AMT	Herred: Langeland Sdr. herred	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Tryggelev
-----------------	-------------------------------------	------------------------------	------------------------

Besiddelsesforhold:	Selvejere:		Kronen:		Indensogns hovedgårde:		Udensogns hovedgårde:	
	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse
1664								
1844							3	8
1903	3	2						4

Udviklingsbeskrivelse:

Tryggelev by var delt i fire baller Nørreballe, Sønderballe, Østerballe og Kinderballe, der følgelig alle indgik i et integreret dyrkningsfællesskab (tovangsbrug). Af disse har Nørreballe og Kinderballe en sådan topografisk placering, at de fra udskiftningstiden og fremefter som regel regnes for selvstændige bebyggelser. Kinderballe nævnes muligvis allerede i et skøde fra 1328 i formen "Kinnæfæmting" (det vil sige femtedel). I skødet afhænder Johannes Drukæn til Nikolaus Brock bl.a. hele Kinnæfæmting. I 1765 omtales Kinderballe Mølle. Kinderballegård hed tidligere Bøsgård og nævnes allerede 1462.

Kinderballe har en ejendommelig randplacering i ejerlavet, som følge af Tryggelevgårds udparcellering. Tryggelevgård blev oprettet o. 1700 til mejerigård under grevskabet Langeland (Tranekær) af gården Knepholm. Hertil lagdes o. 1717 Ormstrupgård samt endnu 2 gårde. I 1766 var Tryggelevgård på 35 tdr.htk. I 1931 udstykkedes Tryggelevgård, hvorved en ny bebyggelse med navnet Ormstrup opstod.

Tryggelev blokudskiftedes i 1789 og i Kinderballe er siden flyttet 1 gård ud.

Besiddelses- og bebyggelsesforholdene i Kinderballe kan før 1800-tallet ikke udskilles fra hele Tryggelevs (se denne). Hele Kinderballe var endnu i 1844 i fæste og overgangen fra selveje var stadig ikke afsluttet i 1903. Bebyggelsen synes at have stagneret i det 19. årh.

FYNS AMT	Herred: Langeland Sdr. herred	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Tryggelev
----------	-------------------------------------	--------------------------	--------------------

Sammenfattende vurdering: Ingen
interesse: Interesse: Stor
interesse: Særlig
interesse: **Landsbytypologisk vurdering: Interesse.**

1. Anlægstype. Kinderballe er som ballenavnet antyder i organisatorisk henseende en bydel af Tryggelev. Byformen er slynget vejby og byen har agerorientering. Som følge af hovedgården Tryggelevgårds ekspansion er Kinderballe nu randplaceret.
2. Udviklingstype. Kinderballe var muligvis i 1300-tallet en samlet adelsbesiddelse, men udviklingen kan siden ikke adskilles fra Tryggelevs. En sen overgang til selveje ledsagedes af stagnation i det 19. årh.

Sammenfattende drejer det sig om en forholdsvis almindelig og typeren anlægstype med få udviklingsmæssige karakteristika.

Relikt-vurdering: Interesse.

- 1) Bytomten er kun delvis bevaret.
- 2) Kulturlandskabet har kun bevaret enkelte udskiftningshegn men dog skovarealer. Landskabspræget er ændret som følge af inddæmningen af Tryggelev Nor.
- 3) Særlige relikter: -
- 4) Arkæologiske interesser: 2 frilagte gårdtomter, 1 frilagt mølle-tomt.

Trst

Rensningsanlæg

Kinderballe

Kinderballegård

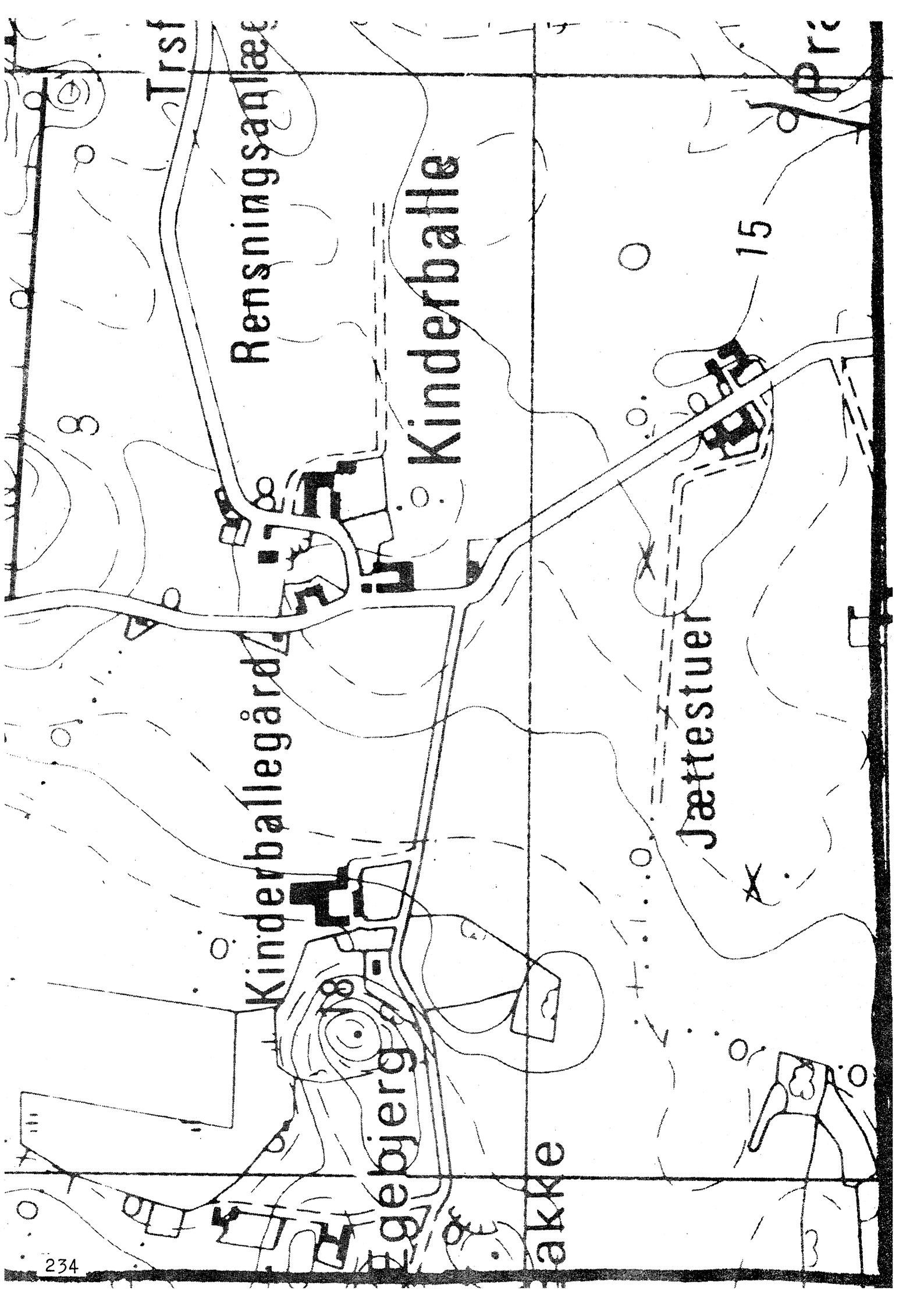
Egebjerg

akke

Jættestuer

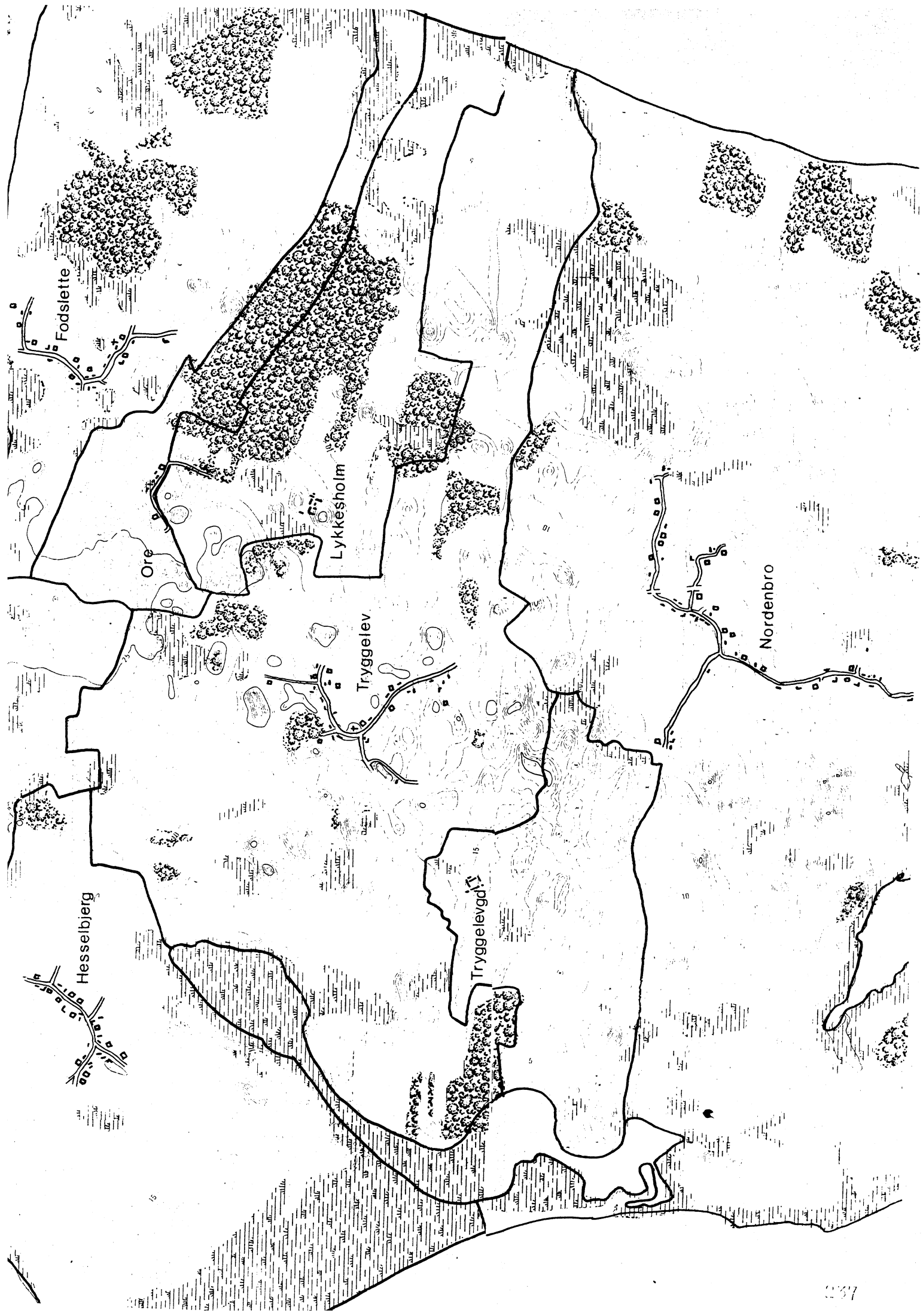
15

Pre

NØRREBALLE

FYNS AMT	Herred: Langeland, Sdr.	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Tryggelev
-----------------	-----------------------------------	---------------------------------	---------------------------

Navn: Nørreballe	Navnetype: -balle
----------------------------	-----------------------------

Bemærkninger:

Nørreballe er nævnt første gang ? i formen Nørballe. Efterleddet er balle, glda. balgh, som betyder afdeling af landsby.

Anlægstype: Udflytterbebyggelse/bydel	Anlæggelsestidspunkt: Middelalder
---	---

Bemærkninger:

En udflytterbebyggelse er en landsby, som er anlagt ved udflytning fra en adelby. Sidtsnævnte er Tryggelev.

Historiske tildragelser:

FYNS AMT	Herred: Langeland Sdr. herred	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Tryggelev
----------	-------------------------------------	--------------------------	--------------------

BY- OG EJERLAVSTYPE

a. By-tomten Slynget vejby.

Byens 5 gårde og husene ligger langs den øst-vest-gående slyngede vej. Både den vestligste og østligste gård ligger ret isoleret. Byen ligger klemmt mellem to højdedrag.

b. Placering i forhold til by-marken

centralby   agerorientering   skovorientering   åorientering
 randby   engorientering   kystorientering

Skov tæt op til byen, eng lige S for byen.

c. Udskiftning

år: 1789   figur: Blokudskiftning, uregelmæssige blokke i figur og størrelse.

d. Udflytning

ved udskiftningen
 efter udskiftningen

ØKONOMI

a. Vangesystem   driftssystem: 2-vangsbrug   rotation: 2/2
vangeantal: 4+3 säs årligt. Dyrkningsfællesskab med Kinderballe og Tryggelev.

b. Ressourceområdets sammensætning

landskabsform: G. Langeland. Moræneflade med hatformede bakker.

jordbund: Kinderballe, Nørreballe og Tryggelev: Overvejende moræneler. Mange spredte områder med ferskvandssand, -ler og morænegrus.

naturlig afgrænsning: Mod Ø, V og SØ.

overvejende
 overvejende ager med større indhold af eng, skov og kyst.
 blandingsøkonomi med
Eng NØ og S for Tryggelev, skov i større områder i den N og S del.

FYNS AMT	Herred: Langeland, Sdr.	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Tryggelev
----------	----------------------------	--------------------------	--------------------

RELIKT-VURDERING

a. By-tomten

 velbevaret opløst delvis bevaret opløst og nybebygget

4 af de 5 gårde bevaret i byen på samme sted som ved udskiftningen (1 er nedlagt). Der er ikke sket noget nybyggeri i byen. Vejsystemet er uforandret. Tofteskellene er delvis bevaret.

b. Skelsystem

 vangesystemets hegn udskiftningshegnene intet af betydning

kun enkelte af udskiftningshegnene

c. Ressourceområde

 større engareal større skovareal uopdyrkede bakker med mere end 12 % fald større overdrevsareal størsteparten opdyrket

skovområder nord for byen samt i den sydvestlige del
spor af nedlagte jernbanelinier øst for byen.

FYNS AMT	Herred: Langeland, Sdr.	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Tryggelev
----------	----------------------------	--------------------------	--------------------

STATISTIK

Areal: ¹⁾ 736 ha, deraf opdyrket i 1688: 39%.

Tønder hartkorn	1664	1688	1844 ¹⁾	1903		
		139	124			
Bebyggelsesenheder:						
		1664	1688 ¹⁾	1774 ¹⁾	1844	1903
Gårde:			26	21	6	3
Huse:				43		
Huse m/ jord:			4		10	2
Huse u/ jord:			14+ml.		1	2
I alt:			44	64	17	7
Størrelsesfordeling i tønder hartkorn:						
		1-4 tdr. htk.	5-8 tdr. htk.	8- tdr. htk.	Gennemsnit	
1664						
(42%)	1688	13	11	2	5,3	
(50%)	1844	4	2		3,7	
	1903	1	1	1	8,8	
Folketal:						
		1787 ¹⁾	1845	1901		
Voksne:		168	54	48		
Børn:		158	31	5		
I alt:		326	85	53		

1) Hele Tryggelev.

FYNS AMT	Herred: Langeland, Sdr.	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Tryggelev
----------	----------------------------	--------------------------	--------------------

RELIKT-VURDERING

a. By-tomten

velbevaret opløst
 delvis bevaret opløst og nybebygget

4 af de 5 gårde bevaret i byen på samme sted som ved udskiftningen (1 er nedlagt). Der er ikke sket noget nybyggeri i byen. Vejsystemet er uforandret. Tofteskellene er delvis bevaret.

---

b. Skelsystem

vangesystemets hegn udskiftningshegnene intet af betydning

kun enkelte af udskiftningshegnene

---

c. Ressourceområde

større engareal større skovareal uopdyrkede bakker med mere end 12 % fald
 større overdrevarsareal størsteparten opdyrket

skovområder nord for byen samt i den sydvestlige del
spor af nedlagte jernbanelinier øst for byen.

FYNS AMT	Herred: Langeland Sdr. herred	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Tryggelev
-----------------	--	---------------------------------	---------------------------

Besiddelsesforhold:	Selvejere:		Kronen:		Indensogns hovedgårde:		Udensogns hovedgårde:	
	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse
1664								
1844							6	11
1903	3	2						2

Udviklingsbeskrivelse:

Tryggelev by var delt i fire baller (bydele): Nørreballe, Sønderballe, Østerballe og Kinderballe, der følgelig alle indgik i et integreret dyrkningsfællesskab (tovangsbrug).

Af disse har Kinderballe og Nørreballe en sådan topografisk placering, at de fra udskiftningstiden og fremefter som regel anses for selvstændige bebyggelser.

Nørreballe er som navnet angiver, den nordligste balle. Landskabet er her ændret noget som følge af Nørreballe Nors inddæmning (1883).

Tryggelev blokudskiftedes i 1789.

Besiddelses- og bebyggelsesforholdene i Nørreballe kan før 1800-tallet ikke udskilles fra hele Tryggelevs (se denne). Hele Nørreballe var endnu i 1844 i fæste, men i 1903 var overgangen til selveje stort set afsluttet,

Ejendommeligt nok blev gårdtallet i forbindelse hermed halveret, ligesom befolkningen gik kraftigt tilbage. Gårdene var derfor i 1903 usædvanligt store.

FYNS AMT	Herred: Langeland Sdr. herred	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Tryggelev
-----------------	-------------------------------------	--------------------------	--------------------

Sammenfattende vurdering: Ingen
interesse: Interesse: Stor
interesse: Særlig
interesse: **Landsbytypologisk vurdering: Interesse.**

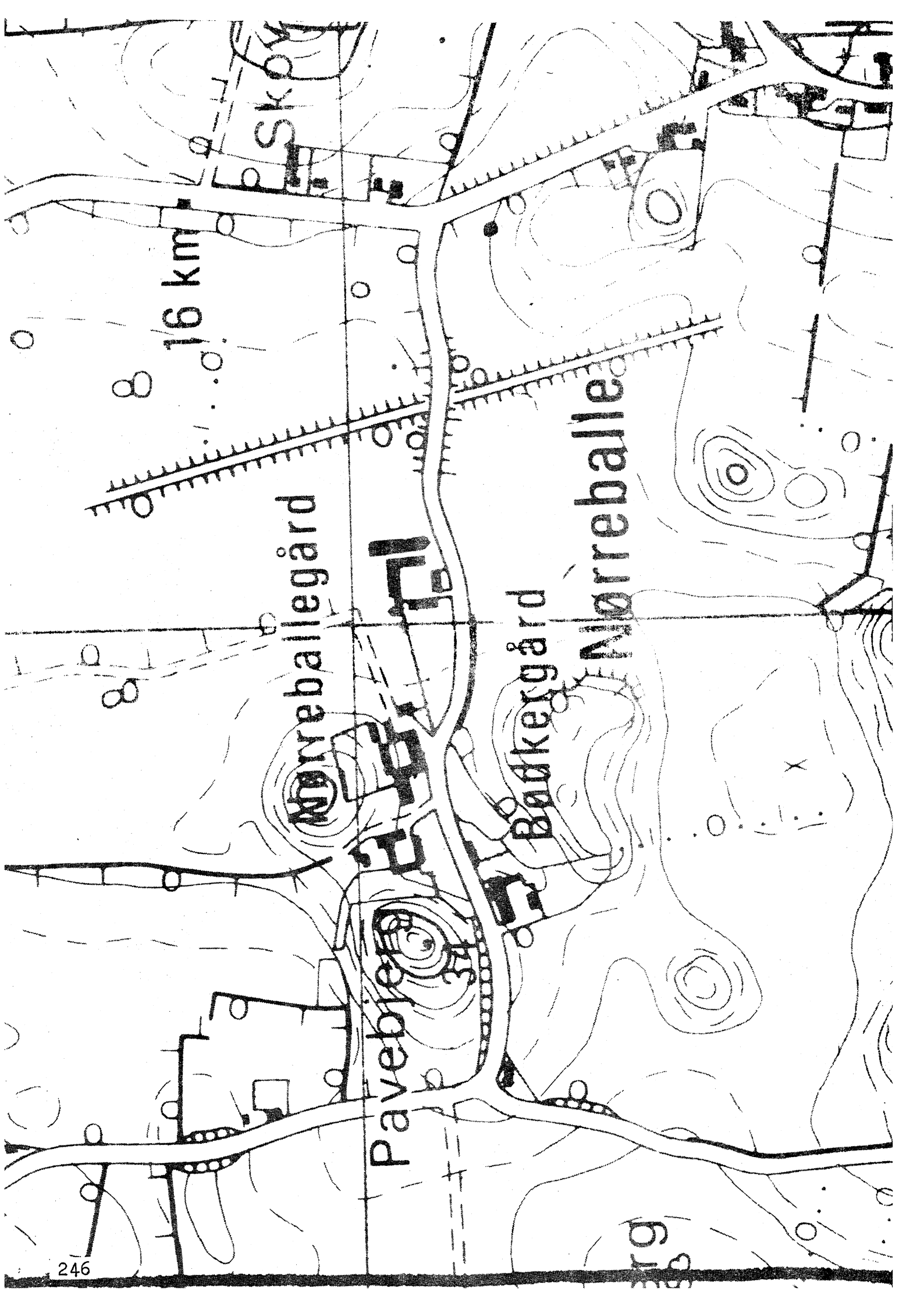
1. Anlægstype. Nørreballe er som ballenavnet antyder i organisatorisk henseende en bydel af Tryggelev. Byformen er slynget vejby, og Nørreballe er centralplaceret i sit ejerlav og har agerorientering.
2. Udviklingstype. Nørreballes udvikling kan ikke adskilles fra Tryggelevs. En sen overgang til selveje ledsagedes af en påfaldende tilbagegang i det 19. årh.

Sammenfattende drejer det sig om en forholdsvis almindelig og typeren anlægstype med få udviklingsmæssige karakteristika.

Relikt-vurdering: Stor interesse.

- 1) Bytomten er forholdsvis velbevaret.
- 2) Kulturlandskabet har kun bevaret enkelte udskiftningshegn samt skovarealer.
- 3) Særlige relikter: -
- 4) Arkæologiske interesser: 1 frilagt gårdtomt.

Skov

16 km

Mørreballægård

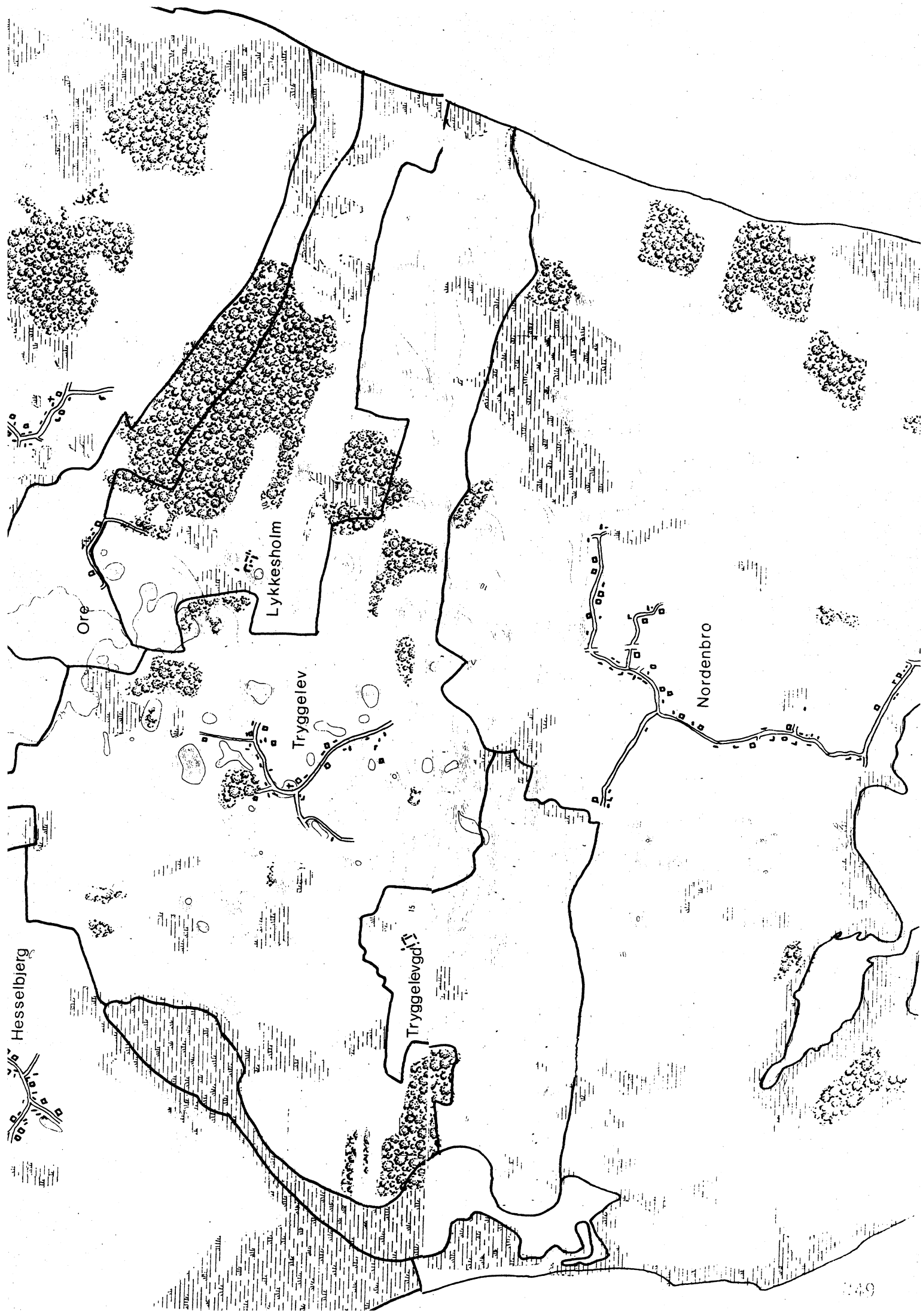
Pavebie

Bækkegård

Mørreballe

Hesselbjerg

Ore

Lykkesholm

Tryggelev

Tryggelevgaard

Nordenbro

TRYGGELEV

FYNS AMT	Herred: Langeland, Sdr.	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Tryggelev
-----------------	-----------------------------------	---------------------------------	---------------------------

Navn: Tryggelev	Navnetype: -lev
-------------------------------	-------------------------------

<p>Bemærkninger:</p> <p>Tryggelev er nævnt første gang i formen thruggeleue. Forleddet er mandsnavnet, glda. Tryggi. Efterleddet er lev, glda. lef, som formentlig betyder "arvegods".</p>

Anlægstype: Adelby med kirke	Anlæggelsestidspunkt: omkring overgangen mellem vikingetid og middelalder.
--	--

<p>Bemærkninger:</p> <p>En adelby er en landsby, som i modsætning til torpene, ikke er anlagt ved udflytning.</p>
--

<p>Historiske tildragelser:</p>
--

FYNS AMT	Herred: Langeland, Sdr.	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Tryggelev
----------	----------------------------	--------------------------	--------------------

RELIKT-VURDERING

a. By-tomten

 velbevaret opløst delvis bevaret opløst og nybebygget

45% af gårdene er tilbage i byen, de fleste dog i den østlige del. Der er sket større nybebyggelse lige syd for kirken. Vejnettet er uforandret. Omkring de tilbageblevne gårde er tof-teskellene bevaret.

b. Skelsystem

 vangesystemets hegn udskiftningshegnene intet af betydning

en del af udskiftningshegnene

c. Ressourceområde

 større engareal større skovareal uopdyrkede bakker med mere end 12 % fald større overdrevarsareal størsteparten opdyrket

skovområder nord for byen og i det sydvestlige hjørne
spor af nedlagt jernbanelinie vest for byen

FYNS AMT	Herred: Langeland, Sdr.	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Tryggelev
----------	----------------------------	--------------------------	--------------------

STATISTIK

Areal: ¹⁾ 736 ha, deraf opdyrket i 1688: 39%.

Tønder hartkorn	1664	1688 ¹⁾	1844 ¹⁾	1903
		139	124	

Bebyggelsesenheder:

			1664 ²⁾	1688 ¹⁾	1787 ¹⁾	1844 ³⁾	1903 ³⁾
Gårde:			24	26	21	17	10
Huse:					43		
Huse m/ jord:			6	4		59	74
Huse u/ jord:			1	14m1		12	47
I alt:			31	44	64	88	131

Størrelsesfordeling i tønder hartkorn:

		1-4 tdr. htk.	5-8 tdr. htk.	8- tdr. htk.	Gennemsnit
47%	1664 ²⁾	8	6	5	7,1
42%	1688 ¹⁾	13	11	2	5,3
(82%)	1844 ³⁾	15	1	1	3,2
(50%)	1903 ³⁾	6	3	1	4,0

Folketal:

	1787 ¹⁾	1845 ³⁾	1901 ³⁾
Voksne:	168	282	333
Børn:	158	228	159
I alt:	326	510	492

1) Incl. Bassegård (Østerskov)

2) Af de 19 kendte

3) Excl. Kinderballe og Nørreballe

FYNS AMT	Herred: Langeland Sdr. herred	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Tryggelev
----------	-------------------------------------	--------------------------	--------------------

Besiddelsesforhold:	Selvejere:		Kronen:		Indensogns hovedgårde:		Udensogns hovedgårde:	
	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse	gårde	huse
1664			19	7	2		3	
1844	3	3					14	68
1903	10	113						8

Udviklingsbeskrivelse:

Tryggelev by var inddelt i 4 baller Østerballe, Sønderballe, Nørreballe og Kinderballe. Heraf lå de to sidstnævnte således placeret topografisk, at de fra udskiftningstiden og fremover regnedes som selvstændige bebyggelser. De er derfor ekskluderet af bebyggelsen og befolkningstal 1844-1903. Hele ejerlavet var på 736 ha, heraf var i 1688 opdyrket 39%. Bebyggelsen havde da tovangsbrug og takseredes til 139 tdr.htk. mod 124 tdr. i 1844. Rimeligvis er ejerlavet mindsket i den mellemliggende periode som følge af hovedgårdsekspansion. Sydvestligst i ejerlavet udparcelleredes den lille bebyggelse Ormstrup, der i 1600-tallet var på 2 gårde, samt gården Knepholm. Omkring 1700 blev Knepholm gjort til mejerigården Tryggelevgård under grevskabet Langeland bl.a. ved inddragelsen af Ormstrup og 2 andre gårde. Tryggelevgård var herefter i 1766 på 35 tdr.htk. Den udstykkedes i 1931, hvorved en ny bebyggelse Ormstrup opstod. Hovedgården Lykkesholm i ejerlavets østlige del kendes som sædegård fra 1459. Fra 1700-tallet fulgte den grevskabet Langeland. Den skal i 1600-tallet være udvidet med 6 gårde i Tryggelev sogn.

I 1600-tallet omtales jord på "Gammeltoften", hvilket formentlig indicerer forgængerbebyggelsen for det nuværende Tryggelev.

Tryggelev blokudskiftedes i 1789 og siden er 4 gårde flyttet ud.

Allerede i 1200-tallet havde kronen beskedne ejendomme i Tryggelev. I 1510 lå under Tranekær len 9 selvejergårde i Tryggelev. Hertil kom 4 kirke-tjener gårde. Skønt der omtales én muligvis 2 væbnergårde i Tryggelev i 1400-tallet, synes adelsbesiddelserne at være forholdsvis beskedne. Fårevejle havde i 1583 2 gårde i byen. Endnu i 1664 var kronen absolut dominerende med ialt 19 gårde og 7 huse, medens den indensogns hovedgård Lykkesholm kun havde 2 gårde. Med afhændelsen af Tranekær len i 1672 fulgte 16 gårde i Tryggelev. Grevskabet Tranekær lod som nævnt Tryggelevgård oprette, og herunder hørte i 1766 14 gårde og 19 huse i Tryggelev, medens en anden af grevskabets hovedgårde Holmegård da havde 7 gårde, 6 huse og 1 mølle i byen. Endnu i 1844 var langt hovedparten af Tryggelev by i fæste, men i 1903 var overgangen til selveje stort set afsluttet.

Antallet af gårde synes vigende fra 1688 til 1787 - formentlig i forbindelse med hovedgårdsekspansion. Fra 1844 til 1903 falder gårdtallet drastisk, medens hus- og befolkningstilvæksten derimod er særdeles markant.

Gårdene var i 1688 af normal størrelse. I selve Tryggelev (Øster- og Sønderballe) var gårdene i 1844 ret små og havde en jævn hartkornfordeling. Byen synes aldrig egaliseret.

FYNS AMT	Herred: Langeland Sdr. herred	Kommune: Sydlangeland	Sogn: Tryggelev
----------	-------------------------------------	--------------------------	--------------------

Sammenfattende vurdering: Ingen
interesse: Interesse: Stor
interesse: Særlig
interesse: **Landsbytypologisk vurdering:** Stor interesse.

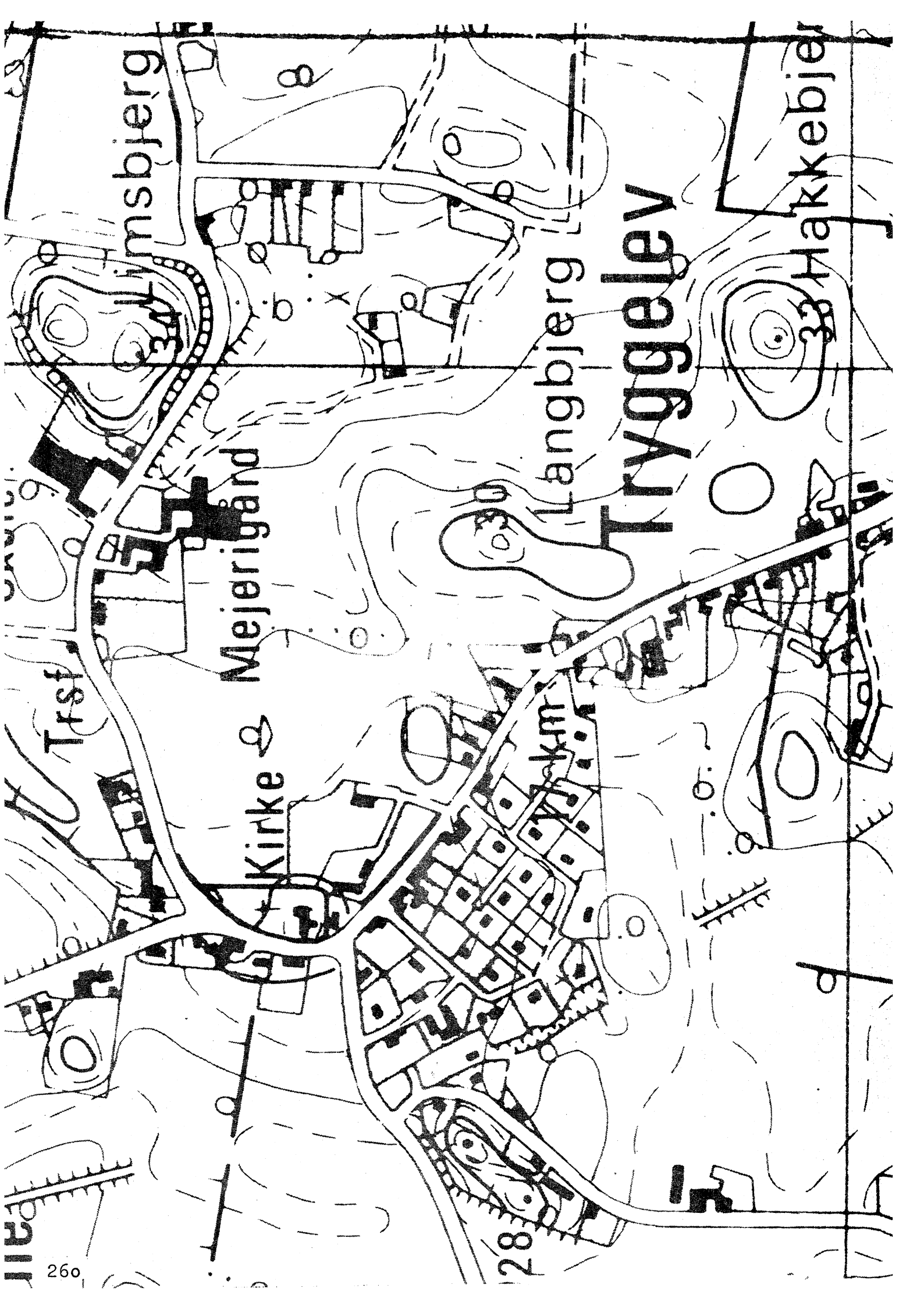
1. Anlægstype. Tryggelev by er en løst opbygget langstrakt slynget vejby. Den var inddelt i 4 bydele, baller, hvoraf Nørreballe og Kinderballe fra udskiftningstiden opfattedes som selvstændige bebyggelser. Den middelstore kirke-adelby af før-vikingetids navneendelsen -lev er centralplaceret i sit ejerlav og har agerorientering. Af ejerlavet er udparcelleret Ormstrup og Knepholm, der samledes som mejerigården Tryggelevgård o. 1700. Endvidere har hovedgården Lykkesholm gjort indhug. En Gammelgård vidner om for-gængerbebyggelsens placering.
2. Udviklingstype. Byen domineredes i senmiddelalder af selvejergårde, men husede desuden 1-2 væbnergårde. Med afhændelsen af Tranekær len i 1672 fulgte hovedparten af byen. Grevskabet Tranekær oprettede o. 1700 mejerigården Tryggelevgård i ejerlavet. Overgangen til selveje skete sent, men ledsagedes af kraftig ekspansion.

Sammenfattende drejer det sig om en almindelig forholdsvis typeren anlægstype med flere udviklingsmæssige karakteristika.

Relikt-vurdering: Interesse.

- 1) Bytomten er opløst og nybebygget.
- 2) Kulturlandskabet har bevaret en del af udskiftningshegnene samt større skovarealer.
- 3) Særlige relikter: kirke.
- 4) Arkæologiske interesser: en Gammeltofte, 4 frilagte gårdtomter.

msbjerg

Trst

Kirke & Mejerigård

Kirke &

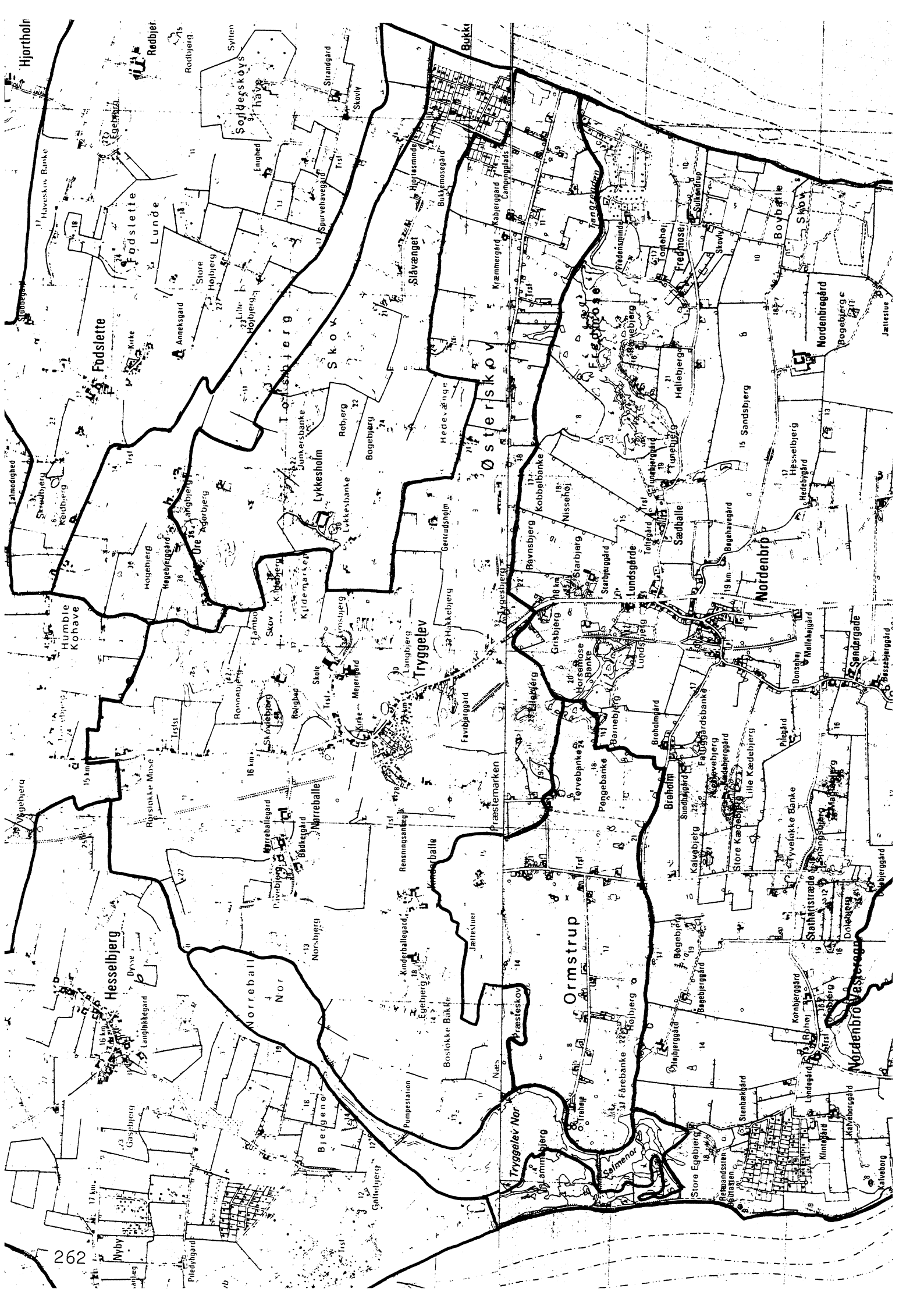
Langbjerg

Tryggelev

Hakkebjerg

Hjortholm

262

Fodstlette

Fodstlette

Humble Kohave

Hesselbjerg

Norreballe

Lunde

Ure

Skov

Norreballe

Tryggevlev

Store Højbjerg

Lykkesholm

Tryggevlev

Norreballe

Tryggevlev

Engsted

Reberg

Tryggevlev

Norreballe

Tryggevlev

Strandgaard

Skov

Tryggevlev

Norreballe

Tryggevlev

Slåvenget

Østerskov

Tryggevlev

Norreballe

Tryggevlev

Højstemand

Østerskov

Tryggevlev

Norreballe

Tryggevlev

Bukkegaard

Østerskov

Tryggevlev

Norreballe

Tryggevlev

Krammeberg

Østerskov

Tryggevlev

Norreballe

Tryggevlev

Frederiksborg

Østerskov

Tryggevlev

Norreballe

Tryggevlev

Frederiksborg

Østerskov

Tryggevlev

Norreballe

Tryggevlev

Frederiksborg

Østerskov

Tryggevlev

Norreballe

Tryggevlev

Frederiksborg

Østerskov

Tryggevlev

Norreballe

Tryggevlev

Frederiksborg

Østerskov

Tryggevlev

Norreballe

Tryggevlev

Frederiksborg

Østerskov

Tryggevlev

Norreballe

Tryggevlev

Frederiksborg

Østerskov

Tryggevlev

Norreballe

Tryggevlev

Frederiksborg

Østerskov

Tryggevlev

Norreballe

Tryggevlev

Frederiksborg

Østerskov

Tryggevlev

Norreballe

Tryggevlev

